



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



Hjallerup markeds historie

gennem fem århundreder

samlet og fortalt af
Elmer Dalsgaard

”Mindet lader som ingenting,
er dog et lønligt kildesprin”

Fortiden har en forunderlig magt over os. Den vækker vore følelser, den udfordrer os til ny handling.

For os, der gerne vil dyrke sammenholdet i arbejdet om det moderne Hjallerup marked, har det været af afgørende betydning at knytte båndene til fortidens traditioner.

»Kan du buske?« - hvor ofte høres det ikke på Hjallerup marked?

Det er måske kernen i det hele: at komme sammen, at huske at glædes over, at man er til!

For at vi aldrig skal glemme traditionen, og fordi vi gerne vil bevare erindringen om alle dem, som på een eller anden måde har været med på Hjallerup marked gennem tiderne, har alle beboere i Hjallerup og omegn besluttet at lade denne bog fremstille.

Vi har været helt afhængige af et godt samarbejde med skoleinspektør E. Dalsgaard, Asaa, som har stået for både tekst og billedmateriale. Vi er ham stor tak skyldig.

Det er vort håb, at bogen vil blive vel modtaget af alle dem, som kan lide at komme på Hjallerup marked.

Hjallerup, i april 1974.

Hjallerup samvirke - redaktionsudvalget.

H. Heuch. N. C. Nielsen. K. Petersen.

Markedsbyen, hvis historie har rod i oldtiden

Hans Madsen har været til Hjallerup marked. Det er ganske naturligt, for der skal næsten uovervindelige hindringer til, før en landmand udebliver fra markedet. Det er årets store begivenhed, som folk i tusindvis ser hen til og har gjort det gennem århundreder. Drengen i den vendsysselske skole, der på lærerens forespørgsel opremsede de tre store højtider som: Jul, påske og Hjallerup marked, kan let undskyldes for sin fejltagelse. Hjallerup marked har for store og små været en højtid, og ukirkeligt kan det vel heller ikke siges at være, eftersom det er opstået i ly af den gamle klosterkirke. Mens vi endnu havde de gamle, trange landeveje, der lunefuldt snoede sig ud og ind og tog mere hensyn til ujævnheder i terrænet end til den lige linie, slog landevejen mellem Aalborg og Sæby en bred bue ned over det frugtbare Østvendsyssel, og yderst i denne bue lå det rige og mægtige Hundslund kloster. I dets nærhed blev den første spire til markedet lagt ved en hellig kilde. I den betydelige klosterkirke holdtes først i juni en stor, årlig messe, der samlede folk fra vid omegn. Mens messen blev sunget inde i kirken, flokkedes kræmmerne uden for klosterporten og falbød deres varer, og når kirkegængerne havde fået lyst den sidste velsignelse fra kirkens alter, søgte, de ud til kramboderne, hvor de forsynede sig med de varer, de havde brug for.

Vendelboerne havde imidlertid ikke videre med rede penge, og når de drog ud for at høre den hellige messe, medbragte de fra den hjemlige bedrift, hvad de kunne undvære, for ved hjælp af det at tiltuske sig de ting, de savnede. På den måde kom den store årlige kirkemesse i Hundslund kloster til at spille en væsentlig rolle i omsætningen i denne del af Vendsyssel.

Med reformationen i 1536 blev der gjort en brat ende på klosteret og dets messer, men da var Hundslund marked for længst så rodfæstet, at det ikke behøvede nogen kirkemesse som eksistensberettigelse.

Det har dog ikke været på grund af det kirkelige islæt, at drengen medtog Hjallerup marked som årets tredje store højtid, men markedet var en fest for alle, for husmand som for herremand, for fattig som for rig. Den mindre bemidlede kunne her få en række gratis fornøjelser, og den mere velbeslåede havde let adgang til at komme af med sine penge. Begge parter morede sig overdådigt, hver på sin måde.

De mange boder, fyldt med legetøj, fik barneøjne til at stråle. Kagebodernes honninghjerter med glasur i postkasserød farve fik tænderne til at løbe i vand hos store og små, og i restaurationsteltene, som i gamle dage fyldte hele gader på markedet, mødtes folk, der måske kun så hinanden den ene gang om året, men som også var sikre på, at man her kunne træffe gamle bekendte.

Et helt skuespil for sig er hestehandlernes prangen om dyr, der skifter ejer efter håndslag, mens pengene vandrer fra den ene velspækkede tegnebog til den anden, altid i mindre omfang end beregnet, men alligevel til alle parters tilfredshed.

For selvfølgelig lader mart sig ikke mærke med, at man er tilfreds.

Hestehandlerne kender deres metier.

Hans Madsen har været på markedet, og han har solgt »den gule«. Det fortæller han naboen, da de senere mødes, og denne spørger interesseret: »Hva fik du så for hende?«

- »Åh, ikke så meget, som A havde regnet med!«

- »Nej«, siger naboen, »men det havde du vel heller ikke regnet med!«

Dermed er der fortalt en hel del om, hvordan der handles på markedet.

Hjallerup er blevet landskendt, ja meget mere, på grund af markedet, der har været holdt her siden 1744.

Men længe før den tid var der en by på stedet. Formentlig stammer Hjallerup helt tilbage til de ældste landsbysamfund i tiden mellem Kristi fødsel og Vikingetiden, hvad navnet siger noget om. Hjallerup



I Hjallerups omegn er der mange gravhøje. Denne ligger ved gården »Højen« tæt ved Hjallerup kirke. Her holdt de gode dværge til. Når egnens bønder lagde deres beskadigede redskaber på højen om aftenen, var de istandsatte næste morgen. Om natten stod højen på gloende pæle, og man kunne se dværgene danse om den.

er udledt af Hjallistorp, hvoraf Hjallis er et gammelt trællenavn fra Eddaen. Når der ikke i byen er gjort ret mange oldtidsfund, skyldes det en meget tidlig bebyggelse, der har hindret eventuelle udgravninger.

Men i Hjallerups omegn taler historien sit tydelige sprog, og da oldtidshøjene i Dronninglund sogn omkring 1875 blev registreret, konstaterede man ikke mindre end 17 høje i Hjallerups nærmeste omegn. Den ejendommeligste af disse ligger ved gården »Højen« nær Hjallerup kirke. Denne oldtidshøj var opført af tørv, og i den blev der i fordums tid fundet en lille kande af jern og en dolk af bronze. Om højen fortælles, at den havde været beboet af dværge, som var smede. De var meget venlige, og bønderne kunne således lægge deres beskadigede plovjern på højen om aftenen og være sikre på, at de var istandsatte næste morgen. Om natten stod højen ofte på gloende pæle, og man kunne da se dværgene danse omkring den.

Mere berygtet var de to galgehøje, som hæver sig over landskabet øst for Hjallerup. Den østligste høj blev udgravet omkring 1870 og afslørede et ret stort gravkammer med enkelte stenredskaber og et par hjul af sten. De var en snes cm i diameter og opbevares nu på museet for nordiske oldsager.

Galgehøjene var i gamle dage Dronninglund birketings rettersted. Langs den største af højene ses rester af den gamle Kongevej, der førte fra Nørresundby til Sæby og blev anvendt indtil 1847, da den ny Sæbyvej blev taget i brug.

At galgehøjene lå op til den alfare vej, var noget ganske naturligt. Når en forbryder var blevet henrettet, anbragtes hans lig i galgen, så vejfarende kunne have det for øje til skræk og afsky. Det var en forebyggende foranstaltning, som hele dramaet omkring henrettelsen var det. Folk fandt sig i det ud fra den formening, at det ikke kunne være anderledes.

For at give så mange som muligt, lejlighed til i alle enkeltheder at følge en henrettelse, rejstes store skafotter ved henrettelsesstedet. Den sidste henrettelse ved Galgehøjene fandt sted den 19. april 1768. Det var mordersken Ane Kolding, der her endte sine dage ved det frygteligste drama, højene har været vidne til. Sceneriet var arrangeret således, at bødlen og hans medhjælpere samt to præster, der skulle læse og bede for den dødsdømte, kunne stå på det jævne terræn og forrette deres hverv, medens de mange mennesker, der overværede dramaet, kunne følge det fra de to høje.

Den 40-årige Ane Kolding var en lille, spinkel kvinde med et kønt ansigt og så på ingen måde ud som en forbryderske. At hun var sindssyg, kunne ingen være i tvivl om, men dette forhold tog man dengang intet hensyn til ved en dømsafsigelse. Hun havde begået fire mord og tilstået dem, og på dette grundlag blev hun idømt følgende straf:

»Thi kendes for ret: At delinkventen Ane Hansdatter bør sig til velfortjente straf og andre ligesindede til skræk og afsky at udføres fra sit fængsel til retterstedet på natmandens sluffe i de gemene i fængselet brugte daglige klæder, med blottet hoved, strikke om halsen, som og sammenbundne hænder, og knibes med gloende tænger, først på det sidste mordgerningssted, ligeledes 3 gange mellem gerningsstedet og retterstedet, og allersidst på retterstedet, hvor hendes



Den gamle Kongevej er der endnu rester tilbage af ved Galgehøjene, hvorfra dette billede er taget. Det var på Galgebøjen mordersken Ane Kolding blev henrettet den 19. april 1768 ved den sidste henrettelse i sognet.

højre hånd skal levende afhugges med en øxe, og siden i lige måde hovedet med en øxe afhugges, hvorpå legemet af natmandens folk henføres og lægges på stejle, og hovedet tillige med hånden fæstes på en stage oven over legemet, så bør og delinkventinden at have forbrudt sin jord, om hun nogen ejer til kongen, og sin hovedlod til herskabet.«

Mange af tilskuerne fortrød inderligt, at de havde overværet den grusomme henrettelse. De kunne aldrig senere glemme det passerede. Da Hjallerup marked godt en måned senere fandt sted, var der utvivlsomt mange markedsgæster, der på vej hjem i en sen natstunde foretrak at gå en omvej over markerne frem for at skulle følge Kongevejen forbi den dystre galge på Galgebakken.

Fra hellige kilder til kildemarked

Paris har sit Eiffeltårn, New York Frihedsgudinden og Pisa sit skæve tårn. Hjallerup har sit marked.

Eiffeltårnet og Frihedsgudinden er ganske vist mere permanente seværdigheder, men lige så sikkert, som storken kommer i april, og træerne får blade i foråret, kommer Hjallerup marked, når de sidste blade er revet af maj måneds kalender.

Hjallerup marked er en institution, som ingen kan rokke ved. Vor tids industrialisering har gjort et forsøg derpå, men det var på forhånd mislykket. Traktorer, mejemaskiner og landbrugets øvrige maskinpark ville gøre heste overflødige og dermed markedet, og i et desperat forsøg på at gøre markedet til en handelsmesse for gamle biler, lod man disse indtage den centrale del af markedspladsen.

Men Hjallerup marked kan ikke blot være et forum for brugte biler. De kan sammen med landbrugsmaskiner forenes med markedet, når hver indtager sin plads i institutionen, men det bærende er hestehandelen. Her skal vises levende dyr, heste, der kan føles på tænderne, trave, præsentere koderne for kyndige hestehandlere, som i deres hvide kitler lyser op i det brogede virvar. Her skal handles uden kontrakter og maskinskrevne dokumenter, og det har da heldigvis også vist sig, at hestene kunne overleve trods al mekanisering. Hjallerup marked er så gammelt, at det er umuligt nøjagtigt at tidsfæste dets oprindelse. Markedet nævnes første gang som Hundslund marked i 1602. Købstæderne følte på dette tidspunkt deres næring stærkt truet på grund af de mange fremmede kræmmere og håndværkere, der kom til de vendsysselske markeder, hvor folk forsynede sig med så at sige alt til årets forbrug i husholdning og bedrift, og man indsendte da en klage til kongen Christian IV med ansøgning om, at de mange selvlavede markeder måtte nedlægges, så der i Vendsyssel kun blev markeder i Tise, Tolne, Lerup og Hundslund. Hundslund marked, der senere blev til Hjallerup marked, er imidlertid meget ældre, og en formodning om, at det senest kan stamme

fra o. 1400, da klosterkirken blev kirke for hele sognet, er ikke usandsynlig. Den første sognekirke ved Gammel Kirk i Thorup var omkring 1350 blevet overflødig, formentlig på grund af, at den sorte pest havde affolket egnen. Kirkeruinen kan stadig ses, hvor kirken har ligget, og ved en udgravning i 1928 blev et stort antal grave afdækket samtidig med, at det konstateredes, at der her havde været begravelsesplads helt tilbage i den hedenske tid, og meget tydede på, at der her også har været en trækirke.

Medens man med sikkerhed ved, at Tise, Tolne og Lerup markeder er gamle kildemarkeder, foreligger der ikke beviser på, at Hjallerup marked er opstået på samme måde, men meget tyder på, at det er tilfældet og ikke mindst den kendsgerning, at der i den gamle markedsdal fandtes et kildevæld.

Ild og vand har som bekendt altid haft en rensende kraft, og antagelig har vore hedenske forfædre været ildtilbedere. Ilden værnede mod hekse og trolde, identificerede i alle onde magter, medens vandet havde den helbredende kraft over for sygdomme. Begge magter var knyttet til St. Hans aften.

Skikken med at tænde højtidsbauner denne aften og besøge hellige kilder var ikke blot kendt i Skandinavien, men over hele Europa og i store dele af Asien. Således blev den persiske sommersolhvervsfest holdt til ære for de genier, der bevogtede og velsignede vandet som floder og kilder.

Gennem århundreder søgte syge mennesker til de hellige kilder St. Hans aften for at finde helbredelse, da vandet denne aften havde en særlig kraft. De syge måtte ledsages af pårørende, som hjalp dem til rette, så de kunne komme ned til vandet. Andre havde syge derhjemme, som var for svage til at blive transporteret til kilden, og de hentede derfor vand til patienterne. I deres følge kom så de mange nysgerrige, som ville overvære ceremonierne, og naturligvis varede det ikke længe, inden kræmmere fandt ud af, at hvor så mange mennesker samledes på ganske bestemte tider, måtte der være forretninger at gøre.

Handelsfolk kom da og falbød deres varer med overbevisning om, at de udfyldte et medmenneskeligt krav ved at kunne beværte folk, som havde rejst langt og trængte til en hjertestyrkning. Også gøglere kom og gav deres besyv med til opmuntring for syge som raske, og

således opstod kildemarkederne. For øvrigt blev der også etableret markeder andre steder, hvor folk kom til regelmæssige tider, f. eks. ved tingsteder, ved ofringssteder og lignende.

Markederne har således som institution oprindelse helt tilbage i oldtiden.

Når de blev bevaret efter kristendommens indførelse, skyldtes det, at præsteskabet ikke var tilbøjeligt til at forbyde de gamle traditioner. Antagelig har man frygtet følgerne heraf, og i stedet for at afskaffe dem søgte man at ikklæde de hedenske skikke en kristen form. Hvor der i den hedenske tid lå et gudehov, opførte man en kirke, og de gamle helligkilder blev indviet til en eller anden helgen, som fik sin kirke i kildens nærhed, hvorved der opstod en vis forbindelse mellem kirke, kilde og marked.

Dertil kom, at kilderne også gav kirkerne en vis indtægt. Syge kastede småmønter i den hellige kilde som tak for helbredelse og ofrede til kirkens helgen, og den katolske kirke gjorde kildebesøgene endnu mere indbringende ved at sælge afladsbreve, der gav 40 dages aflad for hvert biskopnavn, som stod på afladsbrevet.

Men også de borgerlige myndigheder fiskede i de rørte vande, når syge søgte til kilderne, som i fordums tid syge valfartede til Bethesda dam ved Fåreporten i Jerusalem.

I Skærum sogn ved Frederikshavn er der en kilde, som kaldes »Den hellige Kjål«. I forrige århundrede besøgte den af syge fra vid omkreds. Sognerådet udnævnte her en mand til at møde ved kilden St. Hansaften medbringende en blok af træ med jernlåg og lås. Blokken blev hensat ved kilden, hvortil de syge kom med en ubrugt lerpotte til at hente vandet i. Afvaskningen med kildevandet skete bag risbuskene ved bakken, hvorefter lerpotten anbragtes ved bakkens fod med en pengegave i. Sognerådsmedlemmet sørgede for, at pengene kom i blokken, og at de afkastede klædningsstykker og lerpotterne blev solgt til højstbydende. Alt, hvad der kom ind i aftenens løb, gik til sognets fattigkasse.

Denne kilde blev opdaget ved en tilfældighed, da en mor med et blindt barn lod dette vaske i kildens vand, hvorefter den lille pludselig fik sit syn tilbage.

På lignende måde er mange andre hellige kilder opdaget og blevet valfartssteder og dermed markedspladser.



En dreng spejler sig i den hellige St. Nelaus kilde ved Regelbede i Dronninglund sogn. Gamle beretninger fortæller, at kilden havde stor valfart af syge o. 1690. I mange år var kilden tilstoppet og skjult, men i 1960 blev den igen fundet af museumsbestyrer P. Christensen, Try, og nu sprudler den atter med vand og med minder om den tid, da folk fandt helbredelse ved de hellige kilder, ved hvis område mange steder opstod markeder.

Nogle lå i afsides egne og fik derfor ikke større søgning, men markederne blev alligevel en begivenhed for de få, der overværede dem. I tætbefolkede områder kunne intet i gamle dage konkurrere med markederne. Her kom der folk af alle samfundslag, godtfolk og skidtfolk, handelsmænd - ærlige og uærlige - fromme mennesker og vilde slagsbrødre. Mange kom langvejs fra.

Ungdommen stillede dengang ikke større krav om frihed, og ingen gjorde indvendinger imod, at dagen begyndte tidligt og sluttede sent, men på markedsdagen var forholdet et andet. Den dag fordrede man frihed, helst fra den tidlige morgenstund, men hvis det var helt umuligt så dog fra middag. Almindeligvis bifaldt husbonden dette, dog ikke så sjældent med en bemærkning om »de unges driveri«, men i enkelte tilfælde kunne en egenrådig herremand sætte sig op mod de uskrevne love om frihed og finde på at tilsige bønderkarlene at møde op og køre gødning til hove på en sådan dag. Dette fandt karlene sig imidlertid ikke i, og i løbet af formiddagen blev de enige om at nedlægge arbejdet, trak i deres pæne klæder og gik til markedet, hvilket naturligtvis forårsagede, at herremanden lod dem stævne, fordi de ulovligt havde forladt arbejdet. Selvom karlene holdt på deres nedarvede ret til frihed, kunne der ikke være tvivl om sagens udfald. Her som på alle andre områder var herremanden den stærkeste.

De årlige kildemarkeder har været milepæle i tidsregningen, dage, man ikke blot så hen til, men som man længe efter mindedes. I det ret ensformige liv på landet blev markederne den store folkeforlystelse, som man gerne kørte flere mil efter ad ujævne veje i en tung vogn, hvis sæder var gamle halmknipper. Kildemarkedets egentlige formål: At helbrede syge ved kildens vand, blev efterhånden trængt i baggrunden. Det var andre kilder, der sprudlede: Kræmmernes og gøglernes eller det var ølbimpel og klukflaske, der hørte med til den medbragte madtejne.

Selvom markedet ikke mere kunne bringe lægedom for legemet, så havde det dog en vis mentalhygiejnisk betydning. Her mødtes man den ene gang om året, snakkede og hyggede sig med hinanden, morede sig og fik markedsgaver med hjem, og når afskedens time oprandt med opbrud fra markedets herligheder, sagde man farvel til hinanden i overbevisning om, at sås man ikke før, så ville man dog

mødes på næste års markedsdag. I en tid, hvor adspredelser var få og små, kunne dette at have en begivenhed at se frem til bære over med mange ensformige dage med hårdt slid og liden frihed.

Men markederne havde også deres uheldige sider, og i herredstingsbøgerne fra gamle dage vil man kunne finde en mængde træk med oplysninger om uroligheder, tyveri og drab i forbindelse med kilde- og markederne.

Fra Gisselfeld Birks tingbog har forskeren Severin Kjær fremdraget følgende om nogle ryttersoldaters voldsfærd ved Mogenstrup kilde nær Næstved:

- »St, Hans aften 1719 vare ryttere, der lå på Skovgårdsmølle komne til kildemarkedet ved Mogenstrup i Hammer herred. De lå først oppe på en bakke i skoven, drak og hujede og kastede ord til markedsfolkene, så smede de kjolerne og fore frem med blottede kårder. Først reve de Holmegårds møller af hesten og pryglede ham, dernæst overfaldt de Brandelev mænd og andre bønder, der sad rolige og fornøjede og taledede sammen på græsset under træerne. Rytterne fore frem, skrege og sloge mændene til jorden. Anders Madsen fra Rønnebæk gav de tre vældige slag i hovedet; han blev så ilde med-handlet, at, da han blodig og forstumlet tyede ind i kirkerummet, måtte klokkeren Hans Frost binde hans hoved sammen med et lommestørklæde, da det var skilt i flere dele. Anders Madsen bad om at låne hest og vogn, at han kunne blive kjørt hjem, ellers var han bange for at blive død på marken, og da synsmændene kom for at »skåde« ham dagen efter, kunne de se hjernen røre sig inde i hans hoved, og de troede derfor manden at være dødsens. Da rytterne stormede frem mod kirken, løbe de en gammel kone over ende, og et par vogne, der stode på kirkepladsen, væltede de, hug tømmerne over for hestene, så disse løbe op i marken.

Tre til fire bønder søgte skjul i et af kirkehusene, men aldrig så såre fik rytterne øje derpå, før de råbte til husmanden, der lukkede og låsede sin dør: »Lukker du ikke op, skal vi bryde hvert ben i din syndige krop!« Manden lukkede alligevel ikke op, hvorfor de hug og sloge i døren, så det var synbart lange tider efter. En stakkels karl fra Bøgesø, der nogen tid havde været »for rygt og fra forstand« mishandlede de hårdligen. Han løb ind hos klokkerens, hvor konen

skjulte ham, men straks kom rytterne farende ind i kirkeladen, stak op imod stænet, sloge på hylderne og truede ad kvinden.

Da de var gåede, førte klokkerkonen karlen over i kirken, hvor hun tørrede blodet af hans sønderflængede hoved og forbandt ham, hjemme i huset turde hun ikke forblive med ham.«

Denne blodige historie fra kildemarked på Sjælland kan ikke siges at være karakteristisk for disse markeder, men på den anden side heller ikke enestående. Slagsmål og vold var kendte begreber ved datidens markeder, og desuden blev der holdt adskillige kildemarkeder uden myndighedernes tilladelse. Disse markeder var ikke indført i almanakken. Myndighederne søgte at forbyde dem, men som regel uden resultat. Markederne fortsattes uofficielt.

Roldalsmarkedet ved nonneklosteret

I gamle almanakker findes det senere Hjallerup marked omtalt som Roldalsmarkedet, en betegnelse, det havde fået efter Roldalen, hvor de første markeder fandt sted.

Roldalen ligger et par km fra det gamle Hundslund Benediktinerkloster for nonner og hedder i dag Markedsdalen

I almindelig tale blev markedet dog altid benævnt som »Hujslø-marked«, et navn, som det beholdt længe efter, at det var flyttet til Hjallerup.

Dronninglund slot, der til reformationen 1536 var ramme om klosteret, er kernen i sognets historie.

Klosteret omtales første gang 1268, men dets oprindelse går betydelig længere tilbage i tiden. Dets stifter, Odinkar den Yngre, var biskop i Ribe og søn af jarlen Toke, som ejede en trediedel af Vendsyssel på den tid.

Klosterets ældste historie kender man kun lidt til, fordi dets arkiver efter reformationen blev tilintetgjort af utilfredse bønder, der kastede det værdifulde materiale på møddingen, hvor svinene sørgede for den totale udslettelse af de gamle optegnelser.

Kendte navne fra danmarkshistorien har gennem tiderne været knyttet til slottet, og det var Christians Vs dronning Charlotte Amalie, der gav slottet og sognet dets nuværende navn Dronninglund. Dronningen købte slottet 1690 sammen med herregården Skovsgård, som hun omdøbte til Dronninggård.

Charlotte Amalie havde en lidenskab for slotte. Foruden Dronninglund ejede hun Børglum i Vendsyssel og på Sjælland Vemmetofte, Gjorslev, Højstrup, Søholm, Eriksstrup, Frøslevgård samt syv af Stevns herreds kirker.

Dronningen holdt gennem en årrække hof på Dronninglund slot hver anden sommer, og her besøgte hendes søn Frederik IV hende i 1706 og fik en festlig modtagelse af godsets bønder, som under kommando af dronningens hofneger dannede spalier ved indkørslen til gården, alle bevæbnede med plejle, og da kongen ankom, svingede

de plejlene på kommando, som om de tærskede. Plejlene indgår for øvrigt i Dronninglund kommunes byvåben.

Efter Charlotte Amalies død i 1714 overtog Frederik IV Dronninglund, som kongen året efter tilskødede sin søster Sophie Hedevig, der benyttede godset som sommerresidens. Den øvrige del af året tilbragte Sophie Hedevig på Vemmetofte sammen med sin broder prins Carl. De to søskende havde forladt København, efter at kongen ved dronning Louises død lod Anne Sophie Reventlow ophøje til dronning. Under disse forhold ønskede prins Carl og prinsesse Sophie Hedevig ikke nærmere tilknytning til hoffet i hovedstaden. Prinsessens overtagelse af Dronninglund slot kom i høj grad sognet, der var landets største i udstrækning, til gode. Sophie Hedevig var en højt begavet kvinde med levende religiøse interesser og sans for, at oplysning er den eneste vej, der fører mennesket fremad, og derfor gjorde hun en stor indsats for almuens oplysning. Det var således hende, der opbyggede sognets skolevæsen og lod opføre syv skoler, bl. a. skolen i Hjallerup, og disse skoler blev forbillede for de 240 rytterskoler, som prinsessens broder Frederik IV lod bygge fra 1721. Embederne som skoleholdere ved prinsesseskolerne var landets mest eftertragtede.

Ved en af disse skoler, Bolle skole, virkede som skoleholder degnen Thøger Møller fra 1764 til 1785. Han var Vendsyssels første digter og den første lærer i Vendsyssel, der ved sin død fik en nekrolog i avisen, hvor han omtales som en duelig, from og trofast lærer.

Heri var intet overdrevet. Han har efter alt at dømme været en højt begavet mand og havde fået en god uddannelse. Han har oversat flere tyske digte til dansk og havde kendskab til latin, hvilket sprog man møder flere gange i hans produktion, ligesom man også gennem denne får indtryk af hans store indsigt i dansk-norsk litteratur. Thøger Møller havde Hjallerup marked på nærmeste hold. Allerede som 15-årig blev han forældreløs, hvorefter den første ejer af Hjallerup kro Peder Justesen og hans hustru Gjertrud Larsdatter tog ham i pleje og skabte et godt hjem for ham. Da en af krojerens døtre blev gift den 2. oktober 1765, skrev Thøger Møller i taknemmelighed en brudesang til hende og takker for, at hendes forældre tog sig af ham, da han i konfirmationsalderen stod hjemløs. I digtet står der bl. a.:



Markedsdalen, der ligger i nærheden af Dronninglund slot. Her opstod det gamle Hundslund marked, der senere blev flyttet til Hjallerup.

Et par ord De mig tillader:
 Brudens kære mor og fader
 hused mig, da jeg for vild.
 Den tid var vor brud kun liden.
 O, hvor har dog Herren siden
 været mig og dennem mild.
 De var nylig sat i sæde,
 bopæl på den sorte hede,
 det så mørkt og ilde ud.
 Jeg fløj som de vilde ravne,
 vidste intet steds at havne,
 men hvor trofast er dog Gud.
 Han har nådig givet brødet,
 hus og hjem og ven i skødet,
 han har og velsignet dem.

Thøger Møller skrev to bind digtsamlinger, men fik dem aldrig udgivet. Årsagen hertil skyldes antagelig, at Bolle var et afsides sted

dengang. For at få udgivet litterære arbejder, måtte man have en nøjere forbindelse med hovedstaden. Heldigvis er digtene bevaret i manuskript.

Prinsesse Sophie Hedevig var levende interesseret i alt, hvad der foregik i sognet. Skolerne besøgte hun jævnligt, og hun udsatte flidspræmier til eleverne, men også andre ting tog hun sig af, deriblandt Hundslund marked.

Forholdet var det, at markedet ikke blev holdt til de i almanakken fastsatte tider, så folk efterhånden ikke vidste, hvad de havde at rette sig efter. Det foranledigede prinsessen til at rette henvendelse derom til broderen Frederik den IV, som i 1724 udsteder følgende kongelige anordning:

» Vi Frederik d. 4. af Guds nåde konge over Danmark gør alle vitterligt, at eftersom Os elskelig sekretær Terchel Terchelsen på hendes prinsesselige højheds, vores elskelige, kære søster, prinsesse Sophie Hedevigs vegne, for Os allerunderdanigst have andraget, hvorledes det marked, som ved bemeldte hendes prinsesselige højheds jordegods til Dronninglund i Vendsyssel i Ålborghus Amt og Dronninglund sogn årlig skal holdes, bliver på uordentlige tider om året foretagen, så at ikkun få udi landet eller andre steder kan vide sig derefter at rette, fordi en del mene, at det skal været det marked, som udi almanakken kaldes Roldalen og skulle holdes to dage før- og to dage efter St. Hansdag, og derved år efter år kommer tilbage, ikke alene til præjudice for hendes prinsesselige Højheds gods, men det hele land skal finde sig derover brøstholden. Da haver Vi efter bemeldte sekretær Terchel Terchelsens herom allerunderdanigste erklæring allernådigst bevilliget og anordnet, at i stedet for det såkaldte Roldalsmarked skal herefter indtil videre allernådigst anordnes, at udi Hundslund, som nu kaldes Dronninglund, årlig skal holdes efterskrevne marked, nemlig hestemarked den 12. juni og med kramvarer næste mandag før St. Hansdag for alle og enhver, som noget der kan have at sælge eller købe, dog at alting dermed skikkelig og tilbørligt tilgår. Forbydende alle og enhver herimod, eftersom foreskrevet står, at hindre eller udi nogen måde forfang at gøre under vor hyldest og nåde - givet på vort slot Fredensborg den 19. august 1724.

Frederik R.

Herefter blev Hundslund marked delt i to, der begge fandt sted i juni måned.

Roldalen eller Markedsdalen med sin beliggenhed ved den gamle Kongevej gjorde den i hin gamle tid velegnet som markedsplads. Dalen ligger lunt beskyttet af skrænter, der omgiver den på de tre sider.

Denne fredelige plet, hvor nu kreaturer gør sig til gode med dalens saftige græs, var for godt 225 år siden skueplads for datidens største folkeforlystelse på landet. Som det fremgår af kongens anordning, havde markedet interesse »udi landet og andre steder«.

Nu fører Roldalen en stille tilværelse. På Geodætisk Instituts kort er den stadig benævnt som Markedsdalen, men dens saga er i det store og hele glemt. Kun egnens befolkning kender den, men når dens navn nævnes, forbindes det næppe med mere end en adresse, og kun når man finder rester af kridtpiber eller potteskår i dalen, dukker svage minder overleveret fra tidligere slægter frem om Markedsdalens flere hundrede årige historie.

Det er ret sparsomt, hvad man ved om det gamle Hundslund markeds forløb i Markedsdalen.

I dalens midte var boderne opstillet, og op ad skrænterne havde pottemagerne og andre deres plads. Der var ingen virkelige bagerboder på markedet, men omegnens kvinder temsede (sigtede) fintmalet korn og bagte deraf nogle små kager, som de solgte til markedsgæsterne. Disse kager var nogle små »trimlinger«, der var drejet i begge ender for at se pyntelige ud.

På markedet mødtes forskellige handlende, således tilrejsende garvere og skindhandlere, som opkøbte bøndernes huder og skind.

Forlystelser var der også, men naturligvis af en anden karakter, end man ser på Hjallerup marked i dag.

Således fortælles der om en mand, som var ret glad for brændevin, at han for en pægl af den eftertragtede drik lod sig svøbe ind i en oksehud og i denne rullede ned ad dalens skrænter. Han lå på tværs af oksehuden, hvorved dens hale ved hver omdrejning under nedrulningen kom til at svinge i luften til stor morskab for markedsgæsterne.

Den officielle tid for markedernes afholdelse blev angivet i almanakken, og denne bog, der udkom hvert år ved juletid, var derfor et

klenodie for enhver, som havde råd til at købe den. Udgiverne var åbenbart selv indforstået med, at almanakken måtte være hvermandseje, og derfor udgav de to almanakker, hvoraf den ene kun havde det halve stof og derfor kunne sælges til en billigere pris. Men i begge udgaver var de oplysninger, som alle havde brug for, først og fremmest markedsfortegnelsen, men også omtaler af solformørkelser, planeterne og kalender for året med et navn for hver dag. Familierne var dengang som regel store, og det kunne undertiden volde hovedbrud at finde et navn til en nyfødt, men her kom almanakken med dens daglige navneforslag til nytte. Og havde man ikke råd til at købe den tykke bog, måtte man nøjes med den tynde og derved give afkald på noget af almanakkens litterære indhold.

Hvad den har betydet, ikke mindst for småfolk, skildrer digteren Anton Berntsen i »Den ny almanak«, hvori han bl. a. skriver:

Mi fåe var husmand, hans indtæjte smo,
vi måt si å hold huws, såen æ pææng kund fåslo
te æ føø å æ klee å let billig tobak,
men jet måt vi ha wos - en ny almanak!
Henad jywl, nær æ sne lo så bløed som en tæp,
drow mi fåe te bys mæ hans kjowl å hans kæp.

Te verden wa stuer å foronderle vi'
hjalp Wisbeck å Flinch mæ da føst te å si,
mi ywn stod så styw som rosiner i kååg,
så lææng der ino var en krønik tebåg.
De æ manne daw sien, men a mindes mæ tak
di folk, dæ wos lawwet den ny almanak!

Wisbechs, Flinchs og de andre udgiveres almanakker var datidens rejsefører til landets markeder, og når der, som tilfældet var med Hundslund marked, kom kludder i almanakken, var der kun en vej at gå: At klage til kongen.

En snes år efter den kongelige anordning om Hundslund markeds placering i almanakken og dens rette afholdelse blev markedet flyttet til Hjallerup.

Da Hjallerup blev markedsby

Selvom der på Hundslund marked var gode betingelser for at tilfredsstillende såvel sult som tørst, havde det dog en vis betydning, at der til markedspladsen var knyttet en kro.

Den nærmeste kro var Ørsø kro, der stammede fra 1711. Den bestod til 1899, da ejeren med Sæbybanens åbning flyttede den til Dronninglund, hvor han opførte et stort hotel.

Imidlertid fik godsejer Jacob Sewerin, Dronninglund, i 1744 bevilling til oprettelse af en kro i Hjallerup, og hertil blev det gamle Hundslund marked flyttet ved stiftamtmandens skrivelse af 21. maj 1745.

I forvejen lå der en mindre kro ved »Hjallerup Vase« - en opkastet vej over lavt terræn - hvor en loftbro førte over Geråen. Denne kro der hed Nykro, var fra 1708. Den blev imidlertid ikke regnet for noget særligt, og om den første ejer hed det: »Morten Pedersen på Vasen er ej nogen privilegeret kromand, - alene holder undertiden for vejfarende noget øl og brændevin til fals«.

Da den privilegerede kro ved Hjallerup blev oprettet, mistede Nykro helt sin betydning, og i 1777 blev den nedlagt, efter at den i nogle år nærmest havde fungeret som en slags smugkro under navnet »Moegkrowret«.

Godsejer Jacob Sewerin bortfæstede Hjallerup kro til en mand fra Vodskov ved navn Peder Justesen. I fæstebrevet, der er dateret den 17. februar 1744 hed det:

- Jeg Jacob Sewerin til Dronninglund, Dronninggård og Hals Ladegård kender og hermed bekræfter at have stædt og fæstet, som jeg herved stæder og fæster, til Peder Justesen, nu opholdende sig udi Vodschov, et krohold udi Dronninglund sogn, som hans kongelige majestæt allernådigst haver tilladt må holdes, og nyder fæsteren desuden et stykke jord af Hjallerup hede til agerdyrkning, såvel som eng, der forhen har lagt til »Pallet« (et sted under det nuværende Rosenby), alt på følgende conditioner:

1) Skal fæsteren på livstid beholde kroholdet og må han selv brygge og brænde brændevin og for enhver udsælge alle slags drikkevarer, som rejsende og andre kunne forlange. Item (endvidere) nyder han og ligeledes den udviste jord på førnævnte Hjallerup hede, samt den eng, som forhen have været lagt og brugt til »Pallet«, hvilket han må bruge og dyrke, som han sig bedst og tjenligst eragter, og skal han blive håndhævet i at formene al ulovligt krohold, som hans distrikt kan gøre ham afbræk.

2) Stedets huse lader fæsteren selv opbygge på egen bekostning, men jeg giver ham egetræ til fod og stolper til rållingen på 9 fag, samt bøgetræ til vægstaver til alle husene.

3) Godsets bønder nyder han hjælp af til at indelukke markedspladsen med grøfter og føre tømmer fra Aalborg til bygningen, såvel som at bringe ler og sten til stedet, som behøves kan; item at nyde hjælp af nogle pligtfolk til klining og deslige, og videre at føre ege og bøgetræ fra skoven, hvor det bliver udvist, og til pladsen, hvor der skal bygges for første gang at regne.

4) Vorder han fri for indfæstning, og hvad det kgl. privilegium har kostet at indløse, svarer ellers årlig af kroholdet og den til stedet henliggende ejendom 21 slettedaler og 8 skilling, og vorder dermed fri for videre at svare kgl. skatter enten af ejendommen eller de penge, som årligen til kongens kasse for privilegiet skal svares.

5) Nyder han fri græsning i Hjallerup Fællesdrift til trende bæster og fire fæhøveder; item vesten landevejen så mange splittørv, at må lade grave, som han nødvendigvis har behov, dog at tørvene årlig graves på de steder, som Hjallerup bymænd for den hele by vedtager, og bliver altså fæsteren under Hjallerup bys granderet.

6) Udgiften, som i den første post er meldt, tager sin begyndelse den tid, han haver istandført bygningerne, som dog ikke må regnes til længere tid end til førstkomne nytår, så af giften i så måde derefter svares ved hvert års udgang.

Datum Dronninglund, d. 17. februar 1744.

J. Sewerin.

Peder Justesen, der således blev den første ejer af Hjallerup kro, var 40 år, da han modtog fæstebrevet, og hans hustru Gertrud Larsdatter 38 år. De var begge energiske mennesker, og der kom hurtigt



Kraftprøver har gennem mangfoldige år været fast inventar på Hjallerup marked, hvor de unge får lejlighed til at imponere kammerater med deres kræfter, og det er jo også en betydelig bedre måde at vise dem på end i slagsmål, som navnlig i gamle dage var uundgåelige på markedet.

velstand til huse, hvilket først og fremmest skyldtes kroen, der ikke mindst på markedsdagene gav en god indtægt.

Peder Justesen mente som kromand at være løst fra Stavnsbåndet eller som det almindeligt hed: »Være fri for at pleje fødestavn«.

Han søgte senere om samme fritagelse for sine børn, men det synes ikke at være opnået.

I en skrivelse fra grev Moltke til godsforvalteren på Dronninglund skriver greven bl. a.:

»Kromandens søn Just Pedersens ansøgning om tilladelse til at træde i lære hos en tømmermester i Kjøbenhavn for at professionere sig i håndværket, vil jeg ikke gerne akordere, efterdi slige eksempler fra mine andre godser haver vist, at der sjældent bliver noget godt af dem, da de enten bliver forført eller mister lysten til at drage ud på godset igen at bo, men derimod er det ham herved tilladt at gå i vidre lære hos en anden brav mester i Aalborg, Aarhus eller andet steds, hvor han bedre end i Kjøbenhavn kan lære alt, hvad behøves at vide til bygninger på Landet.«

Det var for øvrigt den samme grev A. G. Moltke, der forbød »gamle koner på henved 40 år«, der var blevet enker, at gifte sig igen, hvilket han begrundede i en skrivelse til godsforvalter Rosen på Dronninglund: -

»Da jeg tit og ofte, snart fra de fleste steder, ret med inderlig smerte må fornemme, at når en mand dør på en gård, og enkens alder er hen mod eller over sine 40 år, altså de fleste tider til ægtestanden uduelig og ubekvem; dog med amtsbetjentens og godsforvalterens forevidende og tilskyndelse straks gifter sig igen gementlig med en ung karl, udi hvilken ulige giftermål ej at tale om, mange andre oftest derved følgende ulejligheder, sjældent børn avles, medens derimod den af Gud selv intenderede ægteskabs hovedhensigt, nemlig børnenes forplantelse, ynkelig og uforsvarligt tabes og landets og godsernes styrke, samt befolkningen fra år til andet mere og mere svækkes, i stedet for at, når unge folk af lige alder kommer sammen, langt flere børn avles og et lykkeligere og fornøjeligere ægteskab ventes.

Så ligger mig denne magtpåliggende sag så nær til hjertet, at jeg herved byder godsforvalteren på sin samvittighed og således, som han agter det for Gud på hin dag at forsvare, at han ved alle lejlig-

heder, tilligemed præsten, på det ham betroede gods af aller yderste kræfter stræber derefter, at slige omberørte ulige giftermål herefter, så vidt det til ham står, bliver hæmmet og ej tilstået.«

Grevens bekymring for mangel på arbejdskraft på godset har åbenbart været betydelig større end hans følelser over for de gamle koner på fyrre. Såfremt de trodsede hans forordning, blev de sat på aftægt og frataget deres fæstegård.

— — —

Hjallerup kro var i stadig fremgang under Peder Justesen. I 1760 var der til kroen sået 6 td. 2 skp. vinterrug, 1 td. byg og 1 td. 4 skp. havre; der var god græsning, men mådelig tørv, og der holdtes 2 heste,

3 køer, 8 får, 2 svin og 3 gæs. På kroen forefandtes en beslagen vogn, 1 plov, 1 jernharve, 1 jernkakkellovn og 2 bryggerskedler. Husene bestod af tre længer på i alt 29 fag, hvoraf intet var brøstfældigt, og alt i god stand.

Hvornår markedet blev flyttet fra Dronninglund til Hjallerup kan ikke siges helt bestemt, men meget tyder på, at det er sket i 1745, da krammarkedet er flyttet, medens hestemarkedet dette år for sidste gang blev holdt i Dronninglund.

Af de gamle regnskaber fra markedet fremgår det, at Hjallerup marked tidligt antog et meget stort format.

Således var der på markedet den 25. juni 1767 149 boder, der i stadenpenge gav 9 rdl. 4 mark. Hver bod betalte fra 4 til 12 skilling efter deres størrelse.

Markedskræmmerne kom fra hele landet. Nævnte år var der fra Aalborg mødt 2 saddelmagere, 8 skomagere, 5 hørboeder, 2 bogbindere (boghandlere), 6 små handelsboeder og 24 »flatter«. Dette er betegnelsen for primitive boeder, der kun bestod af et par bukke, hvorpå der var lagt en træplade.

Fra Nørresundby var mødt 4 ølboder og en mindre handelsbod. Fra Hobro 1 hattenmager og 1 skomagerbod. Fra Randers 1 skomager, 1 handelsbod og to galanteriboeder. Fra Haderslev fem små handelsboeder. Fra Hjørring 1 hattenmager og en ølbod. Fra Voer sogn 4 brødvogne og 6 hølevogne. Fra Volstrup sogn 5 brødvogne. Fra Albæk sogn 1 brødvogn og 3 læs røde kar. Fra Hvorup sogn 2 læs røde kar. Fra Øster Sundby 4 læs røde kar. Fra Skæve sogn 3 brød-

vogne. Fra V. Brønderslev 12 læs jydepotter. Fra Sæby en brødkiste. Fra Skagen 30 læs røde kar og fra Serritslev sogn 1 brødvogn og 1 læs røde kar.

Når der i fortegnelsen nævnes, at der fra Skagen var mødt 30 læs røde kar, må dette åbenbart være en fejlskrivning, da skagboerne næppe har kunnet fremstille lervarer, formentlig har det været 30 læs tørrede fisk.

I 178 holdtes markedet den 28. juni og indbragte i stادهpenge 7 rdl. 1 mk. 8 sk. Dette år var markedet besøgt af en tinstøberbod fra Aalborg.

I 1771 var indtægten for stادهpenge 7 rdl. 4 sk. Dette år var der bl. a. 23 fiskevogne fra Skagen, 1 vin bod fra Aalborg og 3 vin boder fra Nørresundby. Endvidere 8 handskeboder fra Aalborg. i alt var der 116 boder.

— — —

Hjallerup kro, som Jacob Sewerin bortfæstede til Peder Justesen, var ikke den nuværende Hjallerup kro, men lå, hvor nu gården Frederikshvile ligger syd for byen.

Sit navn fik den først hundrede år efter dens opførelse. I januar 1843 fik kroejeren Jesper Kjær kongeligt besøg. Landets kronprins, den senere Frederik VII, skulle have overnattet på Dybvadgård hos godsejer Adolf Winkel, men denne havde ikke fået besked herom, og i stedet tog kronprinsen ind på Hjallerup kro. Det var naturligvis en stor ære for kroejeren, der gjorde alt for den kongelige gæst.

Jesper Kjær var en belevn og dannet bondemand og kroejer, og kronprinsen befandt sig særdeles vel på kroen.

Inden afrejsen bad Jesper Kjær den kongelige gæst om tilladelse til at kalde kroen Frederikshvile, hvilket kronprinsen gladelig imødekom.

Da kroejeren senere fik en datter, blev hun opkaldt efter kronprinsen og fik navnet Frederikke Caroline.

Kronprinsen sendte en dåbsgave til barnet, og dette i forbindelse med pigens navn gjorde, at folk i krogene snakkede om, at kronprinsen skulle være far til barnet, hvilket utvivlsomt kun var folkesladder. Men navnet Frederikshvile er stadig gårdens.

I godt 110 år fandt Hjallerup marked sted ved den gamle kro. Det blev omtalt som Europas største eller i hvert tilfælde næststørste marked, og selvom det er svært at bedømme et markeds størrelsesrekord, så kan ingen være i tvivl om dets dimensioner. Alle vegne fra strømmede folk til Hjallerup marked, og man sagde, at det aldrig var svært at finde til markedspladsen, selvom man var kommet senere end den store folkestrøm, der fra morgentimerne af fyldte alle veje, man kunne blot se efter hestepærerne, der mellem hjulsporene lå som vejvisere i miles omkreds.

Den store markedsby, der blev rejst hovedsagelig på en enkelt nat, var imponerende. Hjallerup marked var en landsbegivenhed, en kæmpemæssig folkeforlystelse.

Hvad var det da, der skabte denne usædvanlige stemning, som alle uanset alder og stand skulle opleve?

Ja, vi har det på nærmeste hold fra en, der beskriver markedet, som det foregik i 1845. Det er forfatteren Niels Hancke. Han skildrer sit første besøg på Hjallerup marked som seksårig. Det er en levende skildring, der ikke undlader nogen enkelthed, og derfor skal der ikke plukkes i den, men Niels Hanckes markedsberetning følger i sin helhed, som han har skrevet den i bogen: »Nord for Limfjorden«.

Walkommen te' marke' ! Besøg på Hjallerup marked i 1845

Hvad Brarup marked er for Angelboen, er, eller var, Hundslund marked for den sydlige del af Vendsyssel.

Nu til dags hedder det vel officielt Dronninglund eller Hjallerup marked, men jeg lider bedst det gamle navn, som det bar fra de tider, da man kendte Hundslund Kloster, intet Dronninglund. Bønderne drage da også altid den dag i dag til »Hundsle Marked«.

Man drog did, ikke blot for at gøre indkøb, men det var tillige et samlingssted for folk fra vid omkreds, en hel folkefest, hvor man nødigt undlod at give møde lige fra »kammerherren« (Vendsyssel havde dengang kun en) til husmanden.

Nu til dags har markedet, hører jeg, tabt sig meget i alle måder, men i den tid, jeg mindes det, stod det i sin fulde glans og står for mig, og vel for flere med, som et af årets lyspunkter i de tider.

I de sidste dage før markedet, der holdtes i juni måned, var alle småfolk i mange miles omkreds ualmindelig dydige; thi det kunne jo tænkes, at man kunne forbryde sin ret til at komme med, og det havde været en sorg, som ej så snart var forvunden. Men ikke børnene alene var optaget af denne vigtige dag, de gamles tanker var også sysselsatte dermed.

Moder havde travlt med at mønstre sin beholdning af jydepotter, mælkefade og andre skrøbelige ting, for at se, hvor store indkøb, der skulle gøres af den slags varer.

Hvor mange knipper tørrede flynder, der skulle købes, måtte også beregnes, og i det hele taget måtte der tænkes efter, hvad der manglede i huset, thi der var jo mange ting, som knap kunne fås i købstaden, hvor man desuden i de tider sjældnere kom, og som man fik på markedet bedre og billigere end andetsteds.



Hjallerup marked år 1850. Den kommer også med, som ager med stude. Det må Vendelboerne sande. Måtte bedstefader og oldefader i midten af forrige århundrede najes med studeforspand for markedsvognen, så kørte han dog så godt, at slægten, der kom efter ham, fik råd til at køre med heste og i fjedervogn, og i dag er markedsvognen en skinnende luksusbil med »døde« hestekræfter.

Fader fik eftersat, hvordan det stod til med beholdningen af river, klaptræer, høledrag og alle slige trævarer. Karlene og pigerne beregnede, hvor meget det kunne gå an, at de optog af deres løn, og regnede ud, om der kunne blive råd til et par nye støvler eller trætøfler; et par ny messing træskokramper måtte der i det mindste til for pigernes vedkommende, medens karlene nærrede håb om at gøre gode forretninger ved at prange med piber og ure.

Alle talte de om, hvad der skulle købes på markedet, lige fra avlskarlen, der skulle have sig et par ny skindbukser, til fåredrengen, der ikke selv kom med, men fik »Bælsen« til at købe sig en kniv eller en »Solring«, en slags portativ solskive, der trådte i stedet for ur, men som han mest bar af forfængelighed, da han som oftest af solens stilling kunne angive klokkeslettet mindst lige så nøjagtigt som solringen.

Efter som dagen rykkede nærmere, anstilledes der ivrige meteorologiske iagttagelser; thi det gjaldt at få godt vejr, uden hvilket jo hele fornøjelsen var spoleret.

For mig står det, som om det altid, så længe jeg kan huske, var godt vejr den dag.

Den brød da endelig frem, og vi, som havde tre mil at køre, var tidlig på: færde. Markedet varede i to dage. Første dag samledes »Honoratiores«, anden dag kom tjenestefolkene. Fader, moder med husjomfruen eller stuepigen i følge, og min ringhed rullede af sted i stadsvognen og efterlod gården i avlskarlens varetægt. Jens Kusk havde fået knapperne i kuskekjolen polerede så blanke som muligt og førte den fiskebens pisk.

Alt som, det led hen ad vejen, mærkede man et sært røre på alle kanter. I gårdene, vi kom forbi, holdt vognene forspændte, og ad alle sideveje kom de rask kørende, mens fodgængere færdedes langs grøftkanten og ad stierne over hederne og op over bakkerne. Ved hver bivej svingede en ny vogn ind på landevejen, piskene knaldede, og hestene fik lov at strække ud, thi slig dag holdt man af at vise, at man var godt kørende. Om det så var præstegårdskusken, så lod han de to tykke heste trave ganske anderledes ud end nogen anden dag i året.

Havde man en lang vej at køre, gjorde man holdt midtvejs. Hestene fik et par skiver brød, mens oppe på vognen »Tejnen« kom frem og blev tømt for sit indhold af smørrebrød. Kroer var der kun få af deroppe, og lidet indbydende var de. Folk vester fra passerede »Bilidt«, som i gamle dage havde ligget ved adelsvejen, men nu lå den gemt og glemt. På de seks store sten til at binde ridehestene ved var navnet udhugget, et bogstav på hver sten.

Alt som man nærmede sig Hjallerup kro, på hvis grund markedet holdtes, blev vognrækkerne tættere og tættere, til sidst næsten uafbrudt.

På begge sider af vejen, langs begge kanter af grøfterne, travede fodgængere af sted, de fleste barfodede, bærende strømperne og fodtøjet i hånden eller over skuldrene, sammenbundne med de lange af rødt og hvidt i et ejendommeligt mønster virkende strømpebånd. Det gik lettest og mest vant på den måde, og så sparede man oven i

købet på fodtøjet. Først når man nåede i nærheden af markedspladsen, tog man det på og gjorde i det hele taget toilette.

Her kom en hel husmandsfamilie, mand, kone, en søndagsklædt otte års purk og en lille, over den store færdsel yderst forbavset udseende hund, der var kommen til det resultat, at det var aldeles uoverkommeligt at gå af alle de mennesker. Mand og kone bar på hver sin store rulle lærred, som den sidste havde vævet og nu skulle sælge på markedet.

Tæt foran gik en mand med et helt knippe udskårne alener, som var særlig beregnet på at stikke bønderkonerne i øjnene i deres røde og grønne maling; en anden slæbte på et mægtigt knippe klædebørster, mens en tredje bar et stort bundt river, en fjerde en sæk med træskeer i alle mulige størrelser, og således i det uendelige.

Endelig fornå man, hvis man ellers kørte mod vinden, en ubestemmelig duft, som nærmest lignede den af stegt fisk, og en forvirret lyd, i hvilken dog barnetrompeter og fløjter syntes at have særlig del, og snart så man den anselige grundmurede kro ligge på den flade mark ved siden af landevejen. På den anden side strakte markedet sig med sit mylder af mennesker, heste, vogne og telte.

Nogle tog ind på kroen, men det var de færreste; de fleste kørte hen i lange rækker af vogne, som hestene stod bundne ved, mens de åd af grøntfoderet, der lå bag i vognen. Når man så havde rettet lidt på pynten, begyndte vandringen på markedet, og der var sandelig nok at se på. ---

Yderst holdt skagboerne med deres vogne fulde af tørfisk: Torsk, hajer, stenbidere og flyndere. De to første slags havde mest afsætning til fattigfolk, men flyndere, der var bundet sammen i pyntelige knipper, skulle alle have. Nogle havde dem sammenbundet i smukt ordnede kranse, hvilket var en gammel skik fra dengang skagboernes skuder bragte tørfisk til Lübeck på de tider, polske købmænd kom for at gøre indkøb, thi disse forlangte altid fisken pakket således. Her var en hel del tingen og talen om, at i fjor havde fisken ikke været så dyr o. s. v., mens skagboerne højtidelig forsikrede, at fiskeriet havde været så slet, at de ikke kunne sælge billigere og med indignation afviste enhver formodning om, at de inderste flyndere i knippet ikke var lige så store som de, der var til skue.

Var så indkøbet sluttet der, kom turen til Alebønderne, som var



Der er godt 100 års forskel i tid på disse to billeder, men motivet er det samme.



Nye træsko er i dag som midt i forrige århundrede sagen på Hjallerup marked.

mødt fra Vestlandet: Thy, Mors, ja helt ude fra Lemvigkanten. Det var nogle sære vogne, de havde; de så aldeles ud som rødmaledede ligkister på fire hjul.

Når kistelåget blev lukket op, lå saltede og røgede ål tæt pakket der. Det var flinke folk at handle med, især dem fra Lemvigkanten, og gerne gemytlige, spøgfolde fyre. De var vant til at køre fra gård til gård og vidste, at en vel anbragt spøg stundom kunne sælge et halvt lispund ål mere.

Sammen med dem holdt vognene med jydepotter, som stod der i alle størrelser, den ene inden i den anden med lyng imellem. Bønderne, som kom med dem, var kørt den lange vej derop helt fra Varde af, - de fleste af dem med et par stude for. Det havde været en sej kørsel, men de var vant til det; thi de kørte dengang helt ned gennem Holsten og længere sønder med deres varer, som der var stærk efterspørgsel efter. De fleste husmødre dengang, og mange endnu, anså dem for de bedste kogekar, man havde, og billige var de, om der end i årets løb gik en slump af dem i stykker i dratfingrede pigers hænder. - For resten er det helt mærkeligt at tænke sig, at det kunne lønne sig at drage hele landet rundt for at sælge sliq billig vare, men sagen var den, at det vist sjældent eller aldrig faldt nogen bonde ind at tage betaling for nattely og føde til en pottebonde og hans heste eller stude. Græs til de sidste kunne man da sagtens afse, og om der var en ske mere i grødfadet, mærkedes ikke synderlig. Fik konen så en jydepotte foræret, var hun glad til.

Ved siden af dem havde pottemagerne fra Uttrup, som dengang næsten udelukkende var beboet af folk, der drev denne næring, deres opstilling af lervarer: Mælkefade, krukker, tallerkener o. s. v. med gulgrå eller brun glasur og nogle højst primitive efterligninger af roser, tulipaner samt stregesirater om muligt smagløsere end det berømte københavnske porcelæn. - Det er vel kætteri at sige det, men jeg har aldrig kunnet fatte, hvorfor så god en porcelænsmasse som den sidstnævnte skulle mispyrdes med en smagløs dekoration som den, »det riflede« bærer.

Det var ikke blot nyttige genstande, Uttrup pottemagerne solgte, men der var en af deling af hver udstilling, som særlig interesserede småfolk. Det var svaner, som, når de blev fyldt med vand og man blæste gennem halefjerene, antoges at frembringe en smuk lyd. (Jeg

nåede aldrig videre end til at blæse mig selv vandet op i øjnene gennem sprækken i ryggen).

Der var gult- og bruntbrogede hunde med krum hals og fire mod de respektive verdenshjørner strittende ben, kort sagt alskens dyr. Og så var der sparebøsser, en af de mest afskyelige institutioner, jeg nogen tid har kendt. Det var mig en gru; når jeg fik en sådan foræret, thi et sådant uhyre slugte ubarmhjertigt enhver kobberskilling, som en ung mand på ærlig måde kunne tjene eller få foræret.

Og når man så ved slig nødtvungen sparsommelighed havde fået bøssen fuld, risikerede man oven i købet, at der blev købt et eller andet nyttigt for dens indhold, medens man, hvis man ellers, dersom man selv havde måttet råde, kunne have tilhandlet sig uberegnelige hjerde af køer og heste med manke og hale af rigtige hestehår, skønt de faldt lidt dyre. Megen kløgt har jeg spildt på. at redde skillinger fra sparebøssens alt slugende dyb og kan den dag i dag ikke andet end anse den for et forhadtd bånd på den personlige frihed.

Derefter kom turen til trævarerne, alt sammen husflidsprodukter:

Skovle, sært formede grebe af træ med eller uden jernspidser, rivehoveder, riveskafter, plejlskafter, slagler, hasselgrene til rivebøjler eller mejered, hølledrag og spader i de mest forskellige former efter deres forskellige brug; noget af næsten forhistorisk form fra de tider, da jernet var en sjælden og dyr vare; thi der sad kun en lille hjerteformet jernskoning på enden, medens det egentlige spadeblad var krumt og af fladt træ. Så var der oplag af koste, dels af vidier til det grovere brug, dels »Rævling-limer« til at feje stuegulvet med. Endelig ris- og halmkurve og slikt gammelmandsarbejde, som aflægs folk solgte. Blandt disse så man gammeldags skikkelser med knæbukser, vest med sølv- eller malmknapper og trøjeærmer og rød, toppet »Lue«.

Når de nødvendige indkøb var gjort her, var »den alvorlige del af festen« forbi, men man var samtidig blevet sulten, så der måtte tænkes på noget at leve af. Man kunne jo gå hen i kroen, hvor der selvfølgelig var levemåde nok at få, men de fleste foretrak dog at søge kendte folk, hos dem, de staldede ind hos, når de kom til Sundby; Denne by, der nu, siden Pontonbroen er lagt, kun er en forstad til Ålborg, som de fleste kører igennem, havde den gang et ganske sær-egent præg.

Der var da kun en eneste monopoliseret købmandshandel der: »Sundby Bod«, som den stedse kaldtes, og næsten alle folk i byen levede af værtshushold. Det var en hel lille by af lutter gæstgivere, hvor alt havde et vist gammeldags troskyldigt præg. Folk fra samme egn tog som oftest ind hos »Peer Dam« eller »Anton«,

Så var det jo en selvfølge, at man deroppe på markedet, hvor næsten alle sundbyfolk mødte med beværtertelte, søgte hos dem, man plejede at tage ind til. Uden på det store lærredstelt stod malet »Anton fra Sundby« o. s. v., og der søgte man så hen. Man var altid sikker på at træffe kendinge ved det veldækkede frokostbord, hvor den med indprikkede kryddernelliker i skønne mønstre prydede skinke dannede centrum.

Her sad proprietærene, storbønderne og præsterne i gemytlig snak side om side, medens på den anden side af det lærredsskifferum ved de udækkede borde småfolk og ungfolk drak deres kaffe og »punser« under en livlig tuskhandel af piber og ure. Pigerne med de klædelige, nu desværre næsten forsvundne »jydske hovedtøjer« stod i klynger inden og uden for teltet og lod, som de blev overraskede, når karlene bød dem ind på en kop kaffe, et tilbud, som de affekterede slet ikke at ville modtage, uden at de tilsyneladende med magt tvinges dertil. Og stadig summede en om ørerne: »Walkommen te' marke' ! «.

Det var nu den finere portion, som indtog sit måltid i teltene. De fleste havde deres mellemheder med hjemmefra og købte sig i det højeste en drik øl og en dram eller en skål kaffe til. Men dels var der mange løse og ledige folk, som ikke var forsynede hjemmefra, dels lod manganen mand sig friste af den indbydende lugt af stegt fisk, bænkedede sig ved et af de talrige under åben himmel stående borde og fik sig en ret stegt ål eller flynder. Anretningen var simpel, men gæsterne havde den fordel, at de fik se, hvordan maden blev tillavet, så de ikke havde lov at klage bagefter, hvis de syntes, at de havde fået et større mål snavs til livs, end det, der efter de bekendte nøjagtige beregninger, som sætter en mands årlige fortæring af denne vare til to pund, kunne tilkomme dem. Lidt fra bordet var der gravet et hul ned i jorden ~ller dannet en halvrund væg af græstørv, og der brændte et mægtigt bål under en stor trefod.



I gammel tid stod alle hestene bundet til de medbragte vogne, hvor de kunne delikatere sig med frisk græs.

På køkkenbordet, d. v. s. grønsværet, som rigtignok var slemt tyndt, blev ålen flået og skrabet. En slump sand kom der vel med, men den antoges at blive skyllet af ved en hastig neddykning i en balje eller gryde med gråt fluidum, som engang havde været rent vand. En klump smør eller fedt i panden, ålestumperne deri og så brasede det hele lystigt over ilden og var snart stegt. For et sluttet selskab sattes panden på bordet, til enkeltmand blev anrettet på lertallerkener. Det lod til at smage ypperligt; godt lugtede det i det mindste, det kan ikke nægtes.

For et halvt hundrede år tilbage (omkring 1790) gik det endnu mere primitivt til. Da mødte, som en lille snurrig bog: »Økonomisk beskrivelse af Hou i Hals sogn« fortæller, fiskerkonerne fra denne by, som ligger over fire mil fra markedspladsen, med deres kurve fulde af røgede sild »thi bønderne anse hvedebrød og flækkede sild for herrekost«. Mange af dem bar deres kurv på ryggen den lange vej eller førte deres varer på en trillebør, mens de, som havde en vogn og en hest og en skæppe malt eller to til overs, bryggede øl deraf til

at skylle silden ned med. Det forudsættes imidlertid udtrykkeligt i det oven for citerede værk, at markedsdagen skulle være hed, for at der kunne blive god afsætning på øllet. -

Vi er imidlertid ikke endnu nået hen til de egentlige markedsboder og er endda gået forbi meget, deriblandt glarmesterens vogn, som ikke har så ringe søgning. Den er helt læsset fuld med vinduesrammer med fire eller seks små i bly indfattede ruder. Hos ham køber mangan husmand sig et nyt vindue, som der nok kan trænges til hjemme i hytten. Målet passer nok; thi vinduesrammerne plejer nogenlunde at være af ens størrelse, og skulle det slå fejl, kan der jo altid hjælpes derpå ved en lille klining med ler. Hængsler og beslag gøres ej nødige, thi om at lukke vinduer op er der ikke nogen tid tale. »Vo'muer« vil blive glad, når han kommer hjem med et nyt vindue i stedet for det gamle, hvor de to ruder er erstattet med træskiver, medens de fire andre er så solbrændte, at de spiller i alle regnbuens farver. -

Endelig når vi da til de egentlige markedsgader, hvor teltene står i lange lige rækker. Der er først skomagergader, hvor alle de små skomagere fra Ålborg og andre byer er mødt med færdigt arbejde: solide fedtlæders støvler med vældige sinker under hælene og »omvendte sko« til pigerne. Her forsyner mangan mand sig for livstid, thi med det brug, der i de tider blev gjort af et par støvler, kunne de godt vare en mand ud og endda i temmelig god stand gå i arv til hans børn.

Så var der bagerens længe. Først og fremmest var der Kristiansfelterkonen med den store tunge; hun savnedes aldrig på de større markeder med sine uovertrufne peber- og honningkager. Ingen familie uden for bondestanden kørte hjem uden at have handlet med hende. Så var der bagerne fra Ålborg, som mødte med store, røde kister, hvor der på den indre side af låget var malet en vældig gul kringle. I kisten stod så lagvis, hver for sig: Jødekager, kaffebrød, smørkager, kringler, bakkelser o. s. v., men især »Hjerter«, som var de mest efterspurgte kager og navnlig brugtes til markedsgaver. De blev lavet af en lignende masse som dem, der anvendes i fabrikationen af »røde grise« og var overtrukne med en højst lokkende rød eller hvid sukkerskorpe, på hvilken guirlander eller bogstaver af den modsatte farve tog sig yderst fint ud. De hvide var især efterspurgte,

thi på dem var der med purpurrødt blæk skrevet pæne vers, medens de røde mest prydedes med bogstaver og navne. Mangen ung piges hjerte er blevet vundet ved et rødt hjerte, hvorpå stod Ane eller Stine med pæne sving. For købstadfolk faldt måske både »hjerterne« og hvedekagerne lidt tørre, men vi landsbyfolk fandt dem uhyre lækre. En eller anden tidlig moden, rabulistisk ung mand kunne måske være fræk nok til at påstå, at »moders kager« smagte bedre, men majoriteten turde dog ikke nægte, at »Ålborg brød« var det bedste, især »jøddekagerne«.

Markedets hovedgade var da den, hvor legetøjsbutikkerne og kræmmerne havde deres stader. Her trængtes hele mængden sammen, og her var man da vis på at træffe kendinge ved hvert skridt.

- Der henne, lige for den tønderske kniplingskræmmers bod, havde to proprietærer med familie truffet hinanden. De er ikke mødtes siden sidste marked, og både mændene og konerne havde selvfølgelig meget at forhandle. Bag hver af mødrene står en lille, tyk, kejtet purk med blusebæltet helt oppe under armhulerne og befinder sig slet ikke vel i de pæne klæder. Den ene af dem kan åbenbart ikke spise mere. Selv for en drengemaves rumfang er der grænser. Han må derfor slæbe møjsommeligt på de store hjerter og en vældig honningkage foruden en bliktrompet, en tromme, en træsabel og en fløjte, ikke at tale om mundharmonikaen, som stikker ud af den lille bukselomme og er stærkt på vej til at tabes; han kan ikke engang komme til at tude i noget af sine blæseinstrumenter. Længe står purkene og ser på hinanden, indtil den ene af dem bryder isen ved at fortælle, hvor mange »hjerter« han har gjort kål på i dag, og nu er konversationen gående også mellem den yngste del af selskabet. Mændene opdager imidlertid snart, at de har for meget at tale om til, at det kan afhandles stående. Det ville åbenbart gå langt bedre, når de sad bag en punsch, og de træffer derfor aftale med deres hustruer om til bestemt tid at mødes igen, hvorefter disse følges ad til en af boderne for at købe et tørklæde, bomuldstøj til et forklæde og lignende - markedsgaver til en eller anden derhjemme, som ikke kunne komme med.

Når jeg nu sidder og tænker på den lange markedsgade og så tydeligt kan se den for mig, er jeg til mode, som sad jeg med et kalejdoskop for øjet, hvor den mindste bevægelse frembringer en ny figur.

De enkelte, stærkt farvede glasstumper, som mest påvirker sanserne, samler sig med de mindre iøjnefaldende til en så forskelligartet række billeder, at jeg til sidst løber vildt i dem.

Lad mig prøve, om jeg kan holde fast på nogle enkelte af dem, Midt hen ad gaden på åbne borde og spredt mellem kræmmernes boder blandt teltene på begge sider står legetøjsbutikkerne. For et barn nu til dags er deres indhold tarveligt, men vi stillede ikke så store fordringer. Der var lommebøger med rødt bind og tavleblade, en rar indretning, da blyanterne ikke var så lette at overkomme som en stump griffel.

Der var brændglas i røde foderaler, solringe, alskens primitivt legetøj af blik og små bitte kister af samme form som pigernes »klædekister« derhjemme, ikke at tale om æsker af malet glas, der var noget af det fineste. De små, måbende bønderdrengene stirrede på al den herlighed med vidt åbne øjne og var visselig for længe siden faldet over deres egne ben, hvis de ikke havde holdt så godt fat ved moderens skørt.

»Ah nej, sie muer! «lyder det uophørligt, mens de til skræk for kræmmerne, der med uret tiltror dem tyvagtige hensigter, lister sig til at berøre en eller anden af de mange kostbarheder, for at have bevidstheden om at have haft fat på dem.

Så kommer da hen ad markedsgaden en hel rad smukke bønderpiger med hinanden under armen, så de er ved at spærre den. De er næsten ens klædte, thi de er fra samme by, hvor for øjeblikket det mønster hvergarn, de bærer, er i mode.

De snakker og ler og har ingen anelse om, at en eller anden fortvivlet skælm har trukket en solid sejl garnssnor med en god knude for hver ende gennem deres skørter, så der vil blive stor alarm, når de skulle til at skilles ad, thi de gode hvergarnskjoler holdt nok.

Manden med gigtringene har strygende afsætning, især til de ældre bønder; ved siden af ham står som en levning fra fordums tid den gamle bogfører ved sit bord, hvor de opslagte, mest gudelige bøger ligger under udspændte snore.

Henne ved gadens ende er der to grupper. Trænger man gennem den ene, finder man den blinde spillemand, som med dødsforagt gnider løs på sin fiol, mens midtpunktet i den anden gruppe er ulige interessanter. Det er den gamle spåkone fra Vrå sogn, som med alvor,

der ikke kan andet end indgyde tillid, forkynder de unge piger deres skæbne. Hvor kyndig hun er i spådommen, ved jeg ikke; men så meget er vist, at en maler ikke kunne ønske sig nogen bedre model til et hekseansigt end hendes lange, blege rynkede ansigt med de skarpe træk og de sorte, stikkende øjne.

Det er kun få år siden, jeg så hende på Skovbakken i Ålborg endnu øve sin kunst der.

Og således viser kalejdoskopet det ene billede efter det andet, men alt ledsaget af et orkester af barnetrompeter, fløjter og mundharmonikaer, så man bliver helt ør i hovedet.

De to proprietærer mødes igen med deres ægtehalvdele, og det er tydeligt at se, at de har fået sig en punsch eller to. Purkene er imens blevet gode venner og har endog på vendelbovis slået en handel af, idet de har byttet træsabel med hinanden og den ene givet et hjerte i bytte. Den ene af fædrene bliver mindet om, at han har lovet drengen at lade ham se kunstberiderne, mens den anden har påtaget sig en lignende forpligtelse med hensyn til vokskabinettet, og man enes nu om at gå i fællesskab begge steder. Først går man da til vokskabinettet, hvor den med øjnene rullende figur foran teltet er nær ved at forfærde purkene til trods for den gode forskansning, moders skørter frembyder.

Inde i teltet fremstilles lidelseshistorien og hovedtableauet er nadverens indstiftelse; hvor det især gør stort indtryk at se og høre Judas dunke pengepungen tre gange i bordet.

»Herregu, gek è sønt te«, sukker en gammel bondekone, som for første gang i sit liv har set sligt et spil.

Derfra går turen til cirkus, hvor man får den rigtige gamle Gauthier at se, og hvor den yngre og den kvindelige del af selskabet synes, at hestene er dejlige, mens husfædrene foragtelig erklærer dem for nogle stive, spattede krikker.

En tur på karussellen må der jo også til.

Orkesteret: Et klaphorn, en klarinet og en tromme, tuder med anerkendelsesværdig udholdenhed løs på den vante melodi, mens sveddryppende karle løber rundt med maskinen, thi dengang kendte man ikke at sætte den i gang med hjul.

Ja, jeg kan ikke tie stille dermed, og jeg håber, at de fleste vil kunne forstå, at sligt kunne gøre epoke i en ung seksårig mands liv og sent

glemmes. Gamle Gauthier selv i hele sin sølv- og guldbræmmede beriderdragt kom hen til mig uværdige og bad mig passe på en lille bitte beriderpige, yngre end jeg, som han satte op i karusselvognen til mig. Det var min første riddertjeneste, og stolt af den var jeg. Der er endnu meget at se og høre, men vi langvejs folk må tænke på opbrud. Med megen møje bliver Jens Kusk fundet bag et vældigt glas punsch, som han med fare for at kvæles, må sluge på en gang, så varmt det er.

Medens han pakker vognen til og spænder hesten for, får man sig en kop te og en bid brød i Antons telt, hvorefter det går hjemad, og det i endnu bedre fart end om morgenen; thi dels er man blevet længere, end man egentlig burde, og dels er Jens i en lidt animeret stemning, så at det forholdsvis ikke varer længe, inden vi holder derhjemme for »den brede dør« og hører avlskarlen sige:

»Walkommen fra marke', husbond!« -

Det var nu den første markedsdag, anden dag er tjenestefolkenes. Så udrustes på hver gård en eller to høstvogne, og alle de, der blot på nogen mulig måde kan undværes på gården, ruller af sted til marked. Jens Kusk forsikrede mig, at anden markedsdag var den morsomste i alle måder. Derom kan jeg ikke dømme, - jeg var der aldrig.

Jow, to vi haar da brøj å brævn!

Restaurationsteltene, som i gamle dage fyldte hele gader, havde altid god søgning på markedsdage. Når markedsgæsten gik ind i det telt, der præsenterede kroen fra hans egen by, var han sikker på at træffe bekendte, og så hyggede man sig sammen over en genstand i det røgfyldte telt ved de primitive kroborde og siddende på bænke, der var så smalle, at en diger markedsgæst måtte rokke sig adskillige gange for at finde balancen. Var han tilmed så uheldig at sidde lige op mod teltdugen, stod hans brede korpus tydeligt aftegnet udvendigt fra, hvilket undertiden kunne friste en skarnsknægt til at prikke en nål gennem teltdugen, hvor den bugnede mest. Som regel nåede knægten dog ikke at fryde sig rigtig over det hyl, der lød inde fra teltet, for nu gjaldt det jo om at komme væk i en fart.

»Dav, Søren! Er du også kommet til marked« lyder det tværs over teltets bredde, og råberen løfter sit glas og skåler over en lang række borde, hvorfra flere andre markedsgæster viser kollegialitet ved også at løfte deres glas.

Og Søren, der visselig ikke kan nægte, at han er kommet til marked i Hjallerup, gør lidt efter gengæld.

Fænomenet »Søren« skal ikke tages som en sentimental fortolkning af et møde mellem to, som ikke har set hinanden i årevis, men slet og ret som en plausibel undskyldning for at få lejlighed til at skåle.

Og undskyldninger er der nok af. På en solhed markedsdag skal støvet skylles ned, og er det lidt køligt, så varmer en genstand. I regnvejr søges der ly i teltet, og den slags sker ikke uden omkostninger, men i tilgift udveksles så erfaringer af forskellig art med venner og bekendte, sidste nyheder fra den politiske arena diskuteres, og lokalt nyt, der uddybes i takt med antallet af konsumerede dramme, er ikke uden interesse.

Der tales højt i teltet for at sige det mildt. Den omvandrende musiker med rumsterstangen sætter ekstra tryk på for at markere det kunstneriske islæt.

Travle serveringsdamer balancerer med flasker og glas mellem bordene, glas der i mange tilfælde bæres frem og tilbage. Mange foretrækker nemlig servering direkte fra beholder, og mens flasken tømmes, vendes blikket opad mod teltdugens loft, hvor røgen samler sig og siver ud gennem en sprække i lærredet.

Det er dybt forankrede traditioner, der håndhæves på Hjallerup marked - også i kroteltene. Og som de våde varer i dag er en rigt flydende indtægtskilde, var det også af væsentlig betydning for Hjallerup Kros første ejer Peder Justesen, at han i forbindelse med krobevillingen fik ret til selv at fremstille brændevin. Denne drik spillede en stor rolle i gamle dage også for den fattige mand, ofte for stor, og det var bl. a. på grund heraf, at Christian IV i en skrivelse af 5. maj I 602 udstedte forbud mod alle de små markeder i Vendsyssel, da der her skete »stor drukkenskab, manddrab, tyveri og anden synd« som det hed i bekendtgørelsen.

Nu var det gamle Hundslund marked flyttet til Hjallerup, og indtil 1753 holdtes der både heste- og krammarked med 14 dages mellemrum, men derefter blev de sammenlagt, og markedet blev til et heste-, kvæg- og krammarked, som fandt sted de to første hverdage i juni måned.

Tiden før markedet skabte travle dage for den legaliserede hjemmebrænder Peder Justesen. Det skulle oparbejdes et stort lager af brændevin, om det skulle holde markedet over. Ikke blot skulle de mange hestehandler besegles med en dram, men de tusinder af markedsgæster var også i større eller mindre grad aftagere af drikken. Da brændevin ofte omtales i forbindelse med markederne, kan der være grund til at se lidt nærmere på dens historie.

Der er ingen tvivl om, at verden havde været lykkeligere, om denne form for spiritus aldrig havde været opdaget. Utallige tragedier er fulgt i dens kølvand, fordi brændevinens egentlige formål, at virke som medicin, ikke blev fulgt. Man opdagede hurtigt, at også raske kunne drikke den, og derved blev brændevinen hersker over menneskene i stedet for, at menneskene skulle herske over den. Lægekunstens fader, den berømte græske læge Hypokrates, der levede omkring 400 år f. Kristus, er blevet betegnet som opfinder af brændevinen, og ordet »Hybenkradser« er en forvanskning af hans navn.



En kold øl i det fri mellem heste og vogne svaler dejligt på en varm markedsdag.

Han påpeger, at brændevin er et fortrinligt middel for de fleste sygdomme, som fordrives enten ved at drikke den eller ved at stryge sig med den. Meningen var imidlertid ikke at konsumere større dosis. Benævnelsen en dram kommer således af en drachme, der svarer til fire gram, og ordet snaps, der er af tysk oprindelse, betyder en mundfuld.

I løbet af det 16. århundrede bredte brændevinstilvirkningen sig over hele landet og medførte megen ulykke.

I gamle vendsysselske tingbøger kan man læse om folk, der drak sig ihjel i brændevin, og på ejendomsskøder står der undertiden, at sælgeren på fastende hjerte skøder ejendommen til køberen for at understrege, at handelen ikke skete under påvirkning af brændevin. Man undskylder stadig brændevinsdrikkeriet med, at det er gavnligt for helbredet. I en kogebog for 1625 hedder det således bl. a.:

Brændevin kurerer gigt og værk, hvor det så er i benene, ryggen o. s. v., når man foran stærk ild overstryger sig med den. Hvo hæs er, han bstryger sig om halsen med brændevin og drikke deraf fastende tre morgener i træk. Hvo hoste har, han drikke brændevin, så hjælper det. Hvo ikke vel kan høre, han lade en dråbe deraf i øret, så kommer han til at høre. Hvo idelig om morgenen drikker lidt brændevin, da dør orme, der er om hjertet; lunge og leveren. Eftersom brændevin blev mere almindeligt i 1600 tallet, begyndte man selv at fremstille drikken rundt om på gårdene. Der blev fremstillet destillationsapparater enten af træ og ler eller hos bedrestillede folk af kobber. En ret betydelig industri af kobbertøj opstod herhjemme, og bl. a. blev der på Kobbermøllen i Dronninglund fremstillet adskillige brændevinstøjer.

Den lette adgang til brændevin medførte imidlertid et umådeligt drikkeri, hvorfor myndighederne begyndte at se på forholdene. I 1665 indførtes en told på brændevinstøjer. Hver tønde rummål blev beskattet med 2 rdl.

I de fleste tilfælde blev denne skat ikke betalt, hvorfor toldvæsenet blev beordret til at foretage husundersøgelser, der resulterede i en række sammenstød mellem befolkningen og betjentene.

I 1734 udstedte Christian VI en forordning om, at brændevinstøjer, som fandtes hos møllere, gårdmænd eller husmænd, skulle ødelægges og ejerne straffes med bøde af seks rigsdaler. Årsagen hertil var af

etisk art, nemlig sabbattens overholdelse og befolkningens overhåndtagne drukkenskab.

Der var dog nogen, som var særlig favoriserede og måtte fremstille brændevin, således kromanden Peder Justesen i Hjallerup og i almindelighed præster, degne og proprietærer. Senere blev denne ret taget fra dem, og mange fik bøder, der i hvert enkelt tilfælde svarede til prisen på 5 køer. Men også dette fandt man udvej for, nemlig ved at bestikke tolderne.

Sidst i 1700 blev der foretaget en husundersøgelse på Hjallerup kro, og her tog man en anden fremgangsmåde i anvendelse. Da betjentene ved midnatstid kørte fra kroen, blev de overfaldet af en halv snes hvidklædte mænd, der gennempryglede lovens håndhævere, og til trods for at stiftamtet udlovede 100 rdl. for opdagelse af gerningsmændene, og egnens beboere ikke kunne være i tvivl om, hvem det drejede sig om, holdt beboerne sammen, og ingen røbede noget om gerningsmændenes identitet.

Beskatningen var altså ikke nok til at standse den overhåndtagende brændevinsfremstilling, bøder heller ikke, og i 1843 blev det derfor påbudt, at alle brændevinsredskaber i løbet af to måneder skulle afleveres til myndighederne, og hvis det ikke skete, ville det medføre streng straf.

I Dronninglund herred blev der fra 13 sogne indleveret 1000 sæt, og for hele Vendsyssels vedkommende drejede det sig om godt 5000. Det var et stort tal, ikke mindst i betragtning af, at regeringen i et hundrede år havde søgt at bekæmpe brændevinsfremstillingen. Når man nu endelig overvandt vanskelighederne, skyldtes det de strenge straffe, der var forbundet med at opbevare brændevinstøjet.

Vendelboerne havde i øvrigt vist megen opfindsomhed for at undgå at aflevere brændevinstøjerne, og utallige historier verserer herom. Når tolderne var på vej for at undersøge en egn for ulovlige destillationsapparater, gik der ilbud fra gård til gård, og de mærkeligste steder søgte man at skjule apparaterne. De blev nedgravet i haverne, på møddingen eller gemt mellem kornet i laden. Man har endog fundet brændevinstøj gemt på himmelen over en prædikestol, formentlig skjult der af en degn, hvis ringe løn havde fristet ham til brændingen.

Forordningen af 23. februar 1843 gav for øvrigt anledning til en klagesang på 3 8 vers, hvori bl. a. står om brændevin:

Godt for alting den mon være,
om folk sygdom, svaghed får,
brændevin dem strax kurere,
ingen doktor kan så snaar.

Godt for kuld og godt for hede,
godt for hoved, tænders vee,
godt at tage ind og svede,
også godt for øjnene.

Men når vi den nu skal savne,
når vi nu ej brænde måe,
hvad skal da os hjælp' og gavne,
når os sygdom kommer på?

Af lovlige brænderier var der i 1860 fire i Hjørring, nemlig Høyrups brænderi, Jens Niensens, Ths. P. Olesens og A. R. Segelckes brænderier.

Når vendelboerne i den grad modsatte sig forbud mod at fremstille brændevin, som de derved kunne få for en billig pris, skyldtes det, at de almindelige bønder var meget fattige og levede et nøjsomt liv. Brændevinen var den fattiges eneste trøst.

Den kendte amtsforvalter i Hjørring, L. C. Brinch Seidelin, der levede fra 1778-1865, og som bl. a. var medlem af stænderforsamlingen i Viborg og af den grundlovgivende rigsforsamling, havde et meget skarpt blik for vendelboernes særpræg, og i 1828 skrev han på opfordring af Det kongelige landhusholdningsselskab en bog om Hjørring amt, hvori han gav en levende skildring af vendelboerne på den tid.

Også vendelboernes fremstilling af brændevin kommer han ind på og understreger, at der stadig brændes en del brændevin i Vendsyssel, selvom det er forbudt. Han mener, at det bør legaliseres, da den vendsysselske bonde ofte bor så langt fra købstæderne og har meget dårlige veje, så han vanskeligt kan komme af med det overskydende



Hvidkitlede hestehandlere på markedspladsen bag Hjallerup Kro. Det var her, hestehandler Viktor Kisum altid havde plads i de år, han kom på markedet.

korn. Omdannet til brændevin vil det blive lettere at transportere, og man behøver ikke a. ængstes for, at vendelboen derfor bliver fortrukken.

Som følge af, at der er få kroer, og at han ved at skaffe sig en snaps uden at hente den der, er drikfældighed sjælden og kun på markerne, hvor afvigelse fra tingenes almindelige orden synes at kunne passere, ser man fulde folk.

Som medicin havde vendelboen imidlertid brug for brændevinen, og Brinch-Seidelin fortæller videre, at der er megen sygdom blandt vendelboerne, og bønderne er for en stor del skyld deri, for de lader deres små børn passe kreaturerne i ud drifterne, hvor de lider kulde og ofte gå i vand. Det svækker dem i den unge alder og er tillige skadelig for deres moral, da forældrene, der har nytte af børnene, synes, de derfor må se igennem fingre med deres fejl.

De almindeligste sygdomme anser bonden for at være et nødvendigt onde og er ligegyldig over for dem. Højst bruger han et husråd, hvori overtroen har en ikke ringe del.

Forfatteren har for øvrigt ikke noget særligt godt skudsmål til den vendsysselske bonde omkring 1800.

- Det nødvendigste arbejde udfører han ganske vist udmærket, men derudover er han den ørkesløseste skabning under solen. Når han har proppet sin mave fuld med mad og drikke, strækker han sig på bænken, og de lange vinteraftener sover han ind ved rokkens snurten. På ham passe sig fuldkommen de Taciti ord: plus per otium transigunt, dediti somno ciboqve - det er sørgeligt, at så megen menneskekraft går forloren.

Manden og karlen kræver den nøjagtigste op pasning. Konen er nok flittig, men hendes virke har en skyggeside. Hun er aldeles ikke renlig. På hende selv, manden og børnene er så at sige snavset fastgroet. Hvad hun sætter frem er i tilstrækkelig mængde og til bestemt tid, men slet tillavet.

Flæsk og kød er harsk, men således yndes det mest. Køkkenurter har man ej smag for, smørret er sædvanligen slet. Mælken, som står under loftet, har afsmag, og øllet er afskyeligt og oftest ikkun forvarret i et kar med løst dæksel. Brødet er bedre, men ofte løst og tørt formedelst blanding af byg og havre.

Selvom vendelboerne i gammel tid ikke var noget lystigt folkefærd, de sang sjældent, og høsten gik stille af, så var de dog til en vis grad tilfredse med deres tilværelse, og det gjaldt ikke mindst, når de kunne sige, hvad der efterhånden blev til et mundheld:

Jow, to vi har da brøj og brævn! -

Vendsysselske originaler på Hjallerup marked

I den brogede menneskeflok på Hjallerup marked var der i gamle dage nogle, der særlig tiltrak sig opmærksomheden. Det var de vendsysselske originaler, mennesker, der levede deres liv helt utraditionelt under primitive forhold, men forhold; som de selv ønskede og ikke kunne tænke sig anderledes.

Det var ikke blot deres udseende og påklædning, der var iøjnefaldende, men de gjorde selv, hvad de kunne for at tiltrække sig opmærksomheden. Mange af dem var gøglere, der spillede og sang eller optrådte som akrobater og tryllekunstnere. Andre hørte til landevejens riddere, men mange af dem havde om vinteren fast bopæl i et par områder i Dronninglund Storskov.

Der er også gøglere på markedet i vore dage, men når de ikke optræder i deres telte, adskiller de sig ikke synderligt fra den øvrige flok af markedsgæster. Og landevejens færende folk er i stærkt aftagende. Forbedrede sociale forhold i velfærdsstaten har gjort sit hertil.

Hver egn har haft sine originaler, hvis livsformer lå så langt fra almindelige borgeres tilværelse. Men særlig rig på originaler har Øst-vendsyssel været. Hvorfor disse netop var søgt hertil, er vanskeligt at besvare. Storskovens ensomme beliggenhed i gamle dage, dens store vidder og afsondrede områder gav disse mennesker et tilholdssted, der nok har lokket mange fremmede til, men det vil også være nærliggende at tænke, at Hjallerup marked, der var et af årets højdepunkter for dem, har medvirket til, at de slog sig ned ikke så langt fra markedsbyen.

En kendsgerning er det imidlertid, at bakkerne omkring Storskoven og Allerup Bakker vest for den samt bakkerne i Skæve sogn har

været tilholdssted for mennesker, der ofte stod uden for det borgerlige samfund. Mange af dem boede i jordhuler og ernærede sig på mere eller mindre lovlig vis, således kan nævnes tyvebanden »Barkholdtredrene« i Skæve sogn omkring 1840 og »Allerupdrengene« omkring 1900.

I Dronninglund sogn var der i sidste halvdel af 1800-tallet to fremmedkolonier, en syd for Storskoven i Sømosen og en i skovens nordlige del ved Dorf.

Ufredelige var de dog ikke allesammen. Adskillige af disse originaler var godmodige folk, men i deres kamp for tilværelsen var der ikke altid lige langt fra at tigge og tage selv.

Sømosen er et naturskønt område i Storskoven. Midt i mosen ligger den store sø, hvor der sjældent er en krusning på vandet, fordi skovens store træer altid yder læ. Her er der en sjælden stilhed, hvor kun fuglenes fløjten og gøgens kukken høres. Plantevæksten og dyrelivet er rigt her, hvor ingen kommer og forstyrrer freden. En helt egen stemning råder i mosen, en stemning, der vanskeligt lader sig beskrive.

Og så har mosen historie. Ikke en kedelig lærebogshistorie med tørre årstal, men en sagnhistorie, hvor årstal flyder hen, og hvor tildragelser oftest stedfæstes ved mærkelige tilnavne, som vendelboerne altid har haft let ved at hæfte på hinanden.

Her var det, forrige århundreders originaler holdt til. Det var dattidens skærslippere, markedsgøglere og musikanter, der under fællesnavnet »Rejsende« var kendt i vide kredse.

Når alle disse markedsfolk om vinteren var samlet i mosen, var det så som så med freden, og ofte stod Sømosen på gloende pæle, men ingen andre tog notits deraf. Sømosen lå så afsides, at dens indbyggere kunne opføre sig, som de ville, og indbyrdes stridigheder ordnede de selv.

I bakkernes skrænter lavede de sig små jordhytter, hvori de boede. Det er ikke så mange år siden, man endnu kunne se tydelige rester af disse huler og finde ting fra beboernes tarvelige husgeråd mellem græs og mos.

En enkelt beboelse i Sømosen var særlig fornem og kaldtes »Glashuset«. Dette hus havde som det eneste i mosen et vindue, og det tilhørte slægten Mundeling.



De vendsysselske originaler boede i primitive huse, der var gravet ind i en bakke-skrænt. Her opholdt de sig vinteren igennem, men når foråret kom, gik mange på landevejene, og i slutningen af maj satte de kursen mod Hjallerup for at være ; markedsbyen en uges tid før markedet og blev der i mange tilfælde en uge efter.

Det var slægterne Altenburg, Benneweis, Hertzberg og Mundeling, der var de dominerende i Sømosen og Dorfkolonien.

To af disse slægter: Mundeling og Benneweis, der begge havde til huse i Sømosen, fik senere kendte cirkus. Ligeledes gjorde slægten Hertzberg sig kendt inden for cirkusverdenen. For få år siden døde slægtens sidste medlem, Eleonora Henriette Hertzberg, og med hende er et eventyr om en rejsende familie gået i graven.

Hendes bedstefar var forjaget fra Frankrig. Han bar navnet Maquely eller noget i den retning - dåbsattester for farende folk blev for de mange år siden sjældent udfærdiget ordentligt. Deres børn fik under den megen rejsen rundt omkring ingen skolegang, og Eleonora lærte som sine søskende aldrig at skrive.

Familien Maqueley købte Aså gamle vandmølle, hvor de drev fiskeri, og her blev Heinrich Christopher Hertzberg gift med en datter omkring 1850, og de rejste rundt i landet som skærslippere.

De optrådte også som artister på gaderne i landsbyerne eller i forsamlingshusene, og de viste forskellige dyr frem.

Deres børn optrådte, fra de var ganske små.

Da de voksede til, oprettede H. C. Hertzberg »Cirkus Hertzberg«. Selv viste han hestedressur, og hans ni børn - fem piger og fire drenge - optrådte alle i cirkuset. Af disse var Eleonora den tredje yngste, og hun optrådte som linedanser og porcelæns-jonglør.

Da hun var 20 år, blev hun gift og trådte dermed ud af cirkuset, og da søsteren Wilhelmine, der var en anden af hovedkræfterne i cirkus, også på grund af giftermål trak sig tilbage, ebbede det langsomt ud. Under en storm blæste cirkusteltet om i Dorf i Vendsyssel, og da der ikke var råd til at købe et nyt, var det forbi med cirkus Hertzberg. Den øvrige familie fortsatte med at rejse ud som skærslippere. Af andre originaler, som i forrige århundrede var kendte skikkelser på Hjallerup marked kan nævnes den blinde Chr. Poulsen, der var viseforfatter. Hans produkter blev også solgt af andre kræmmere på markedet. Han skrev om hverdagens tildragelser, men især om ulykkelig kærlighed og dramatiske episoder, som indtraf på egnen.

Som regel optrådte han på markedet sammen med »Blomster Maren«, der var hans husholderske, og hun sang hans viser, medens forfatteren akkompagnerede. Omkring den flokkedes de unge mennesker, og viserne blev sunget så ofte, at tilhørerne efterhånden kunne synge med, og så blev der gang i handelen, for alle skulle have den sidste nye vise, som de så kunne imponere andre med derhjemme. Blandt de begivenheder den blinde viseforfatter satte på vers, var en ulykkelig hændelse fra Thorup, hvor en kone i tre nætter sad fast i en snedrive. Konen, der var gift med en mand ved navn Niels Tranhøj, havde hjulpet ved en barsel ikke langt fra sit hus.

Under opholdet her satte det ind med et frygteligt snevejr, og da hun skulle hjem, fulgte en mand fra gården hende på vej. De to kom imidlertid fra hinanden, og konen kunne i snestormen ikke orientere sig. Hun gik stadig i ring, og til sidst segnede hun om i sneen. Her blev hun først fundet tre dage efter. Ved hjælp af råd fra en gammel lægebog fik man liv i hende igen, og da foråret kom og med det Hjallerup marked, var hun så kvik, at hun kunne ledsage den blinde C. Poulsen på markedet, hvor hun stod ved hans side som en strålende reklame for hans nye vise, der i dramatiske vendinger skildrede

begivenheden og begyndte med præsentationen: »jeg er Niels Tranholms kone«,

Det blev en populær vise, og sandsynligvis er der nok en eller anden, der endnu gemmer den.

En anden original var »Stojeren«, hvis borgerlige navn var Jens Peter Nielsen. Han var pjaltekræmmer fra Hellevad, men da det var begrænset, hvad gamle klude og ben, som han også handlede med, kunne indbringe, supplerede han sine indtægter rundeligt med at sælge viser på Hjallerup marked. Musikalsk sans manglede han totalt, men han havde en kæmperøst, så han kunne høres gennem markedets øvrige støj, og samtidig skulle hans ses, for hans udseende var særdeles særpræget. Det var ikke uden grund, han blev kaldt »Den sidste mohikaner«. Han var meget høj, havde et ualmindeligt stort underbid, og hans påklædning var sammensat af de mest spraglede ting fra den sæk, hvori han samlede pjalter hos folk. Ved siden af ham måtte selv de mest outrerede på strøget i vore dages København blegne.

Når han stemte i med: »Nu vil jeg fortælle en skæbne så tung, min sorig begyndte, dengang jeg var ung«, så måtte de unge piger have lommetørklæderne frem, og dermed var salget sikret.

Siden lød de samme toner så fra malkepigerne, medens de sad på malkeskamlerne og trakteredede koens yver i takt til visens melodi. Disse originaler havde altid deres husbestyrerinder med sig. Ægteskab var bandlyst hos dem, hovedsagelig af den grund, at kvinderne havde erfaring for, at mændene bankede dem, hvis de blev gift, men tog mere hensyn til dem, når de blot var husbestyrerinder og kunne true med at gå, hvis tilværelsen blev for broget.

To andre originaler, som foruden at være sikre markedsgæster og kendt af alle i Østvendssyssel i sidste halvdel af forrige århundrede, var Kren Eg og Løjte Grete. De ligger begge begravet på Dronninglund kirkegård, hvor også cirkusfamilien Hertzberg har deres gravsted, og menighedsrådet værner om disse grave.

Det er få kirkegårde i Danmark, der kan fremvise sådanne gravsteder, da det jo var yderst sjældent, de farende folk havde råd til at sætte en mindsten på gravene, hvorfor disse blev sløjfet på et tidligt tidspunkt.

Kren Eg, hvis navn udtaltes som »jig« og Løjte Grete tilbragte deres levetid som nomader i Dronninglund, Hellevad og omliggende kommuner. Beretninger om dem lever stadig hos gamle vendelboere. Der er digtet viser om dem, og disse findes endnu i gamle skudsmålsbøger og på gulnede ark, omhyggeligt gemt som minde om en tid, der for længst er forbi.

Navnlig en af disse viser blev populær, ikke fordi den på nogen måde var et litterært produkt, dens versfødder haltede lige så meget som originalerne, men den var skrevet på en meget kendt melodi, så alle kunne synge med på den.

Visen lød således:

Hvem traver henad vejen i støv og regn og slud,
i sodet vadmelskofte til skorstensfejning ud?

Det er jo Løjte Grete med Kren - sin hjertensven,
fra sted til sted de drager at feje skorstenen.

Når Kren fra skorstensspiben med kosten svinger stolt,
står Grete fuld af glæde, hun sig til hjertet holdt.

Hun elskte Kren så såre og vidste, hun var hans,
endskønt ej sammenbundet, - de mangle brudekrans.

Og når på markedsdage det løjerlige par
i pudsens ses at drage, da får man det til svar:
Kren Eg og Lø te Grete, det er såmænd, I ser,
og Kren han retter ryggen, mens Grete venligt ler.

Så døde Kren, og Grete blev ene med sin nød,
men mindet står tilbage, og det vil ikke dø.

Kren Eg og Løjte Grete, dem mange savne vil.
For mindet at bevare er visen blevet til.

Kren Eg blev født torsdag den 28. februar 1833, Løjte Grete var noget yngre. De mødte hinanden i 1866, og siden holdt de ubrødeligt sammen. De boede i et gammelt, faldefærdigt hus på Trintved hede i Dorf, men kun sjældent var de hjemme. Lige til Kren Eg døde 7. maj 1909, vagabonderede de. En avis skrev i en nekrolog:



Kren Eg og Lejte Grete - to af forrige århundredes originaler - mødte hinanden i 1866. De var faste gæster på Hjallerup marked.

»Kren Eg er død. - Det originale par, Kren Eg og Løjte Grete, der med stav i hånd i mange år har vandret fra landsby til landsby i Vendsyssel, vil ikke kunne ses mere. Kren Eg er død! I torsdags måtte Kren Eg lægge staven ned efter at have brugt den lige til det sidste. Dagen i forvejen kunne man således se ham vandre hen ad vejen ved Hønborg, men Grete skændte rigtignok over, at det gik for småt fremad.«

Kren Eg var som nævnt i visen skorstensfejer. Altid havde han sin kost med sig, men meget gjorde han ikke ved faget. Det var ikke nødvendigt, for alle vegne blev parret mødt med velvilje, og den sæk, Grete bar på, var sjældent tom. Den rummede de mest mærkværdige ting, brød, sul, spegesild og meget andet blandet sammen, gaver, de fik på deres tiggergang, hvor de kom frem.

De sov, som det bedst kunne passe sig, som regel fik de en bås i kostalden, hvor der blev lagt et lag hø, de kunne ligge i, og det var de særdeles godt tilfredse med. De fleste kviede sig ved at give dem en seng, da de var fulde af utøj. Men kom de et sted, hvor de blev anvist et gæstekammer, så tog de altid det hensyn, at de lagde alt deres tøj udenfor.

Grete var en trofast sjæl over for Kren, og mange har set hende sidde og strikke på et dige, når skorstensfejeren svang kosten på taget ved skorstenen.

Almindeligvis kom de godt ud af det med hinanden, men engang truede mørke skyer med at ødelægge det gode forhold.

Det var markedet, der var skyld i det. Grete var kommet hjem før Kren, og så traf det sig tilfældigvis sådan, at Kren senere havde truffet pigen »Den skønne Helene« på markedspladsen og inviterede hende med hjem.

Han forsøgte nu at forklare Grete, at hun trængte til en tjenestepige, og en sådan havde han skaffet hende. Men Løjte Grete gennemskuede situationen alt for tydeligt, og først da hun fik den skønne jaget på porten, blev fredelige forhold genoprettet.

Kren Eg var meget overtroisk og havde, efter hvad han selv fortalte, set adskillige spøgelse. Og engang var han blevet forhekset af pebersmeden, så lusene blev så store som edderkopper. Heldigvis kom smeden ham til hjælp, men da han en efter en lagde dyrene på

ambolten og slog til med den store hammer, steg røg og svovl op og fyldte hele smedien.

Kren Egs og Løjte Gretes livshistorie kan ikke fortælles uden at nævne deres tro følgesvend, den lille hund Paris.

Den var lige så kendt som dens plejeforældre og for øvrigt det eneste væsen, de to mennesker havde absolut tillid til. Paris var med på de lange vandringer, og når Grete skældte ud, akkompagnerede Paris med sin skarpe diskant.

Da Kren Eg døde, sørgede Løjte Grete inderligt, og hendes eneste trøst var Paris. Derfor blev det en smertens dag, da nogle vanartede børn på en højst brutal måde tog livet af hendes firbenede ven. Det skete ved Strandbakken i Storskovens udkant, hvor Grete havde sat sig til hvile under sin ensomme vandring.

Paris løb omkring hende, da drengene fik øje på den. De fangede den og bandt en snor om dens hals og en sten dertil, hvorefter de gav stenen et skub, så den trillede ned ad skrænten med den skrigende Paris efter sig og havnede i en mergelgrav, hvor hunden endte sine dage.

Den episode forvandt Grete aldrig. Hun blev ikke rigtig glad mere. Tungsinde tog overhånd og nedbrød hendes helbred. Hun havde ikke mere nogen at betro sig til. Kren Eg lå på Dronninglund kirkegård, hvor Grete havde sat en marmorplade som minde over ham. Pladen havde hun købt for fem kroner - en stor sum for hende - Paris var borte.

Løjte Grete havde mistet troen på livet.

Når drengene herefter drillede hende, havde hun ikke kræfter til at tage til genmæle.

Den 27. september 1914 døde hun og blev begravet samme sted som Kren Eg.

Løjte Grete nåede at skrive et mindedigt over Kren Eg. Hun fik det trykt på et postkort med hendes og Krens billede på. Det blev meget eftertragtet.

Kren Jensen var min eneste ven,
nu er han hos Gud i himmelen.
I livet var han min eneste trøst,
han hvilede ved mit yndige bryst.

Det eneste minde om ham, jeg har,
er hans skorstenskost og stok,
for han nåede aldrig at blive far,
endskønt jeg ønskede det nok.

Og på hans grav jeg sætter en sten,
den er af marmor så hvid og ren.
O, hvil i fred, min kære Kren.
Fra Grete, din allerkjæreste ven.

Som nærmeste nabo på Trintved mark havde Kren Eg og Løjte Grete en anden original, Karl Vilhelm Mohr, der gik under navnet »Måren«. Han var stolt af dette navn og ønskede kun, at han havde været godsejer, for så først mente han, navnet havde været ham værdigt. Måren boede i en jordhule, som han havde gravet ind i en skrænt. Han levede som handelsmand i det små, men tjente af og til lidt i en byttheandel.

Arbejde var ikke hans store nummer. Undertiden tog han nogle dages arbejde på store gårde som Voergård og Dronninglund, men når der var gået nogle dage, forsvandt han og tog som regel andre løse fugle på herregården med sig.

De boede så hos ham i hans lille jordhule så længe, de kunne betale for det, men havde de først opbrugt deres formue, viste Måren dem ingen barmhjertighed, så fik de hulens eneste ud- og indgang at se, uanset vejr og vind.

Når han skulle til Hjallerup marked, kørte han i et ejendommeligt køretøj, forspændt af et æsel, der altid vakte opsigt.

Mårens hule og Kren Egs og Løjte Gretes usle hytte på Trintved mark er for mange år siden jævnet med jorden. Kun nogle enkelte kampesten fra Mårens hule er blevet tilbage. Bævre Aspen ryster sin krone over stedets ensomhed, som er den endnu ikke helt kommet over, hvad den har været vidne til, mens mosset gror over stenene og bakkeskråningen. Sømosen og kolonien i Dorf er blevet tavse. Og stodderkongen er snart Hjallerup markeds eneste original.

Hjallerup markeds hovedpræg - Hestene

Den festlige beskrivelse, Niels Hancke, der var fra Rottrup i Ulsted, har givet af Hjallerup marked, lider under en enkelt mangel. Hestehandelen er fuldstændig forbigået, måske fordi forfatteren ser på markedet med barnets øjne.

Hestene og hestehandlerne er imidlertid markedets hovedpræg, og navnlig efter at krammarkederne blev afskaffet i 1882.

Når Hjallerup marked næsten opnåede verdensberømmelse og kaldte opkøbere til fra store dele af Europa, var det ikke på grund af honninghjerter, karruseller eller gøgleres optræden, men ene og alene hestene.

Vendelboerne har altid haft en særlig forkærlighed til heste. Det var hestene, der skulle udføre det hårde, daglige arbejde, og dagen igennem var hesten landmandens trofaste følgesvend i marken og på landevejen. Den blev som en god kammerat, og bonden satte en ære i at holde den blank og velplejet. I forrige århundrede var det ikke ualmindeligt, at køerne næsten vanrøgtedes, medens hestene var i fineste stand. Når der kom gæster på gården, var det ikke som i dag malkekøerne, der blev præsenteret, men hestene, hvoraf man kendte afkommet langt tilbage i tiden, selvom stamtavler var et ukendt begreb.

Over for mange andre ting var vendelboerne tolerante, men misbrug af heste fandt man sig ikke i.

Karakteristisk er således et indlæg i »Hjørring Amtstidende« fra forrige århundrede, hvori der stod:

Underdanigst præmimoria.

Undertegnede ansøger herved underdanigst vor venlige herre og husbond om entledigelse (afskedigelse) fra vor tunge besværlige tjeneste. Alderdom og mager forplejning sætte os ud af stand til at gå endsige trække. Vore blodige rygge og bringer af give det bedste vidnesbyrd

om, at vi ikke have ligget på den lade side, ja, man vil endogså påstå, at vore kolleger i andre verdensdele ej tilbringe et så kummerligt liv som vi arme forhungrede og forpiskede stakler. I håb om at nærværende underdanige hjertesuk må vække barmhjertighed i vor høje herres og husbonds hjerte undertegne vi os underdanigst

2 gamle helmisser på Knivholt Teglværk.

I samme forbindelse kan nævnes en henvendelse til selveste kongen Christian VIII, som i sommeren 1840 besøgte Nordjylland.

I det store og hele så befolkningen med forventning hen til et kongebesøg, men der var dog en gruppe, som var betænkelige herved. Det var bønderne, der skulle møde med heste til forspand for de kongelige vogne. Ikke fordi de var kede af at gøre majestæterne den tjeneste, men fordi de af erfaring vidste, at hestene blev misbrugt. De kongelige gæster havde travlt og ville køre hurtigt, hvilket ikke passede sammen med de meget dårlige veje i Nordjylland.

Digteren St. St. Blicher udtrykker det således: »Det var reelle hårdt for de sølle bæster«.

Og ømme som jyderne var for deres heste, gjorde det dem virkelig ondt at skulle se hestene blive pisket for at trave gennem de næsten ufremkommelige veje.

Da så kongens besøg blev kendt, sendte en kreds af nordjydske bønder en sang, skrevet af en nu ukendt forfatter, til Aalborg Stiftstidende, hvori tolkedes bondens bekymring over at skulle levere heste til den kongelige ekvipage.

Avisen bragte digtet med følgende kommentar:

»Den glæde, som budskabet om landsdrottens komme til provinsen i alle stænder fremkalder, afbrydes kun noget ved en slags bekymring hos landalmuen for de følger, som den forcerede kørsel ved Hs. Majestæts og suites befordring oftere har givet prøver på. Følger, som vist nok i øvrigt ville have været forebygget og til enhver tid kunne forebygges, når de højere provinsautoriteter, som ledsage Hs. Majestæt på rejsen, havde gjort og ville gøre opmærksom på den vigtighed, det for bonden må have at se sine heste, hans kostbareste besætning, så meget som muligt forskånet for strabadser. Et hensyn, der, hvis det for Hs. Majestæt fremhævedes, da vist ville være tilstrækkeligt til at fremkalde forandrede instrukser.



Fra den gamle markedsplads ved Hjallerup Kro. Billedet giver indtryk af de store tilførsler af heste til markedet.

Vi have imidlertid ikke taget i betænkning at levere vore læsere nedenstående, os indsendte digt, hvori bondens bekymring på en jovial måde har fundet sin talsmand«.

Allerunderdanigst adresse
fra de jyske bønderheste til Hs. Majestæt Kong Christian
den Ottende i anledning af hans tronbestigelse og forventede
ankomst til Jylland:

Aldrig så snart var kong Frederik død,
da skyndte sig hvermand at læsse
på dine skuldre sin sorg og nød.
De kaldte det en - adresse.

Da tænkte og vi i vort stille sind:
Det kunne måske gefalle,
om også vi sendte adresser ind.
Han ta'r dog så kønt mod dem alle.

Vel er vi kun heste, det fornemme blod
er ikke hos os til stede,
ej smækre taille, ej lette fod,
som skabtes til stads og glæde.

Men trolig kan vi for ploven gå,
og bliver der nød på færde,
vi skal som klipper i slaget stå,
mod fjenden en vold og gærde.

Kun løbe med fart det kan vi ej,
og derfor er vi så bange,
at når du kommer til os på din vej,
du hastighed skulle forlange.

Kong Fred'rik han fo'r så raskt af sted,
end raskere fare hans svende.
Da måtte vi stakler jo fare med,
så fort, som vi vel kunne rende.

Med svøben på nakken vi styrtede frem,
den ene kom ilde af dage,
den anden kom udpint og trangbrøstet hjem,
da måtte vor husbond vel klage.

Thi jydens hjerte er ømt og blødt,
han elsker os som sin næste,
og bedre herre blev aldrig født
for os enfoldige heste.

Så gerne trak han jo selv din vogn,
om du det ville begære,
og bar dig på hænder igennem sit sogn.
Det var ham en lyst og ære.



Hestene er opstillede ved deres vogne og venter på købere. Det er lige før, forpranget skal begynde. Snart vil hestehandlerne vise sig, og så begynder handelen.

Sålænge Vorherre la'er havren
gro, gi'er foder og fred i landet,
at vi må trække vor plov med ro,
begærer vi ikke andet.

Vel råber så mange: »Far frem i
hast, det tjener til landets bedste!«
Vi stakler bede: »Kør ej så fast,
når du os engang vil gæste!«

I bogen »En gennembruds tid« fortæller daværende folketingsmand Thomas Larsen om hesteopdrættet i sidste halvdel af forrige århundrede.

Omkring 1850 var hesteopdrættet i Vendsyssel ikke af særlig betydning og stod endog lavere end ved århundredets begyndelse. Statsbankerotten i 1813 og det dermed følgende prisfald gjorde, at prisen på en fuldvoksen hest kom ned på 4-5 rdl., hvilket ikke var fremmende for hesteavlens, der herved gik meget tilbage.

Men efter 1850 kunne der igen spores en opgangstid, og for de gode

hestes vedkommende var den vendsysselske hests fortræffelige egenskaber almindeligt bekendt.

Ansete hippologers opmærksomhed var også henvendt på det livlige, udholdende dyr med det fine hoved, de rene ben og den forholdsvis korte krop, hvorfor de tilrådede krydsning med Frederiksborghesten, og det viste sig, at krydsningen gav en fortrinlig type til rytteriet.

På Voergård og Dronninglund oprettedes stutтерier til forædling af hesteracen, men på grund af hingstens ufrugtbarhed faldt forsøgene mindre heldigt ud. Senere har de sværere dyr helt fortrængt den gamle vendelbohest.

Thomas Larsen understreger, at det var den gamle hestetype, der skabte det store Hjallerup marked, hvortil opkøbere kom fra fjern og nær.

Limfjorden skabte problemer for hestetransporten før broernes tid, men da Pontonbroen kom i 1865 og jernbanen til Aalborg i 1869, lettedes transporten i høj grad, og Hjallerup marked blev større end nogen sinde.

For Vendsyssels vedkommende blev hesteopdræt og salg i væsentlig grad drevet med Hjallerup marked for øje, og en mængde lokale handelsmænd begyndte allerede flere måneder før markedet, dels hos opdrættere og dels på de lokale markeder, at opkøbe heste af den type, som man mente, bedst kunne ramme de fremmede opkøberes smag.

Hestehandlerne regnede ikke store afstande for noget, selvom datidens transportmidler var primitive.

En rejse til Hjallerup marked krævede stor forberedelse, og navnlig måtte konen have alt i orden med hensyn til forplejningen til de rejsende, der skulle være borte i flere dage.

Gerne så manden, at der var en stegt høne eller and i madkurven, og forsyningen af øl og brændevin var ikke uden betydning.

Var manden således udrustet, rejste han fortrøstningsfuldt, helst sammen med naboer, men i mangel heraf tog han tjenestekarlen med, så der var en til at holde ved hestene, når der blev holdt rast.

Mange fjerntboende kørte hele natten for at kunne være på markedet med deres heste dagen før markedet, eller i det mindste i nærheden deraf.



I dag er det de store lastvogne, der dominerer markedspladsen som staldplads for de mange heste.

For det var umuligt af skaffe staldplads til de mange heste i Hjallerups nærmeste omegn. I en omkreds af en halv snes kilometer var alle gårde forberedte på at modtage indkvartering, og de fleste hestehandlere havde faste værter, de besøgte år efter år.

Juni måned var en heldig tid rent indkvarteringsmæssigt. Da var laderne tomme, og man havde god plads til at binde krybber op rundt om i de store rum.

De forbedrede trafikforhold, der begyndte sidst i forrige århundrede, var som nævnt medvirkende til at gøre Hjallerup marked endnu større, men af betydning var det også, at vendelboerne med sædvanlig hurtighed havde lagt hesteavlen om til en sværere type, der bedre tilfredsstillede opkøbernes ønsker.

I Dronninglund var der i 1889 oprettet en hesteavlsforening med 68 medlemmer, og på samme tid oprettedes flere andre lignende foreninger, der sammen med private opdrættere udstillede på statskuerne mægtige, fornemme heste med lange stamtavler. Det meste var godt, men man kunne også opleve, fortæller Thomas Larsen, at

se en overfodret og med sure ben forsynet hingstkolos, der med anstand bar sin præmieplade om halsen.

Den svære hest var kommet i vælten, og når prisen var så nogenlunde god på markedet, var afsætningen stor. I sådanne tilfælde kunne man efter Hjallerup marked se det ene tog efter det andet ladet med heste afgå fra Aalborg og sydpå med den kostbare last. Og ud fra jernbanevognenes sider stak lange rækker af heste- og kvæghoveder med store, ængstelige og forundrede øjne.

For kræmmerne, der ofte kom langvejs fra, kunne en rejse til markedet indebære en vis risiko. Ikke så sjældent var det vanskeligt for dem at skaffe en ordentlig befordring, hvorfor de måtte tage til takke med, hvad de kunne få og risikere ikke at nå til markedet i rette tid. Indtraf der så et uheldigt vejr kunne forretningen på forhånd være ødelagt, men risikoen holdt dog ingen hjemme, man tog chancen og som regel med godt humør.

De gamle krammarkeder blev efterhånden upopulære, først i købstæderne, hvor man i forvejen kunne få de samme varer, som præsenteres på markederne.

På landet berørte krammarkederne ikke erhvervets økonomi, men der gik dog ikke så lang tid, inden man fandt krammarkederne for at være en overflødig fortidslevning, der kun i ubetydelig grad passede ind i de nye rammer for handel og omsætning, og da disse markeder som nævnt blev afskaffet i 1882, var det kun ungdommen, der beklagede det. Den fandt dog en vis erstatning i de senere foranstaltede årlige dyrskuer, hvor der efterhånden udfoldede sig et broget folkeliv.

Heste var således markedets egentlige kerne, men også kvæg solgtes der.

Ved forrige århundredes slutning foregik der i øvrigt en udstykning af de store kreaturmarkeder, idet de fleste byer fik selvlavede ugemarkeder, ligesom der i Aalborg og mange andre byer byggedes store offentlige kvægstalde, hvor der foregik en livlig handel med fedekvæg. Endvidere leverede de vendsysselske landmænd en mængde kreaturer til eksportslagteriet i Frederikshavn, der havde stor afsætning til Norge.

Men som hestemarked fortsatte Hjallerup marked med den berømmelse, det havde haft gennem århundreder.

Hjallerup marked flyttes til Ny Hjallerup

Fra 1745 til 1858 blev Hjallerup marked holdt ved Frederikshvile. I 1850 blev der anlagt en vej fra Kraghede-Ørum til Aså, og da man nogle år forinden var gået i gang med at grundforbedre vejen fra Sæby til Nørresundby, fandt kroejner Jesper Kjær, at det ideelle sted for en landevejskro måtte være, hvor de to veje krydsede hinanden. Her opførte han i 1858 den nuværende Hjallerup kro, og året efter blev markedet flyttet hertil.

Frederikshvile var i tidens løb blevet en stor gård, og da Jesper Kjær i 1861 solgte den, var gården på 500 td. land.

Jesper Kjær havde nok i at drive kroen, en stor toetages bygning, imponerende efter den tids forhold. Og navnlig gav markedsdagene stor omsætning.

Vejforholdene var nu blevet bedre, hvilket i høj grad var tiltrængt. Den 16. oktober 1847 åbnedes dampskibsforbindelsen Frederikshavn-Norge, samme år som man vedtog at chausseren den nye Aalborgvej, og det gav redaktøren af Hjørring Amtstidende Camillo Bruun anledning til at skrive, at det var glædeligt, at vejen nu bliver istandsat, »da dens hidtil værende beskaffenhed står i en alt for sørgelig disharmoni med den levende frekvens, hvortil den arrangerede postforbindelse med Norge skulle give anledning. Sidste vinter hørte man af vore norske gæster enstemmig klage over denne landevej, som man vistnok må henregne til den sletteste i riget.«

I 1839 påpeger »Aalborg Stiftstidende«, at den første del af vejen fra Frederikshavn til Nørresundby ikke har været tilbørlig eftersat, siden Frederik VI i 1830 var i Vendsyssel, og at den ikke har været befaret i den pågældende vinter. Folk er tyet til havet og befundet sig vel. Ganske vist er det hændt, at en bonde, som ikke har villet have sin eng eller rugmark kørt ned, har stoppet de vejfarende, men da man mange gange på vogn fra Skagen til Aalborg er udsat for at måtte købe sig frem eller betale bompeng, så generer dette ikke.

Og hvad angår vejens istandsættelse ved kongebesøget, så har dette arbejde ikke gavnet meget, hvilket fremgår af et indlæg i »Den cimbriske iagttager« for 17. juli 1830, hvori det hedder i anledning af kongebesøget:

»I et distrikt, hvor man ikke plejer at tage sig vej- og brovæsenet meget nær, var man i betryk med mangel af forhåndenværende materialer ved ej at kunne få en bro tilstrækkelig belagt, der skulle passeres af en høj- og vejkyndig person. Man klinede da broen med ler, trøstende sig med, at det vel stod, til den højvedkommende var passeret.«

Det er naturligvis kongen, der sigtes til, og broen er Præstbroen, som majestætens vogn med stor forsigtighed slap over uden uheld.

I nærheden af gården Engholm står der den dag i dag et råt tilhugget kors med indskriften: »Her endte jeg min sidste levevandring 1852«. Dette kors er sat af en enke til minde om hendes mand, slagteren Ole Faarbakke, der her væltede i grøften og brækkede halsen, da han var på vej hjem fra Nørresundby. Korset kan samtidig være et minde om en tid, hvor man i Vendsyssel fandt det overflødigt at anvende penge på vejes vedligeholdelse trods adskillige ulykker og gener for befolkningen.

Digteren Steen Steensen Blicher, der ofte kom til Vendsyssel, hvor hans fætter Jens Chr. Blicher var præst i Understed, ironiserer i en artikel den 8. marts 1839 i Aalborg Stiftstidende over samme vejstrækning, idet han skriver:

»Ved at berejse næsten hele Jylland kom jeg også en gang til Vendsyssel, denne skueplads for så mange mindeværdige begivenheder. Jeg nærer et gammelt had imod vendelboerne, fordi de for dum ihjelsloge den gode kong Knud, høj sørgelig ihukommelse! Men dette had blev snart forvandlet til kærlighed blandet med en temmelig høj grad af beundring over den simple almuemands fornuftige filosofi.

Jeg kom altså som sagt til Vendsyssel og navnlig til egnen mellem Sæby og Frederikshavn, og endnu mere navnlig, thi sandheden bør jo ikke forties, og ærlighed varer jo længst, fordi den bruges så sjældent, til Understed sogn.

Her fandt jeg da overalt kørevejene så slette, at jeg ikke før har kunne gøre mig noget begreb om, hvor vidt forsømmelsen af vej-



Hjallerup kro blev bygget i 1858 af 'Jesper Kjær, hvorefter markedet flyttedes fra kroen ved Frederikshvile. Det var som nu en toetagers bygning, imponerende efter den tids forhold.

arbejdet kunne drives, og hvilken skadelig indflydelse samme kunne have på vejenes godhed. Jeg kørte med livet i hænderne, som man siger, men min kusk, en bonde der fra sognet, var såre vel tilfreds og forsikrede mig gentagne gange, at der »var int i væi«.

Denne mening kunne jeg ikke tiltræde og forbandede både med tunge og i mit hjerte alle de voldsomme stød, jeg fik, og den ublide berørelse, jeg ofte kom i med den plumpe og ubehøvlede agestol. Og en tung sten lettede fra mit hjerte, da jeg mirable dictu (underfuldt at sige) stod af vognen. Jeg kom ind til nogle vakre bønderfolk, og jeg begyndte straks at tale med manden om de formaledidede veje. Uden at inllade mig på at gengive samtalen ordret og at bebyrde mine læsere med bondens hyppige »Hrn« og »Ja vehs« og »Aahanei« og »ja, det er int feil« o. s. v. vil jeg blot antyde grunden til den forundring, jeg blev greben af, da jeg hørte den egentlige årsag til, at de ikke holdt deres veje i stand.

»Vi spolerer rigtignok«, resonerede bonden, »ofte vore heste og vogne, men Herregud! Håndværksmænd skal jo også have noget at

fortjene, thi kornpriserne er høje, og brødet er dyrt. Dersom vi nu gjorde vore veje så godt i stand, at man aldrig havde det held at knække en vognstang eller et hjul eller få et øg forfangen »heller jenting«, så måtte de folk, som ikke har andet end de blotte hænder at gøre med, sulte ihjel, og det var jo en skam at kalde det«.

»Men kirkevejen?« spurgte jeg, »er de da ikke bedre?« »Nej,« svarede han »det kan man ikke sige, men så kan præsten jo gå eller ride«.

Nu spørger jeg mine læsere: »Ligger ikke en høj filosofisk menneskekærlighed til grund herfor?« Og hvad er »en sønderbrudt vogn«, »en fordærvet ubrugelig hest«, ikke at tale om et menneskes brækede arme og ben, imod den glæde »at holde meget folk i live?« »Hensigten med dette mit inserat er altså fornemmelig denne, dels at udbrede hine folks ros over fjerne egne, dels at opmuntre andre til at følge et så efterlignelsesværdigt eksempel, og dels endelig at indkalde håndværksmænd af følgende slags, nemlig: en hjulmand, en smed, en dyrlæge og - sit venia verbo (tillad mig at sige) - en menneskelæge«.

Jeg tror vist at glæde vendelboerne ved at bekendtgøre deres velfortjente berømmelse, som vel såre få eller rettere ingen er i stand til at gøre dem stridig. Jeg håber også at gavne de omtalte håndværkere, såfremt de ville følge min opfordring og nedsætte sig ved siden af hine med hensyn til liv og død skæbnesvangre veje. Og gavner jeg dem ikke, da er det deres egen skyld, men jeg håber det nok; thi hvo ville vel lade hånt om en god profit. Lægerne især ville tjene godt; thi jeg håber, at vejene omsider bliver så dybe, at lægerne i ordets egentlige forstand ville kunne siges at redde menneskeliv og dyr eller sammes adsplittede legemer fra graven«.

»Skulle nogen falde på den formodning, at jeg taler ironisk eller for at raillere over dem, som have med vejvæsenet at bestille, da må jeg rent ud sige, at en sådan mistanke ville gøre mit hjerte lige så ondt, som vognens skumplen på hine menneskekærlige veje gjorde mine sideben«.

Det var ad sådanne veje, folk fandt til Hundslund og senere Hjalлерup marked ved Frederikshvile.

Alternativet for de endeløse rækker af vogne var at køre gennem legendariske støvskyer eller i et næsten bundløst pløre, alt eftersom



Den kendte kroeger Peder Lodberg, Flauenskjold, var den første, der fik telefon i et krotelt, Her ringer han og bestiller ny forsyning til sultne og tørstige markeds-gæster.

vejret behagede at give solskin eller regn. Og historien om de to hestehandlere, der delte værelse sammen på kroen, hvor den ene om aftenen siger til den anden: »Du skulle tage dine strømper af, inden du går i seng«, hvortil den anden svarer: »Det har jeg gjort!« - kan faktisk ikke lægges den strømpeløse til last med datidens manglende vaskeforhold i betragtning. Selvom fødderne havde haft deres naturlige farve, da manden tog hjemmefra, kunne resultatet efter en længere rejse på vendsysselske veje ikke blive anderledes.

Ved de forbedrede vejanlæg med Hjallerup kro som midtpunkt voksede da en ny bydel op i ærbødig af stand fra markedspladsens urørlige område.

Hjallerup marked voksede stadig og nåede sit højdepunkt omkring 1870-80, og man påstod, at kun markedet i Nisnij-Novgorod i Rusland var større, og dette kunne endda ikke måle sig med markedet i Hjallerup, hvad heste angik.

Det var endnu i krammarkedernes tid, hvor markedet blev holdt som et heste-, kvæg- og krammarked de to første hverdage i juni måned, og selvom Hjallerup marked mistede noget af sit tidligere præg, da krammarkederne blev afskaffet i 1882, så blev det endnu mere omfattende som hestemarked.

Herom er det ikke nødvendigt at søge til historiske kilder. Hjallerup marked omkring århundredskiftet kan gamle, indfødte vendelboere endnu berette om, såvel hvad de selv har oplevet på markedet, som hvad de har fået fortalt i petroleumslampens skær af deres forældre eller bedsteforældre.

Og ganske vist kan barndommens oplevelser få et romantisk skær, når de genopleves i alderdommen, ligesom der kan opstå en vis dimensionsforvirring, men summen af manges beretninger vil altid give det billede, der kommer virkeligheden nærmest.

Og denne sum bliver da indtrykket af et ubeskriveligt broget skue for børnene et tusind og en nats eventyr, hvor tryllestaven svinges over en øde markedsplads en lys juninat, hvorefter en hel markedsby opstår tilsyneladende af intet. Om aftenen, før man gik i seng, var der så at sige intet på markedspladsen bortset fra de vogne, hestehandlerne havde stillet op for at markere, at her var deres handelsplads, og for øvrigt var det ikke den del af pladsen, der faldt i barnets øjne. Nej, det var teltbyen, det store område med gøglet. Men næste



Romantik på markedspladsen. Det skal ikke røbes, hvad drengen fortæller den søde pige, men man har da lov til at gætte på, at samtalen drejer sig om den smukke pony, han har erhvervet sig på markedet.

morgen stod det der alt sammen, en hel by med gader og forretninger så ganske ulig dem, man handlede i til daglig.

Med et sådant udvalg var det vanskeligt at vælge, for de småpenge, man havde samlet til begivenheden skulle gerne gives ud med størst muligt udbytte.

Fik man så endelig besluttet sig til at købe den lille farvestrålende blikhane, der kunne gale, når man blæste i den, eller trompeten med den skingre tone, mundharpen, der kunne spilles rigtige melodier på eller et af de mange andre »musikinstrumenter«, ja så skulle de naturligtvis straks prøves, hvilket man også trygt kunne gøre, da støjen blev borte i al den anden larm, der kom fra markedets muntre forum. Men det var ikke blot børnene, der så frem til det store eventyr. De unge, der meget vanskeligt kunne tilbageholde deres begejstring, hvilket god tone i øvrigt krævede af hensyn til de mindreårige, der nødtigt skulle være i tvivl om, at man allerede for et år siden havde passeret konfirmationsalderen, var slet ikke i tvivl om, hvorhen deres vej gik på markedet. Det var nemlig endnu på den tid, da unge mænd kunne gøre kur til unge piger gennem et kagehjerter med indskriften: Giv mig et kys, min ven, så får du to igen«, eller: »O, var jeg en forglemmigej og hviled' ved dit bryst - da vandred' vi ad fælles vej og delte fælleslyst. -«

De samme hjerter kan man også købe på markedet i dag, - ægte Kristiansfelder honningkager, hvor de så end er lavet, men deres poesi er erstattet af et glansbillede, der er lige så ubetydeligt som det »Hej«, hvormed to unge af begge køn i dag mødes på markedspladsen.

Gøglet var af en anden art dengang end nu, hvor alt foregår via elektrisk kraft.

Karrusellerne blev trukket af sveddryppende mænd, der gik i en evindelig rundgang på en platform og nødvendigvis måtte lække sig med en øl efter få ture. Senere fandt man på at lade en hest trække karussellen, medens karlene så i stedet sad på en lille tribune og trutede i blanke messinghorn.

Det var udråberne med de mest gennemtrængende stemmer, der først blev hørt i den mikrofonløse tid, også de måtte jævnlig »skylle« for at holde stemmebåndene intakte.

På de store kraftprøver med tyrehoved fik unge mennesker udløsning for deres kræfter, hvis de ikke i forvejen havde brugt dem til

de uundgåelige slagsmål, der hørte til markedets mørkere sider. »Verdensmesteren i boksning«, der tilbød op til 15 kr. til den, der kunne slå ham ud, måtte konkurrere hårdt med frøæderen, som imponerede sit publikum med at sluge levende frøer og gylpe dem uskadte op igen.

Suveræn gøgler var professor Labri, der efterhånden blev en institution på Hjallerup marked. Han satte just ikke sit lys under en skæppe, når han reklamerede med at være verdensberømt. Hans borgerlige navn var Johannes Marinus Dines Petersen. De numre, han optrådte med som taskenspiller var ikke særlig bemærkelsesværdige, men han skabte sin berømmelse som udråber, og folk strømmede til, når han anbefalede publikum at »betræde mit kunstnerlige magistrats Paulun, hvor jeg optræder på højhælede gummisokker og går med halmvisk bag øret«.

Han skabte for øvrigt forskellige morsomme slagord, der stadig kendes som f.eks. »Frikadellens flugt over det nytjærede plankeværk«. Som udråber blev han forbillede for den senere så kendte gøgler Tribini, der også antog »professortitlen«.

Kalven med to hoveder eller koen med otte ben manglede sjældent på datidens markeder, hvor også kæmper og dværge kappedes om de besøgendes gunst.

Forlystelserne på Hjallerup marked omkring århundredskiftet var mere primitive end nutidens. Folk forlangte ikke så meget, og nysgerrigheden pirredes ved de store ord. Man tænkte vel nok sit, når udråberen i svulstige vendinger gjorde en tam ilder til et farligt rovdyr fra en anden verdensdel, men betalte dog gerne 25 øre for at komme ind bag teltdugen og se fænomenet. Sådan var Hjallerup marked, og fik man så en skuffelse ind imellem, ja, så blev den skyllet væk i et af de mange beværtetelte, hvis indehavere var i særlig godt humør, når solen strålede fra en skyfri himmel. Det skabte omsætning.

Også dyrene kunne blive tørstige, og beboerne omkring markedspladsen havde en god indtægt ved at sælge vand i spandervis. Fem øre fik man for at stille et dyrs tørst, og efterspørgslen var undertiden så stor, at alle brønde i en vis omkreds fra markedspladsen tømtes.

I det hele taget så mange af egnens beboere forretningsmuligheder ved Hjallerup marked. Cykelstalde fandtes i massevis, og det var

mange 25ører, der indtjentes på den konto. Havde man ikke plads til cyklerne, kunne der tjenes ved at udleje toiletter. Enhver lukrativ mulighed blev prøvet og som regel med godt resultat.

Til nogen gene for den lokale befolkning var de mange vagabonder, der mødte op i Hjallerup flere dage før markedet, og hvem markedet tog så hårdt på, at de blev her flere dage efter. En overgang var det så slemt, at man i Hjallerup søgte at få dem fjernet ved politiets hjælp. Men bedre gik det, da købmændene i Hjallerup nægtede at sælge dem sprit og spiritus. Det gjorde, at mange af dem søgte til andre græsgange.

I godt hundrede år fandt Hjallerup marked sted på markedspladsen ved kroen, som Jesper Kjær lod bygge i 1858. Tidspunktet for markedets afholdelse var hele tiden de to første søgnedage i juni med forprang søndagen før.

Langt op i det 20. århundrede foregik markedet stort set ens år efter år, indtil landbrugsstrukturen begyndte at ændres, og bilerne blev hvermandseje. Landbrugets maskinpark fortrængte imidlertid lidt efter lidt hestene, og dermed begyndte grundlaget under markedet at vakle. Hestetilførslerne blev mindre og mindre. Man forsøgte sig med brugtbilsmarked for at skaffe fornyelse, men ideen slog ikke an. Kæmpemæssige maskinudstillinger besatte en stor del af den plads, der ellers var forbeholdt heste. Men maskinudstillinger var der så mange andre steder. Derfor kunne de ganske vist nok have en vis interesse, men de var ikke markedets redning. Hjallerup marked er og bliver heste. Man begyndte at tale og skrive om sidste håndslag på Hjallerup marked. Skulle denne mange hundredårige gamle tradition finde sin afslutning af mangel på heste?

To dages marked med tre dages forprang

I beskrivelser af Hjallerup marked omkring århundredskiftet har man ofte slået på, at nok er Hjallerup marked et verdensmarked, men man kan dårligt tænke sig et verdensmarked mere uheldigt beliggende.

Og trafikalt set var det også, som markedet var forfulgt af uheld. Som tidligere nævnt begyndte markedet i Markedsdalen ved det gamle Hundslund kloster. Her lå det i ly af klosterets mure. De gamle landeveje, der lod hånt om lige linier, snoede sig i tilfældige buer ned gennem det frugtbare Østvendssyssel fra Aalborg til Sæby og passerede Hundslund kloster med den mægtige klosterkirke, hvor der først i juni måned holdtes en stor årlig messe, der trak folk til fra vid omegn. Og mens kirken fyldtes, og messen blev sunget, forberedte kræmmerne det store salg af varer, der påbegyndtes, så snart messen var overstået.

Hundslund marked var således placeret, hvor folk kom. Da man så senere rettede vejene ud og anlagde nye, skiftede markedet plads, fordi det var kommet til at ligge afsides fra de nye færdselsårer. Nu var det blevet til Hjallerup marked og lå op til hovedfærdselsåren fra Aalborg op gennem Vendssyssel.

Det var ellers et farligt eksperiment at flytte om på gamle traditionsbundne markeder, men i dette tilfælde gik det glat. I den danske almanak blev det i det meste af en snes år anført som »Hjallerup marked, tidligere Dronninglund«, og i den tyske almanak førte det dobbeltnavnet nogle år længere. Men der gik kun få år, inden det var slået fast i folks bevidsthed, at det store verdensmarked slet og ret var Hjallerup marked.

Så kom den tid, hvor banerne vandt indpas i vort land. Men hverken statsbanen eller den senere privatbane gennem Østvendssyssel viste interesse for Hjallerup. Privatbanen slog samme bue gennem det frugtbare Østvendssyssel, som den gamle vej havde gjort, og på

denne bane blev Dronninglund den største og mest betydende station og det netop her, hvor markedet havde ligget.

Men Hjallerup marked havde bidt sig fast og lod sig ikke flytte en gang til.

Først i 1923 fik Hjallerup sin jernbane, og den fik kun en levetid på 25 år.

Hjallerup marked klarede sig uden bane, også i en tid, hvor man ikke kendte til biler, og tværtimod viste det sig, at tilstrømningen til markedet i Hjallerup hurtigt blev langt større end til det gamle marked i Markedsdalen.

Officielt faldt Hjallerup marked på de to første samlede søgnedage i juni måned. Det var altså et todages marked, men i virkeligheden blev der holdt marked i tre dage ved Hjallerup kro, og så var der endda forud gået et par dages formarked eller forprang, som hestehandlerne kaldte det, i Aalborg og Nørresundby.

Dette formarked stammer fra de gamle, tunge landevejes tid.

Det var som tidligere omtalt vendelbohestene, som særlig trak de udenlandske opkøbere herop, men efterhånden blev efterspørgselen så stor, at Vendsyssel ikke ene var i stand til at tilfredsstille den, og der kom da heste til markedet fra Himmerland, Hanherrederne, Thy, Salling, Mors, ja helt fra Randers og Viborg. Markedet øgede stadigt sit opland. Den vendsysselske hest blev til den jydsk hest, og det store, gamle marked blev et mægtigt og navnkundigt verdensmarked, hvor kram og kreaturer fuldstændigt blev overtrumpet af heste. Hestene skulle således i de fleste tilfælde transporteres over lange strækninger, før de nåede til Hjallerup, og når himmerlandshestene fik aset sig frem til Aalborg, skulle de gerne have en dags hvil eller to i købmandsstaldene for at vinde kræfter og huld, inden de blev fremstillet på markedet.

Disse rastdage i Aalborg og Nørresundby vidste køberne god besked med, og såvel indenlandske som udenlandske opkøbere indfandt sig da samtidig med hestene, og de første handeler fandt derfor sted i købmansgårdene.

Hverken. Aalborg eller Nørresundby havde dengang noget officielt marked på denne årstid, men forpranget, der gik forud for Hjallerup marked, blev både større og mere værdifuldt end noget almanakmarked.



To kendte hestehandlere på Hjallerup marked: Villy Brædder, Århus, og Kaj Nielsen, Randers.

Eftersom de trafikale forhold bedredes, blev der mindre behov for rastdagene i Aalborg, og omsætningen med heste gik derefter for en væsentlig del gennem mellemands hænder.

Herom fortæller Kr. Lundsgaard i en artikel i Illustreret Tidende fra 1917:

Tre måneder forud for Hjallerup marked gennemstreges landet af handelsmænd, der køber heste til levering i dagene forud for markedet. Tre, fire dage før det officielle marked begynder de så at trække hestene sammen i Aalborg til afpudsning og sammenparring, så de kan præsentere sig på fordelagtigste måde og danne smukke spænd. Samtidig kommer køberne, de første endda før hestene, men det er nærmest kun indenlandske købere. De store udenlandske købere beregner deres tid nøjere og vil ikke gerne ofre mere end et par dage på formarkedet i Aalborg.

Så går handelen livligt omkring i gårdene, ligegyldigt om det er en helligdag eller søgnedag. Hjallerup marked respekterer ingen helligdagsordning, og myndighederne har aldrig prøvet at lægge det hindringer i vejen.

Dette formarked spiller en rolle for søndenfjordshestene. De bedste af dem når aldrig længere end til Aalborg. Der bliver de opkøbte og bliver straks sendt sydpå, så når formarkedet i Aalborg er afsluttet, er de derværende beholdninger gerne godt afpillede. De sidste år før krigen var der et par af de fineste tyske købere, som gjorde sig færdige i Aalborg og slet ikke kom til Hjallerup.

Formarkedet i Aalborg standser gerne på et vist tidspunkt, der helst ikke må indtræffe før hen på eftermiddagen på andendagen forud for den første officielle markedsdag. Så går al handel i stå, og der bliver ro i staldene.

Så er staldene afsøgte. Køberne har taget, hvad de kunne bruge. Det, der står tilbage, har enten ikke passet, eller priserne har været holdt for højt. Det må så prøve markedspladsen.

Dagen forud for markedets første almanakdag drager hestene ud fra Aalborg. De begynder tidligt om morgenen og går så i en jævn strøm over Pontonbroen hele den dag, efterfulgt af vogne med foder, og så snart de når Hjallerup, drejer de ind på markedspladsen og tager opstilling.



Hestehandlerne overværer gerne kollegers handeler for at sondere tendensen på markedet. Det er hestehandler Norup, Randers, tv., som her ser lidt betænkelig ud over en afsluttet handel.

Lidt over middag kommer køberne fra Aalborg, og så begynder det andet formarked. Foruden søndenfjordshestene er de første kobler af nordenfjordshestene nu kommet til, så der er ny forsyning.

Dette formarked varer kun nogle timer, men det kan være meget livligt, og kl. 4-5, når de opkøbte heste begynder at gå sydpå, danner de ret anselige kobler.

Når markedets første officielle dag kommer, er der altså gået to ret anselige formarkeder forud, men det mærkes aldeles ikke. Der strømmer stadigt nye heste til, og det bliver der ved med til kl. 10-11 første dags formiddag.

Den formiddag er markedets højdepunkt. Da står det i fineste flor og med det travleste liv over sig. Forretningerne begynder den dag meget tidligt, allerede ved 6 - 7 tiden, og fortsætter med fuld damp, indtil frokostpausen indtræffer.

Og den må ikke gerne komme før kl. godt 12, for den danner et vendepunkt på markedet. Når køberne går til frokost, har de i det

væsentligste afsluttet deres marked. De har gennemgået deres beholdninger og har taget, hvad de skulle have. Der er nok et og andet dyr, som måske kunne tages med, men det får vente.

Frokostpausen sænker et par timers absolut ro over den store plads. Så begynder markedet igen, men nu har det forandret karakter. Det er stadig eksportørerne, der fører an, men nu er det mere lejlighedskøb, de søger. De er i grunden tilkøbte, som det hedder, men er der lidt mere at få, kan det altid tages med. Efter frokostpausen stiger priserne, og er sælgeren for påholdende, brænder han let inde med sin vare.

Kl. 4-5 tager eksportørerne bort, og markedet bliver nu udelukkende hjemmemarked. De indenlandske købere har ganske vist været til stede både på formarkederne og ved formiddagsmarkedet, men hvis eksporthandelen har været meget livlig, så har de indenlandske købere gerne holdt sig lidt tilbage, til der falder mere ro over gemytterne.

Anden dags formiddag er nærmest helliget de unge dyr, og handelen med dem er stærk afhængig af, hvorledes eksportmarkedet er forløbet. Er der gået mange heste ud af landet, giver det jo plads i stalene til en livlig forskydning blandt de øvrige dyr, og der bliver en levende forretning med de unge dyr.

Hen imod middag begynder markedet at ebbe ud, og anden dags eftermiddag er det store, smukke Hjallerup marked degraderet til et gement krikkemarked, der synker i kvalitet fra time til time, til politiet endelig kommer og afslutter det hele.

Hjallerup marked gav før bilernes tid gyldne dage for vognmændene i Aalborg. Alt, hvad der overhovedet kunne køre og blot havde en antydning af lighed med et køretøj, gik i fragt- og kaperfart mellem Aalborg og Hjallerup til priser, der lå ikke så lidt over, hvad der kunne opnås på andre tider. Så kom bilernes tid, og vognmændene så langt borte som fra Århus øjnede en god chance for en indkomst og kørte til Aalborg for at transportere markedsgæsterne i konkurrence med aalborgvognmændene, der givet vis ikke syntes om dette forhold, og det lykkedes dem da også at få denne trafik standset, så de selv fik eneret på kørselen.

I 1917, da Kr. Lundsgård skrev sin artikel om Hjallerup marked, var der et tilliggende til kroen på 50 td. land, fordelt i området op til



Udenlandske hestehandlere sætter deres præg på Hjallerup marked. Her er to hollandske opkøbere Jan de Koning, Ede, og Van de Linde, Raalte, i indbyrdes handel.

kroen og ved landevejen. Jorden blev drevet på den måde, at den ene halvdel blev tilsået i to år, medens den anden halvdel, hvor markedet fandt sted, var græsmark.

Ved plovfurer blev markedspladsen inddelt i karreer og gader. I karreerne var hestene opstillede, og de blev mønstrede i gaderne. Op til en snes tusinde heste blev tilført markedet.

Det var ikke altid lige behageligt at komme på markedet dengang. Jorden var let og havde ord for at ryge under alle forhold, og navnlig i tørt vejr kunne det være slemt. Selvom markedet startede på en fast græsbund, gik der ikke lang tid, før de tusinder af hestehove og tyksålede støvler eller træsko havde malet grønsværen til støv, og når markedsgæsterne havde opholdt sig en tid på markedspladsen, havde de fået markedsstempelet på sig: Tykke kager af snavs i ansigtet og på hænderne, og man påstod, at et menneske aldrig kunne opnå at blive så snavset som på Hjallerup marked. Men også over for dette blev man hurtigt akklimatiseret.

Bespisningen af de mange tusinde markedsgæster var dengang noget af et problem. På kroen havde man permanent stående lange frokostborde de tre dage, markedet varede, og de mange beværtertelte, der kom fra hele Jylland, gjorde deres til, at ingen skulle gå sultne fra markedet, selvom det kneb med at tilfredsstille efterspørgslen.

Tørstige behøvede ingen at blive, for dansk øl var der nok af, og man forstår den harme, det vakte for mere end 350 år siden, da fru Ingeborg Skeel til Voergård mødte på Hundslund marked med et udskænkningsstelt, hvori der serveredes tysk øl. Det var ikke blot økonomisk en unfair konkurrence over for de næringsdrivende, der på markedet solgte det gode danske øl, men det var også en hån imod dem.

Men kunne man således så nogenlunde klare bespisningen, så var problemet med overnatning endnu større, for de fleste markedsgæster havde så langt hjem, at de måtte overnatte i Hjallerup, også med deres heste. Den sidste udvej var at sove under åben himmel, men langt de fleste foretrak at søge ind på gårdene, og her var Hjallerups nærmeste omegn naturligvis hurtigt belagt. Men i miles omkreds husede man også markedsgæster, takket være vendelboernes kendte gæstfrihed. Sådan noget kunne begribeligvis ikke gøres uden betaling, men vendelboen havde som oftest svært ved at forlange

nogen pris. I stedet sagde han: »I kan give mig, hvad I synes«, og medens gæsten lagde sin betaling i en underkop til formålet, så værten diskret til siden, velvidende, han ikke blev snydt, for markeds-gæsterne havde altid så megen takt, at de forstod at betale rigeligt. Omkring 1910 indførte man en ordning, hvorved Hjallerup marked så at sige blev en jurisdiktion for sig selv med landbetjenten i Dronninglund som en slags politimester og de lokale sognefogeder som patruljerende betjente. Før den tid havde betjente fra Aalborg overtaget ordenshåndhævernes rolle. Den nye ordning, der fungerede nogle år, gik udmærket. De lokale sognefogeder kendte bedre end det fremmede politi markedsgæsternes psyke og havde større mulighed for at kalde slagsbrødre til orden, og hvad angik tyveri og lignende, så var der meget lidt af det, selvom enhver vidste, at hestehandlerne gik med tykke tegnebøger på sig. Det kunne hænde, en hest blev stjålet, men som regel kun som brugstyveri, når en eller anden lovovertræder skulle beføje sig over en længere afstand, og næste dag kom hesten almindeligvis tilbage af sig selv.

Kr. Lundsgaard filosoferer i sin artikel fra 1917 i Illustreret Tidende over Hjallerup marked som en dømmende myndighed vedrørende heste og skriver:

Vore store eksportmarkeder er vor produktions højesteret. De enkelte kloge hoveder kan give deres mening til kende; den gælder kun som underrettsdom. Dyrskuerne afsiger deres kendelse med en stor autoritet, men det er kun en overrettsdom. Markedet fælder den afgørende dom. Så er der ingen højere instans.

I enhver forretning gælder det jo først og fremmest om at imødekomme kundernes krav. Det forstår vore landmænd, og det er markederne, der skal holde dem à jour med kravene. Mens vi endnu betjente sporvognene i Paris med forspand, gjaldt det den lettere type. Da vi skulle afsætte til de store, tyske handels- og industribyer, krævedes en større og federe type, og vi fik den nuværende store, jyske hest.

Det var vist nok Hjallerup marked, som først bragte de jyske heste i kontakt med udlandet.

Hjallerup marked får en renæssance

Landbrugets maskinpark voksede år for år i takt med ungdommens flugt fra land til by. Den regelmæssige arbejdstid inden for håndværk og industri og i kontorfaciliteterne tiltalte de unge og ikke mindst spørgsmålet om ferie spillede ind. På gårdene kunne man ikke afslutte arbejdsdagen kl. 16 eller 17, for dyrene skulle fodres, og der skulle malkes, når tiden var inde hertil. Og landbrugets rentabilitet kunne ikke bære toholdsdrift. Den tid var også forbi, da en gårdejer kunne lade sin hyrdedreng arbejde for sig hele sommeren igennem og lade hånt om skolegang. Den gamle orden med, at de store børn om sommeren kun havde en enkelt eller to skoledage, var et overstået stadium. Man var endelig kommet dertil, at der blev budt børn på landet og børn fra byerne samme undervisning.

Også piger var det vanskeligt at engagere på landet og slet ikke til udearbejde.

Her kom industrien så til hjælp med maskiner af alle slags, hvorved arbejdet kunne udføres af færre mennesker og betydelig hurtigere. Alt dette fik også indflydelse på Hjallerup marked, fordi hestene blev erstattet af traktorer, og landbrugets efterhånden altomfattende maskinpark fortrængte hestene. Selv de mindste landbrug fik traktorer. Resultatet blev, at hestestaldene stod tomme eller fyldtes op med svin. Kun entusiaster beholdt hestene, men det var et fåtal. Markedet i Hjallerup skrumpede ind, og omkring 1960 var der så få heste på markedet, at man ikke kunne fortænke i hvert tilfælde pessimisterne, når de spåede markedets undergang. For Hjallerup marked kan ikke eksistere uden heste. I bedste fald kunne det blot blive til en almindelig folkefest, af hvilke der i forvejen er et utal, der går i nogle år, men så må standse af mangel på ideer til fornyelse. Og kroejeren stod og så ud over sin store markedsplads, der optog den bedste del af Hjallerup by, og tænkte, som vel også så mange



Hestehandler Ejner Laustsen, Skals, i handel på markedet.

andre havde tænkt: Var det ikke bedre at standse det hensygnende marked og søge at få Hjallerup bys centrum bebygget? Her var pladsen til nyt forretningskvarter og til villabebyggelse. Det var blot et spørgsmål om at få de ældgamle servitutter ophævet og arealet frigivet.

Men seks hundredårige traditioner lader sig ikke så let tilintetgøre. Og der var andre i Hjallerup, som tænkte anderledes. Det var borgere, for hvem markedet var en hjerte-sag, og som ikke kunne forsones sig med, at Hjallerup og marked ikke mere skulle være en selvfølgelig enhed. Men noget måtte der ske, for hvis man ikke fra byens side tog sagen i sin hånd, ville markedet afgang ved en naturlig død. Sygdommen var allerede så fremskreden, at kun en effektiv indsprøjtning kunne redde patienten, og vaccinen kendte ingen.

Da skete underet. Et barn af Hjallerup marked så dagens lys, nemlig Hjallerup Samvirke.

Hjallerup havde fået en ungdomsklub, hvis opgave var at aktivisere de unge i byen. Ved frivillig arbejdskraft byggede man det såkaldte »Pop hus«, en stor villa, hvor de unge kunne samles til forskellige sysler og underholdning, en åben klub, der var tilgængelig for alle unge. Læge Halvor Heuch var klubbens initiativrige formand og sprængfyldt med gode ideer, hvoriblandt det største projekt gik ud på at bygge en idrætshal. Han var sammen med sin bestyrelse ikke i tvivl om, at man kunne gøre hele byen interesseret heri og få masser af frivillig arbejdskraft, men alligevel skulle der penge til, også mange penge, og hvor skulle man få dem fra?

Tanken var nærliggende - markedet selvfølgelig. Men for at få dette på benene igen var det nødvendigt at løfte i flok, og så kom lægens nye ide. Samtlige foreninger i byen skulle gå i samarbejde, danne et samvirke, der ville kunne få en ganske særlig slagkraft.

I marts måned 1966 udsendtes da den første hilsen til samtlige foreninger i Hjallerup.

- Der har længe været talt om mulighederne for i Hjallerup at danne en organisation, som kunne koordinere byens og foreningernes bestræbelser for at fremme det praktiske og kulturelle liv - med andre ord for at sætte skub i tingene - hed det til indledning i skrivelsen, som var udformet af Ungdomsklubbens bestyrelse.



Danmarks Radio og TV på markedspladsen. Også udenlandsk TV viser markedet interesse og optager film og lydbilleder.

Videre påpegede man, at der er mange opgaver, som presser sig på. Opgaver, som den enkelte forening ikke kan klare, enten af økonomiske grunde, eller fordi den ikke føler, at den repræsenterer hele byens befolkning.

Og med indbydelsen til det første koordinerende møde for samtlige byens foreninger mandag den 4. april fulgte et udkast til vedtægter for Hjallerup initiativråd og til fundats for Hjallerup Ungdoms- og Kulturfond.

Interessen for samvirket var allerede på det første møde stor. Så godt som alle foreninger i byen deltog, og der var fuld enighed om at arbejde videre med sagen.

Men markedet stod for døren, og det første man derfor gjorde, var at nedsætte et markedsudvalg med postmester A. J. Haulrich som formand.

Postmesteren var den rette mand til at lede dette første markedsudvalg. Dynamisk, som han er, gik han med en beundringsværdig energi til sagen. Aldrig forsømte han en lejlighed til at agitere for Hjallerup marked, og i lang tid før dets afholdelse forsynede han pressen med sine velskrevne forhåndstaler, og denne information fulgte han utrætteligt op til markedets start, hvorefter han - blot som et enkelt led i sit arbejde - stod til rådighed for den store skare af journalister, der besøgte markedet. Hans arkiv med pressemeddelelser svulmede op fra dag til dag med udklip fra blade og aviser, der dækkede det ganske land.

Postmester Haulrichs indsats for markedet var imponerende, og han indså som de øvrige initiativtagere, at vejen til markedets bevarelse og byens trivsel var Hjallerup Samvirke.

Og efter et veloverstået marked i 1966 indkaldte han til Hjallerup Samvirkes stiftende møde den 22. august 1966, og her blev såvel vedtægter for Samvirket som fundats for Hjallerup-Fonden enstemmigt vedtaget.

Dermed var både land og by gået op i en enhed, og man var klar til at begynde et virkeligt arbejde på de mange opgaver, der lå for. Først og fremmest skulle Hjallerup marked genopbygges i dets århundredgamle traditioner.

Det viste sig slet ikke at være så svært, for traditionerne omkring markedet var stadig til stede. Hjallerup var byen, hvor hestehandlere



Det første markedsudvalg 1966. K. Åen, A. J. Haulrich, O. B. Andersen, Gordon Pedersen, J. Jørgensen, Connie Michelsen.

ikke blot fra vort eget land, men også fra mange andre lande mødtes den ene gang om året, og den begivenhed stod de fortsat sammen om, selvom deres økonomiske udbytte ved markedet ikke kunne stå mål med resultatet i de gode gamle dage.

Og velfærdsstaten med dens mange statussymboler kom Hjallerup marked til hjælp. Det blev moderne at holde rideheste, og børnenes største ønske var at få en ponyhest, begge kategorier var med til at bringe fornyelse på Hjallerup marked.

Markedsudvalget, stærkt bakket op af Hjallerup Samvirke, gik nu for alvor i gang med at føre markedet tilbage til det format, det havde for år tilbage. Med kroejeren blev der lavet et kompromis. Han søgte og fik tilladelse til en partiel bebyggelse af markedspladsen. Det øvrige areal aftalte læge Heuch at leje i to år for 2500 kr. om året, hvorefter samvirket skulle stå for markedets arrangement. Lægen fik dog visse betænkeligheder, for selvom hans tro på markedets fremtid nok var stor, så var det mange penge, man måtte hæfte for, hvis nu det skulle slå fejl, og som Christian den 2. i sin tid i tro og

tvivl sejlede frem og tilbage mellem Jylland og Fyn, måtte lægen også vandre til og fra kroen, indtil man var blevet enige om, at lejen kun gjaldt foreløbig for et år.

Det er altid lettere at se tilbage end frem, for der skulle ikke gå så lang tid, før man var klar over, at der ingen risiko lå i lejemålet. Hjallerup marked blomstrede som forårsplanter i grødevejr. Alle i byen talte om det, reklamerede for det. På fjernvarmeskorstenen lyser Hjallerups vartegn: Hesten hver aften og skriver sig i ildrød farve ind i sindene hos de tusinder af bilister, der befærdet Europavej 3. En forretning, der modtager en ordre eller en regning fra Hjallerups handlende, ser hestehovedet på poststempleet. Når forældre får besked fra skolen om, at lille Peter kunne gøre noget mere ved sit hjemmearbejde, eller de får en indbydelse til forældremøde, stikker markedet igen hovedet frem på brevpapiret eller konvolutten. Og i radioens populæreste udsendelse: »Hvornår var det nu det var« kæmpede postmesteren bravt ikke for at fortsætte i konkurrencen, det sørgede hans hukommelse for, men for at overbevise et par millioner lyttere søndag efter søndag om, at hele ens tilværelse er mislykket, hvis man ikke har været til Hjallerup marked blot en gang, og har man været der den ene gang, er det ganske givet, man kommer hvert år derefter.

Da sognepræsten på et senere tidspunkt afløser postmesteren i samme udsendelse, er udsendelsens producere Claus Walther og Arne Myggen så inficerede af markedssnakken, at de selv gentager og får bekræftet af præsten, hvilken begivenhed markedet er.

Igen ved hele Danmark, at Hjallerup marked er en levende institution, og i de tre dage, markedet varer, kan markedsudvalget - og for øvrigt enhver, som ønsker det, konstatere, at over hundred tusinder mennesker er stævnet til markedet. Og lægen behøver ikke mere at bekymre sig om de 2500 i årlig leje.

Men bekymringen er en helt anden. Markedspladsen er alt for lille. For med de mange mennesker kommer også mange heste, og dermed følger, at der yderligere kommer mange mennesker for at se de mange heste. Det er næsten ikke til at finde ud af. Efterhånden var markedspladsen ikke engang stor nok til parkeringsplads, for den tid er forbi, da landmændene kommer trækkende til marked med deres heste eller kørende i vogne med det lange koppel heste efter

sig. De kommer som alle andre i deres egne biler, som de jo gerne skal have sat fra sig, medens de går på markedet.

Markedsudvalget lejede den gamle markedsplads de to år trods aftaler om måske kun et år. Og man flyttede ikke på grund af lejen, men udelukkende fordi pladsen slet ikke kunne rumme hverken heste eller mennesker. Ganske vist findes en ældgammel bestemmelse, der siger, at hvis området til markedspladsen skulle blive for lille, har de mennesker, der bor i markedspladsens umiddelbare nærhed, pligt til at stille deres haver til rådighed for markedet. Men denne paragraf bragte man dog ikke i anvendelse, og det var sikkert meget fornuftigt, for hvem ville være glad for at få sit rosenbed benyttet som opholdsplads for et koppel heste eller sin græsplæne som studeplads for et krotelt?

Efter at Hjallerup marked gennem 110 år havde haft plads ved kroen, blev det nu flyttet øst for byen på lejede arealer, hvor der var plads såvel til markedet som til parkering og til de arrangementer, man havde i forbindelse med markedet, f. eks. til at modtage en flyvende Pipi Langstrømpe, der i helikopter lander på en mark i forbindelse med markedspladsen.

Og når det understreges, at Hjallerup Samvirke er et barn af Hjallerup marked - og hjulpet til verden af læge Halvor Heuch, så har det sin årsag i, at samvirket simpelthen ikke kunne eksistere uden markedet, der danner det økonomiske grundlag for dets omfattende virke, ligesom markedet ikke ville være af det store format, det igen er nået op til, om ikke samvirket var trådt til.

Hjallerup Samvirke arbejder året rundt mere eller mindre, men op til markedet sættes alle sejl til. Hvad enten man i Hjallerup er medlem af den ene eller den anden forening eller slet ingen, er der brug for ens arbejdskraft i markedstiden, og byens borgere melder sig frivilligt til de mange opgaver. Forarbejdet begynder allerede i januar måned. Programmet skal lægges, og man sikrer sig i tide de bedste kræfter til at underholde markedspublikummet.

Og Hjallerup marked er stadig Hjallerup marked, hvor der handles med heste uden nogen form for kontrakter, men hvor pengene vandrer fra den ene tegnebog til den anden. I stil hermed skrev samvirkets markedsudvalg kontrakt med Nordisk Tivolipark for årene 1970, 71 og 72 - på en tallerken. Man havde ikke andet ved hånden,

og en lynskriver kan udmærket skrive på porcelæn - endda kongeligt. Den »skøre« kontrakt opbevarer nuværende formand for markedsudvalget installatør N. C. Nielsen. Den faldt ikke til jorden med et brag, men bragte de mange penge for studepladser til Hjallerup Samvirke i de tre år, den gjaldt. Frem i tiden vil den nok være en hel del værd som souvenir, og måske vil der blive sagt: »Tænk, dengang kunne man disponere over alle studepladserne for blot 25.000 kr.« Når markedsdagene så er slut, og byens borgere har tørret sveden af panden efter at have serveret øl og markedsplatter gennem tre dage, eller rettere tre døgn, og man har fået et tiltrængt hvil, tælles pengene op, og overskuddet henlægges til de formål, det er tiltænkt, eller rettere sagt formål, pengene er anvendt til på forhånd.

For markedet er for Hjallerup Samvirke ikke målet, men midlet, og på grundlag af dette middel er store opgaver sat i gang, og her må først og fremmest nævnes Hjalleruphallen, som ganske vist blev opført billigere end vel nogen anden hal i landet, fordi så stor en del af arbejdet blev udført gratis, men som naturligvis alligevel kostede mange penge, der skal afdrages og forrentes.

Hallen står der som en meget smuk bygning med rene linier og en smuk arkitektur tæt ved den nye skole, og byens ungdom og mange andre kan her udøve idræt af alle former, ligesom hallen er byens samlingssted for store arrangementer.

Hjallerup Samvirke har med Hjalleruphallen sat sit første store monument og kunnet gøre det på grundlag af Hjallerup marked, som samvirket har givet en renaissance, der uden al tvivl vil holde markedet levende fremover. For det er igen sådan, at alle, der har den mindste smule interesse for heste og for folkeliv, skal til Hjallerup marked, hvilket bekræftedes af to gamle mænd, der var på vej til rutebilen fra markedet 1970. Den ældste af dem var temmelig træt af dagens anstrengelser, og det kan jo give sig udslag i depression. I hvert tilfælde siger han til den ikke meget yngre mand: »Do Jens, no er det sist gång, A hår våt på Hjallerup marke«. Jens kigger lidt på manden og svarer så: »Nå, er'et det, Peter. Do hår kasker goet å tent på, at do små't ska i joren«.

Fire gange har Hjallerup marked skiftet plads. Fra Markedsdalen, hvor det som kildemarked blev grundlagt, til Frederikshvile og derfra til nuværende Hjallerup kro.



Hjallerup - byen med vrinsk. Det er mottoet i markeds symbolet, som Hjallerup viser på alle officielle henvendelser og ligeledes på Samvirkes egen markeds kro, hvor byens borgere serverer fra morgen til aften alle tre markedsdage.

Alle disse steder har markedet fundet sted i over hundrede år. Den fjerde markedsplads øst for Hjallerup ved amtsvejen Hjallerup-Asaa blev kun en slags gennemgangslejr i en treårig periode. Da en gård syd for byen blev udbudt til salg, så markedsudvalget og Samvirket en god mulighed for som ejendomsbesidder med rådighed over 35 tdr. land at skabe en permanent markedsplads. Gården blev købt og fik navnet »Markedsgården«.

Det var navnlig jorden, man interesserede sig for, og arealet er nu udvidet til omkring et halvt hundrede tønder land. Premieringen på den nye markedsplads var særdeles vellykket og lovende for fremtidige markeder.

Markedsgårdens bygninger gav anledning til en del diskussion. Planer om at anvende disse til en form for kulturcenter stødte på mange vanskeligheder, og i forbindelse med selve markedet var der ikke større brug for bygningerne. Efterhånden mundede diskussionen ud i ønsket om at sælge Markedsgården, og dette er da også blevet det endelige resultat. Hjallerup Samvirke har afhændet bygningerne og beholder selv gårdens arealer som fremtidens markedsplads.



Siesta i ly af en lastvogn. Et lille tiltrængt hvil, mens piben tændes, og folkelivet omkring Vognen betragtes.

Hjallerup marked i dag

Hjallerup marked i dag har vel næppe det romantiske præg over sig, som det havde i gamle dage. Når en tjenestekarl bliver fæstet på en gård i vor tid, stiller han ikke mere den betingelse, at han skal have fri på markedsdagene. Kan han ikke komme der fra morgenstunden, så kan det nås om aftenen, for de fleste unge af i dag har selv bil eller i det mindste knallert. Transporten til markedet er ikke noget problem. Og for øvrigt er markedsterminen med landbrugsministeriets tilladelse blevet ændret, så markedet holdes den første mandag i juni måned. Forpranget finder sted om søndagen, og markedsudvalget arrangerer en eller anden form for show allerede om lørdagen, så der er muligheder nok for at komme til Hjallerup marked.

Og går man rundt på den store markedsplads og ser på det brogede folkeliv, tænker man næppe meget på, hvilket forarbejde, Hjallerup Samvirke har haft, inden de første heste ankommer, og inden gøglerne kan opslå deres enorme teltby på arealet.

Men Hjallerupborgerne må mobilisere deres yderste kraft for at gennemføre arrangementet.

»Det er et hestearbejde«, siger formanden for markedsudvalget, installatør N. C. Nielsen. De øvrige på udsatte poster supplerer udtalelsen. Anstrengelserne varer ved i tre døgn for de aktiviserede borgere og meget længere for udvalgene, men alle tager det med godt humør. Og når tørstige sjæle fryder sig over klirren af ølglas og flasker, som Hjallerups husmødre, der i de tre dage må lade hånt om alt, hvad der hedder børnepasning og hjemlig husførelse, med et glad smil serverer, og deres mænd slæber de tunge ølkasser ind og befrier flaskerne for kapsler, så fryder de gæve hjallerupfolk sig i lige så høj grad over lyden af de penge, der i en jævn strøm havner i serveringsforklædernes rummelige lommer, som gang på gang må tømmes og deres indhold afleveres på markedets bureau, hvor drevne amatører inden for kontorverdenen noterer hver øre op og med inderlig glæde ser tallene vokse mod de astronomiske højder;

Før markedet får man at vide, at man blot kan henvende sig til markedets honoratiories og få de oplysninger, man ønsker, ligegyldig, hvem »man« er, men naturligvis har den, der er kommet for at skrive om markedet en særlig fortrinsstilling. Jo, Jensen, Nielsen, Hansen og alle de øvrige står parate med oplysninger.

Og så træffer man Hansen med et fad smørrebrød, og vil gerne vide, hvordan og mere får man ikke sagt. Hansen har alt for travlt lige i øjeblikket, men kommer inden længe. Og man ser ikke mere til Hansen. Det samme gentager sig med Nielsen, Jensen og alle de andre.

Når man har gjort sig fortrolig med tanken om, at det er der jo ikke noget at sige til i betragtning af det store opbud af markedsgæster, der alle skal betjenes, går man på egen hånd ud og begynder at tælle heste, hvilket snart må opgives, da man hvert øjeblik bliver optaget af hestehandlernes ritualer, når de står om en hest og klapper hinanden i hænderne lige så ivrigt, som man en lun sommeraften klapper efter myggene ved skovsøen.

Man går videre til parkeringspladsen for at få et skøn over, hvor mange biler der er her, så man kan gange tallet med fire eller fem for at få et nogenlunde antal på markedsgæster, der er kommet. Men allerede synet af de tusinder af biler gør, at man opgiver på forhånd og bliver enig med sig selv om, at det egentlig er lettere at få begge tallene i aftenens radio- eller TV-avis.

De gamle forlystelser, der kunne henrive folk i en tid, hvor mekanik endnu stod på et lavt stade, manden, der åd levende frøer, de to sammenvoksede kalve, verdens tykkeste dame og lignende, findes ikke på markedet i dag, og selv den gamle cirkus, med klovne og tryllekunstnere, søde beridersker og kæmpekarlen, der kunne bøje en jernstang, som andre knækker en tændstik, må man savne. På det område er folk blevet for kræsne, de får verdensnumre lige ind i stuen gennem fjernsynet.

Men til gengæld dyrkes de motoriserede forlystelser med så megen større energi. Det skal være det store sus, hvor publikum roteres rundt i kæmpemæssige bure og suges fast af centrifugalkraften, hvorved de får det sug i maven, de har forventet. Og radiobilerne i den mest moderne form kører rundt på det store jerngulv og slår gnister som i et hæftigt lyn- og tordenvejr, mens højttalerne skingrer døgnets



Nordisk Tivoli-Park står for udlejning af studepladser og sørger for markedets muntre afdeling. Kontrakten med markedsudvalget blev i sin tid skrevet på en tallerken i kongeligt porcelæn.

melodier med en kraft, der får minder om gamle dages truthorn til at blegne.

De forskellige boders opråbere har det let. De skal ikke mere skriges sig hæse for at påkalde folks opmærksomhed på netop deres sensation med gevinst hver gang eller med mulighed for at gå fra markedet som en velhaver. De kan blot med almindelig stemme berette, hvad de har at sige, hvorefter mekaniske forstærkere sætter det drøn på, der ønskes for at overdøve naboens reklame. Adskillige km bånd tappes gennem båndoptagere og sendes ud over markedspladsen, hvor publikum for hvert tiende skridt får brudstykker af en ny melodi i ørerne. Det er hovedsagelig engelske tekster, der svirrer om en, og gaderne med boders og gøglernes af deling bærer ikke meget præg af at ligge i en vendsysselsk landsby. Det peger mere i retning af Wild West, hvilket også står skrevet med kæmpemæssige bogstaver over et af teltene, der ved sin side har »Texas«, og videre byder »Shot Inn«, »Fair Play«, »Monaco« og talrige andre fremmede navne

de besøgende på alt muligt fra Candy-Floss til Salamipølser og bacon, medens lykkehjulene snurrer, terninger rasler, og de heldige vandrer af sted med teddybjørne, stålfade og tusinder andre ting, vundet for en krone uden dog at ruinere bodernes indehavere, der skovler pengene ind fra de tilfældigvis uheldige spillere.

Fristende røgede sild, ål og makrel, garneret med markedets støv, spiller i solen, som var det pure guld, og nu og da kan en markeds-gæst ikke modstå synet, men må spise en sild på stedet og gør det med en misundelsesværdig appetit.

Som et minde fra gammel tid er der stadig boder på markedet med Christiansfelderkager, store honninghjerter forsynet med glansbilleder og pakket ind i cellofan. Træskohandleren kan også få tankerne til at vende tilbage til fortiden, selvom hans fodtøj i dag har et lettere og mere elegant snit, end de gamle krampetræsko havde det. Han har god søgning, og adskillige damer fryder sig, når de kan pakke deres sko i tasken og iføre sig det mere rummelige fodtøj, der i sommervarmen giver plads for hovne fødder.

Det er moderne i dag at stille horoskoper, og ethvert ugeblad med respekt for sig selv bringer horoskoper med fremtiden godt indpakket, så den kan fortolkes efter forgodtbefindende. Også markedet kan tilfredsstille dette behov. Sandsigersken Carolla står bred og værdig i døren i sin campingvogn og modtager de gæster, der for en ringe betaling vil have løst fremtidens gåder, og bag hendes vogn svinger unge mennesker sig i luftgyngerne, der vel er det eneste på markedet, hvori der skal lægges en medbragt fysisk kraft - nej, det er nu ikke helt rigtigt, for der er stadig kraftprøverne, hvor mænd og kvinder kan få udløsning for eventuelle skuffelser ved at slå til med den store træhammer, og hvor muskelsvære mænd kan få klokken til at ringe, medens de mere svage ser forundrede til og ønsker, de havde spist lidt mere Foska, mens tid var.

Den fjerde istid, der ser ud til at holde sig længere end de tre tidligere glacialtider, præger også Hjallerup marked. Uanede mængder af is - soft som dybfrosset - fortæres med velbehag af alle aldersklasser, og den mere eller mindre fede flødecreme løber ned ad hagen på de små purke, der søger at slikke strømmen til sig så langt, som tungen nu engang kan nå.



Hjallerup marked er ikke blot fortid og nutid. Sandsigersken Carolla fortæller for et beskedent beløb, hvad fremtiden vil bringe.



*Frelsens Hær er faste gæster på Hjallerup marked. Her holdes morgenappel i Markedsgården for markedets faste mandskab - gøglere, hestehandlere og **markedsarrangerere**. Der blev i den tidlige morgentime sunget kraftigt med på hærens åndelige sange, inden morgenkaffen blev serveret i kroteltet.*

Men skulle der komme pletter på den strygefri skjorte, så er ulykken ikke så stor, for naturligvis findes der en bod med væsker, der øjeblikkelig fjerner enhver form for pletter.

Osteboden har ingen højttaler, men det er heller ikke nødvendigt, den kan man dufte sig frem til. Lagrene er store, og afsætningen ligeledes, selvom det nok var undtagelsen, da en vognmand fra Frederikshavn aftog 100 oste på en gang.

Vognmanden var som tusinder andre kommet til markedet, ikke for at handle, men for at se sig om og indånde markedsstemningen. Men på Hjallerup marked kan alt ske. Før manden rigtig havde tænkt sig om, var han kommet i besiddelse af en pony og en ged efter håndslag og hovednikken, og da han ikke fandt, at han havde særlig anvendelse for de to dyr, var det altså, han byttede med de hundrede oste. Selv mente han, at det var en særdeles god handel, og ostehandleren og ejeren af geden og ponyen har formentlig været lige så tilfredse.



Også på Nordisk-Tivoliparks scene optræder Frelsens Hær, og der er altid lydbare tilskuere

Frelsens hær er faste gæster på markedet. Noget tilbagetrasket fra den værste støj spiller og synger de, aflægger korte vidnesbyrd og samler ind til deres omfattende arbejde, og man kan kun glædes over, at der altid er et stort publikum omkring dem. En enkelt markedsdag kan godt give tusind kroner til hjælpearbejdet.

Af de såkaldte originaler, hvis tilværelse sommeren igennem er at flakke om på landevejene, er der ikke mange tilbage, men landevejenes konge, hans majestæt kong Henry er fast markedsgæst, hvis humør aldrig fornægter sig.

Kong Henry er en lyslevende Storm P. figur, forsynet med medaljer fra top til tå. Når han ankommer med sit barnevognstog, fyldt op med kasseroller, primus og andre livsfornødenheder og med hunden liggende behageligt i gamle puder, vækker han opsigt, og mod en passende drikkeskilling lader han sig fotografere og fortæller historier om sit eventyrlige liv på landevejene og beklager, at hans privat-

chauffør har svigtet ham, at sommerhuset er taget af pantefogeden, og at tiderne er så sløje, at man dårligt kan få råd til at lønne ens butler.

Det er dog ikke originalerne, der præger Hjallerup marked i dag, og skillingsvisernes tid er også for længst forbi, men måske ville en markedsgæst for 100 år tilbage, om han kunne overvære vor tids Hjallerup marked med folks brogede påklædning, finde originalerne i flertal.

For det er et broget skue: Der er nok at se på ved blot stille at vandre frem og tilbage i gaderne og betragte folkelivet.

Gøglet er markedets folkeforlystelse og dermed et uundværligt inventar hertil, men det er hestene, der skaber markedet, og i denne afdeling er der såmænd ikke så stor forskel på gamle dage og nu. De hvidklædte kittelbærende hestehandlere opfører stadig den samme forestilling som for mange år tilbage, når der handles.

Med den kendermine, der er karakteristisk for en hestehandler, betragtes de udbudte dyr, tænderne undersøges, og hesten får et klask bagi, som vil køberen sikre sig, at der er noget bag skindet. Køberen efterlyser et fornuftigt bud.

»2400 kr.«, siger hesteejeren efter nogen betænkningstid og lader, som om han med det samme har fortrudt det latterligt lille beløb for markedets bedste hest.

»Nej, nej, siger køberen og føler det som noget af en fornærmelse med så høj en pris. »Nej, skal vi sige 2000, så er du endda godt tjent med det.«

»2400 og ikke en øre mindre«. For hvert bud gives der håndslag, men det er ikke gyldigt, før der føjes et »Lykke til« eller et bekræftende nik med hovedet.

Der »pruttes« videre med prisen, som det hedder i markedssproget. Måske går køber og sælger fra hinanden, men er sælgeren ellers indforstået med, at køberen virkelig er interesseret i hesten, finder de snart hinanden igen, og handelen genoptages og afsluttes til begge parters tilfredshed.

Og så vandrer en pengesum fra den enes tegnebog til den andens, og hesten skifter ejer. Der er ikke noget med kontrakter og slutsedler. Det afgørende »Lykke til« er retsgyldigt, hvilket for øvrigt en domstol har truffet afgørelse om.



Musik fra larmende højtalere, udråbernes gennemtrængende stemmer, hestevrinsk og børns råben, kort sagt organiseret støj - får pigen på billedet til at holde sig for ørerne.

Som nævnt er det ikke let at anslå, hvor mange heste, der er tilført Hjallerup marked. De er spredt over store områder, så noget koncist tal kan ikke fås. Markedsudvalgets formand opgav for 1971 mellem 6000 og 7000 heste, og aviser og radio bragte samme tal.

Sent mandag aften stopper radiobiler, luftgynger og karruseller. Boderne lukker, og de tusinde lys over markedspladsen slukkes. Oprydningens time er inde. Byen, der i tre dage har haft et indbyggertal som en stor købstad, bliver atter til landsbyen Hjallerup med et par tusinde indbyggere.

Lige så hurtigt, som markedsbyen voksede op, lige så pludselig forsvinder den igen. Men den var ikke noget fatamorgana. Den var en realitet, og Hjallerup sover ikke tornerosesøvn til næste marked. Foreløbig tæller man penge, gør status over markedets forløb, finder ud af, hvad der kan gøres bedre næste år og arbejder så videre på de planer, som byens Samvirke, 25 foreninger i en enhed, har lagt og finder nye ideer frem.

Og dermed har man slået to fluer med et smæk: Skaffet midler til at

nå et nyt mål og holdt liv i Hjallerup marked, så en mange hundred-årig tradition ikke bliver brudt.

Markedet er forbi, pengene er talt op, og markedspladsen ryddet for affald. Hestehandlerne er for længst taget hjem. De sidste spor af markedet er slettet. Aktiviteten på Markedsfronten er slut.

Sådan ser det ud for den, der ikke er engageret i markedet. Men i virkeligheden er Hjallerup marked en roulette, der kører uafsladelig og kun standser for at give gevinst.

Markedet ekspanderer så hurtigt, at det er vanskeligt at følge med, og for overhovedet at gøre det må markedsudvalget være i aktivitet året rundt, vel at mærke som en fritidsbeskæftigelse, der er ulønnet, men hvor arbejdet bærer lønnen i sig selv i bevidstheden om, at en århundredgammel tradition fortsættes og skaber rige muligheder for aktiviteter til byens gavn og udvikling.

For år tilbage var Hjallerup marked en begivenhed, som byens indbyggere så frem til med forventning på samme måde som alle andre gjorde det, men for den sags skyld kunne markedet lige så godt have ligget i den gamle markedsdal, bortset fra den økonomiske gevinst, markedet kunne give lokale handlende.

I dag er det anderledes. Nu er markedet blevet byens eget arrangement, og som bekendt stilles der krav til en vært, som indbyder gæster. Markedet er vokset til et gigantisk foretagende.

Derfor begynder forberedelserne til næste års marked, når det foregående er vel overstået. Endnu med frisk erindring om markedets udfald samles samtlige implicerede på Hjallerup Kro til idemøde, hvor praktiske formål får et festligt islæt. Festaftenen arrangeres som en beskeden tak for et stort udført arbejde, men samtidig bliver der lejlighed til ud fra markedets erfaringer at fremkomme med ros og kritik.

Når formanden for markedsudvalget har aflagt sin beretning, analyseres hver enkelt gruppes funktioner, og hvad der kan være at rette nedskrives i en form for ankebog, som man tager tilbørlig hensyn til i den følgende markedsperiode.

Det er ikke lutter anerkendende ord, der lyder på idemøder, hvis store betydning ligger i, at alle medvirkende i markedsarrangementet får lejlighed til at komme frem med ting, der kunne gå bedre, ting der må rettes eller forhold, som kan virke irriterende.



Alt kan købes på markedet - også de hårde hvidevarer, som sælgerne præsenterer i den varme junisol, der skinner om kap med maskinernes hvide emalje.

Når så alt det praktiske er til side, tager man fat på den festlige del af aftenen, hvor tilflyttere bliver konfronteret med de gamle hjallerupboere, og hvor markedets muntre oplevelser opfriskes. Med et godt markedsresultat i ryggen - og her tænkes naturligvis også økonomisk - er aftenen på forhånd en succes.

Der er såmænd ikke mange i Hjallerup, der ikke på en eller anden måde er impliceret i markedet. Der skal mange hænder til at klare en halv snes tusinde bøffer, stege et tusinde frikadeller og et par tusinde fiskefileter, og når alt dette skal serveres i småportioner, kræver det ikke blot en stor »tjenerstab«, men også en organisation, der kan virke hurtigt og effektivt. Derfor er alle med.

Det skaber sammenhold i Hjallerup over en bred front. Tilflyttere - og dem er der mange af med den store udvikling, Hjallerup er inde i - behøver ikke at være isoleret i byen længere end til et markeds begyndelse.

Det store flertal af medhjælpere ved Hjallerup marked har deres arbejde på markedsdagene, men der er borgere, som det meste af

året har markedet i tankerne. Det er i første række Hjallerup Samvirkes forretningsudvalg og markedsudvalget.

Der er næppe nogen begivenhed, som er blevet omtalt i pressen i større omfang end Hjallerup marked.

I avisarkiverne kan man slå op i hvilken som helst årgang, man ønsker og finde i begyndelsen af juni måned artikler om Hjallerup marked. Selv i de ældste aviser, hvis sidetal er indskrænket til et par stykker, indtager referater om Hjallerup marked en forholdsvis stor plads. Det vidner om markedets betydning fra ældgammel tid.

Stadig er markedet godt nyhedsstof, og markedsudvalget modtager udklip med omtaler og referater fra markedet fra så at sige alle aviser og blade i Danmark, ligesom radio og TV hvert år dækker den store begivenhed. Film optages på markedet, og udenlandsk TV viser også Hjallerup marked interesse.

Dette kræver naturligvis, at man fra markedsudvalgets side informerer landets presse ikke blot i markedsdagene, men også før og efter. Og der er nok at informere om ved Hjallerup marked af i dag.

Her præsenteres 10 pct. af landets samlede hestebestand, der handles for omkring 15 millioner kr., og at det er store beløb, hestehandlerne arbejder med, understreges af, at en tabt tegnebog med et indhold på 7000 kr. på markedet i 1973 aldrig blev afhentet trods stadig avertering herom.

En mand fra Hollensted ved Brønderslev kommer hjem fra markedet med verdens dyreste cykel. Han var så heldig at få en hovedgevinst i markedets store tombola, hvis største gevinst var en bil. En markeds-gæst byder manden 10.000 kr. for nummeret med hovedgevinsten, hvilket han afslår og tager chancen for muligvis at få bilen. Gevinsten blev en cykel.

Færdselen til Hjallerup marked er enorm. I gamle dage var det de endeløse hestetrukne vognrækker, som tiltrak opmærksomheden, i dag er det bilkøerne, som dannes af 30.000 biler på vej til markedet. 20 km fra Hjallerup mærkes følgerne af disse bilkøer, som 20 betjente ved Hjallerup søger at dirigere til markedspladsen, medens færdselsbetjente på motorcykler overvåger trafikken.

Dette er dog ikke noget nyt. I 1919, året efter første verdenskrig, skrev Aalborg Venstreblad bl. a.:



Man må starte hjemmefra midt på natten, hvis der er langt til markedet i Hjallerup, så der er ikke noget at sige til, om medhjælperen tager sig en lille lur midt på dagen.

»Var selve markedspladsen imponerende, var pladsen, hvor bilerne holdt, det ikke mindre. Ca. to td. land var fuldt besat med biler, og ved middagstid var der ca. 100 biler på Hjallerup marked. Det er flere end nogen sinde, og det er vel overhovedet det største antal biler, der har været samlet i hele Jylland«.

Det store underholdningsprogram skal tilrettelægges i god tid. Også dette kræver betydelig forberedelse. Bag kulisserne må der arbejdes året rundt for at kunne modtage 150.000 gæster og afvikle den store folkefest, som Hjallerup marked er, vel den største i Jylland. Adskillige film er i årenes løb optaget på markedet, film, som giver udtryk for, hvad markedet er: Heste, folkeliv, gøgl, musik, støj, is og øl og ikke at forglemme - en kæmpemæssig udstilling af landbrugets maskinpark, imponerende teknik, der er en meget stor del af landbruget i dag, men som nævnt er markedet først og fremmest heste.



Viktor Kisum, Viborg, f. 1875, død 1950, var i de mange år, han kom på markedet, Danmarks hestehandler nr. 1. Han var formand for Danmarks hestehandlerforening fra den blev startet til sin død.

De hvide kitler på Hjallerup marked

Når det er blevet betonet, at det er hestene, der skaber Hjallerup marked, skal det retfærdigvis tilføjes, at uden hestehandlerne var der heller ingen heste.

Hestehandlerne fra hele landet har sammen med kolleger fra udlandet gennem tiderne opsøgt Hjallerup marked.

Når de mødte op i deres stivede, hvide kitler, blev der liv over markedspladsen og gensynsglæde, for naturligvis kender hestehandlerne hinanden, ligesom landmændene der kommer for at købe eller sælge, kender hestehandlerne, dog ikke altid under deres fulde borgerlige navn, men som det nu engang er kommet til at falde lettest i munden med et fornavn eller begge dele.

Der er Kaj fra Randers, hvis efternavn ingen efterlyser. Andersen fra Odense skulle være et vidt begreb, hvilket man kan overbevise sig om ved at slå efter i telefonbogen og konstatere, hvor mange Andersen'er, der findes i den store by. Men blandt hestehandlere er der ingen tvivl om, hvem Andersen, Odense, er, han er lige så godt kendt som H.C. Andersen fra samme by - vel at mærke på Hjallerup marked.

Blandt markedets mest markante skikkelser i dette århundrede var hestehandler Viktor Kisum, Viborg, hvis søn Ole Kisum har ført faderens omfattende virksomhed videre.

Bag krohaven havde Kisum sin faste plads gennem den lange årrække, han kom på markedet. Her var man sikker på at kunne træffe ham, og i de tre dage, markedet varede, holdt han og hans medarbejdere troligt stand fra fire morgen til ti aften. Ingen skulle gå forgæves, når de ville handle med Kisum.

Viktor Kisum var landskendt som hestehandler og i mange år så indflydelsesrig på Hjallerup marked, at tendensen på markedet først kunne angives, når man havde set, hvordan Kisum handlede. Det ville være forkert at sige »høre«, hvad Kisum sagde, for han var ikke en mand af mange ord. Til gengæld hørte og lyttede han så meget mere, tænkte grundigt - og så handlede han.



»Lykke til«, siger sælgeren, og så er den handel afsluttet. En retskendelse har fastslået, at handelen dermed er bindende.

For alle hestehandlere i Danmark var Kisum det store forbillede, som man så op til og beundrede, Det var ikke alene hans rent handelsmæssige talent, der var beundringsværdigt, men også det talent, hvormed han evnede at arbejde sig op til at blive en af landets største og mest ansete hestehandlere, hvis havn ikke alene var kendt og respekteret overalt og blandt alle, som havde med heste at gøre i Danmark, men som tillige kendtes blandt fagfæller i Tyskland, Rusland, Polen, Randstaterne og Frankrig, hvor han var æresmedlem af den derværende hestehandlerorganisation.

Hans fænomenale hukommelse var legendarisk. Han var i stand til at genkende en hest, som han havde haft i stald for 4-5 år siden, huske, hvad han havde givet for den og solgt den for, erindre sig dens mangler og fortrin, og Kisums egenskaber som menneske og kollega af tvang sig alles beundring og respekt.

Det er ikke for meget at sige, at Hjallerup marked i sin tid var bygget op om Kisum og hans virke. Derfor ville en bog om markedets historie mangle noget væsentligt, om ikke hans liv og virke blev omtalt.



En mellemmand savnes sjældent på Hjallerup marked, når en handel er ved at blive afgjort. Her får hestehandler Niels Pedersen, Aalborg, et godt råd,

Sit handelstalent havde Viktor Kisum i arv fra faderen, der var købmand i Viborg.

Den kommunale skole, hvor Viktor i 1882 begyndte sin skolegang, kunne ikke aflokke den ellers så kvikke dreng megen interesse. Så var det anderledes spændende at få lov til at hjælpe faderen i købmandsgården, hvor der udfoldede sig et livligt folkeliv fra morgen til aften. Forretningen havde ret til udskænkning af spiritus, så kunderne havde som regel aldrig hastværk, men forenede deres handel med at nyde en billig snaps, medens de udvekslede de sidste nyheder fra by og land.

Her kom bl.a. »Kartoffeltyskerne« - de udvandrede tyskere, som bosatte sig i Grønhøj ved Karup. De kørte med studeforspand og opstaldede på torvedagene hos købmanden, når de kom med deres varer, som de skulle have solgt, bl. a. tørv, lyng, sivsko og kartofler. Med handelsblodet rullende i årerne begyndte drengen Viktor tidligt at følge i faderens fodspor. Som andre drenge startede han med at sælge duer og kaniner, men i modsætning til de fleste jævnaldrende

var hans besætning af en helt anden størrelsesorden, end man sædvanligt kendte det, og kaninbestanden, der som bekendt har en særlig evne til hurtig udvikling, blev en overgang så stor, at dyrene gravede sig ned under det nærliggende sygehus og blev en hel plage for den offentlige institution.

Viktor Kisum var kun en halv snes år gammel, da han gik over til større handler. En dag opsøgte han en skolekammerat - den senere kendte grønlandsforsker Chr. Bendix Thostrup og overrumplede fuldstændig denne ved at spørge: »Du Christian, vil du være med til at købe en kalv? Jeg ved, hvor vi kan købe en, og jeg ved også, hvor vi kan sælge den igen og tjene på den?«

Christian blev helt målløs af forskrækkelse over den i en naturlig og rolig tone fremsatte dristige finansoperation og over at være så nær knyttet til et virkeligt finansgeni, hvis alvorlige hensigt ikke kunne drages i tvivl, og undsløg sig med en undskyldning om, at han ingen penge havde.

Viktor mente ikke, det havde nogen betydning, for pengene måtte kammeraten da kunne låne af sin far.

Da der imidlertid ikke var noget grundlag for at danne det påtænkte aktieselskab, foretog Viktor handelen på egen hånd som den første store handel, der blev indledning til en helt enestående karriere som handelsmand.

Faderen ønskede imidlertid at se sin søn med en god og solid håndværkeruddannelse, og da Kisum var 14 år gammel, blev han sat i lære i tømrerfaget. Han fuldendte sin uddannelse, men brugte den kun meget lidt. De småhandler, han var begyndt med i sin skoletid, udviklede sig hurtigt, og fra at købe geder, kyllinger og kalve gik han over til hestehandelen. Pengene var små i firserne, men selv om fortjenesterne kun beløb sig til små summer, kunne han lægge skilling på skilling til side og grundlægge en startkapital, som kunne føre ham videre. Af hans efterladte lommebøger fremgår det, at han købte en hest til 16 kr. og solgte den igen til 17,50 kr. To heste købte han til 35 kr. og solgte til 37 kr.

Nu begyndte han at opsøge markederne. Han spadserede fra by til by, hvor der var marked og handlede, og som han selv sagde, blev der altid lidt til vestelommen.

Det var en stor dag for ham, da han kunne købe sig en vogn. Med



Hestehandler Viktor Kisum på sin faste plads på Hjallerup marked bag krohaven. Her handler han med hestehandler Tbolstrup, København, medens hestehandler Th. Kirkegaard, Århus, i hvid kittel ser til.

denne følte han, at grundlaget for hestehandlervirksomheden var betydelig stabiliseret.

Viktor Kisum, der var født i 1875, var før første verdenskrig begyndt at indføre heste fra Norge og Sverige, og da krigen i 1914 brød ud, kom der rigtig gang i hestehandelen.

Der skulle anvendes et utal af heste til militære køretøjer, og den tyske regering sendte sine opkøbere til det neutrale Danmark bl. a. til Viktor Kisum, der til tider havde problemer med at skaffe heste nok. Med den store efterspørgsel steg priserne, men ved krigens slutning gik de hurtigt nedad igen. Fortjenesten havde imidlertid været god i krigens år, så der var noget at stå imod med, og da man begyndte indførsel af heste fra Island, steg omsætningen igen. De islandske heste blev opkøbt i skibsladninger på 200-300 stk. og kostede iberegnet udgifter til transport og dyrlæge 97 kr. leveret hos Kisum i Viborg.

Hestene var tydeligt præget af det frie liv, de havde levet i Island. Vilde og stædige var de, men alligevel eftertragtede.

Begyndelsen af trediverne var også kriseår for hestehandelen, hvilket dog ikke kunne slå Kisum ud, og da han fik forbindelse med opkøbere i Polen og Rusland, kom der rigtig gang i grossistvirksomheden. Hver uge blev der afsendt omkring 350 heste til Danmark fra Gdynia. Hestene blev solgt dels til husmandsforeninger og dels til hestehandlere. Omkostningerne på hver hest var på 117 kr., og priserne kom derefter til at ligge på mellem 200 og 500 kr.

Under 2. verdenskrig måtte Kisum som andre hestehandlere handle med tyskerne. Det gjorde han uden videre glæde i sinde, men det nyttede ikke at undslå sig. Ordren lød simpelt hen på, at tyskerne skulle have hestene, og Kisum kom til at levere hest nr. 10.000 til Tyskland i disse år.

Man kan ikke sige om Viktor Kisum, at han gik ind i mennesker med træsko på. Der var noget reserveret i hans væsen, men det, der gjorde ham til den betydelige mand, han var og skaffede ham venner overalt, var den kendsgerning, at han vidste, hvad det betyder at eje menneskers tillid, og han vidste også, at skal man opnå den, må man være sand i ord og handling. Kisums natur var grundfæstet i sandhedens erkendelse, derfor var hans tale sandhed. Alle vidste, at Kisum var

reel på alle områder, og da hestehandlerne stiftede deres landsforening, var kun et formandsemne på tale - Viktor Kisum.

Formandsposten beholdt han til sin død i 1950.

Intet kunne forstyrre den seje jydsk ro, der lå over Kisum og som var så vigtigt et aktiv for ham i hans omfattende handel. Ingen kunne se på ham, om han tjente 10.000 kr. på en stor handel, eller han satte lige så meget til, og lige så givet, som det var, at han tjente store beløb, lige så sikkert var det, at han i tider, hvor konjunkturerne pludselig slog om, satte kæmpebeløb til.

Det skete f.eks., da han solgte 156 heste à 1000 kr. til Rusland, netop som revolutionen standsede enhver forbindelse med det store land, og der kom forbud mod at føre penge ud af landet. Kisum fik ikke en øre for hestene, men det lod han sig på ingen måde mærke med.

Det var ikke blot på Hjallerup marked og de øvrige danske markeder, Kisum virkede. I sine yngre år drog han uforfærdet af sted til de store markeder i Tyskland, og han snakkede jysk med de jødiske hestehandlere på Krachows store hestemarkeder. Lidt tysk kunne han ganske vist, men brugte det sjældent, for han havde ikke behov for det. Nogle tal skrevet på et stykke papir kunne være nok til at skabe kontakt mellem køber og sælger, og Kisum var aldrig bange for på denne enkle måde at slutte aftaler om handler, der omfattede kæmpebeløb.

Kisums regnskabsføring var i det hele taget meget primitiv, og hans hovedbog indskrænkede sig til en beskeden lommebog eller en sammenfoldet papirstrimmel, hvor der i lange kolonner stod tal, der angav, hvor mange heste, der var købt det pågældende sted, men størsteparten af de hundreder af tal, han arbejdede med, havde han i hovedet, og hans hukommelse svigtede ikke. Skulle en køber undtagelsesvis gøre indvendinger, viste Kisum blot sit papir frem til kunden. »Her kan du selv se«! Kunden stirrede på tallene, som intet sagde ham og var overbevist, for ingen kunne være i tvivl om, at Kisum havde orden i tingene. I en enkelt handel solgte han 70 heste til jøden Schapio fra Hamburg, uden at denne overhovedet havde set hestene. Det var gensidig tillid. Begge parter vidste, at de kunne stole på hinanden.

Om optakten til Hjallerup marked fortæller Viktor Kisums søn,

hestehandler Ole Kisum, der i mange år var sammen med faderen på markedet.

- Det begyndte hvert år den 15. marts med, at 24 heste blev sat på fedestald. Ingen af disse heste blev solgt inden markedet. De skulle alle til Hjallerup.

Samtidig blev der opkøbt heste fra Brønderslev til Skagen til levering to dage før Hjallerup marked.

Transporten fra Viborg begyndte tre dage før markedet, og den foregik på den måde, at 10-12 heste blev bundet til hinandens haler foran en proviantvogn. Undervejs bedede man i de forskellige kroer mellem Viborg og Aalborg.

Når transporten havde passeret Limfjordsbroen, blev optakten til Hjallerup marked særlig mærkbar. Det var et smukt syn at se vejen fra Nørresundby til Hjallerup fyldt med det ene kobbelt heste efter det andet.

De opkøbte heste i Vendsyssel ankom efterhånden fra de forskellige opsamlingssteder og blev på Hjallerup marked bundet til opstillede vogne, hvor de kunne forsyne sig med græs eller hø, samtidig med at mandskabet gik i gang med at pudse hestene og frisere manker og haler og påse, at alt var i orden.

De flotte dyr stod nu i rad og række og ventede på købere, og dem skortede det aldrig på. Her kom opkøbere fra hele Danmark, fra Schweiz, Italien, Tyskland, Frankrig.

Tusindvis af heste bredte sig over den store markedsplads, jyske heste, Belgiere, Frederiksborgheste, norske heste, rideheste og køreheste, og der blev handlet på livet løs.

Tuborg- og Carlsberg bryggerierne supplerede hvert år deres omfattende hestebestand på Hjallerup marked. Det ene bryggeri anskaffede udelukkende Jyske heste og det andet Belgiske heste.

Det var pragtfulde dage, men meget anstrengende. Søvn blev der ikke meget af i de tre døgn på markedspladsen.

Før jernbanen kom til Hjallerup, blev de solgte heste transporteret til Aalborg og derfra sendt med jernbane til de forskellige steder rundt om i landet eller til udlandet.

Under opholdet på Hjallerup marked boede vi hos proprietær Jørgen Nielsen, Nr. Ravnstrup. Det var en stor invasion, proprietærgården fik, når vi ankom med heste og medarbejdere. Det største antal heste,



Jo, gebisset er i orden, konstaterer hestehandler Norup, Randers, og det er af stor betydning for en hestehandel.

vi medbragte, var 160, men på Nr. Raunstrup var der både husrum og hjerterum, og mange gode råd fik vi med os af den hestekyndige Jørgen Nielsen, hvis gæstfrihed var helt enestående.

Præsentation af heste på markedet var altid den samme med mønstring, hvor hesten skulle gå eller løbe, og blev den godtaget, begyndte håndslagene efter de ældgamle ritualer.

År efter år var det de samme købere, vi handlede med. Det vidnede om, at folk havde tillid til os og vidste, at den pris, min far satte på hestene, var den reelle værdi, og det blev så fars kunst at finde, om der kunne blive en passende fortjeneste.

En hestehandlers udgifter på markedet er store og kunne let beløbe sig til 10.000 kr. eller mere.

Før man anvendte cheks, blev der udelukkende handlet med kontanter, og når vi rejste til Hjallerup marked, medbragte vi en kuffert, som indeholdt penge til at betale de heste med, som vi købte. Der var 500 kr. sedler, 100 - 50 - 10 og 5 kr. sedler, så der altid kunne betales med aftalte penge. Kufferten var, hvor utroligt det end lyder, meget tung, men den kunne også indeholde 150.000 kr. eller mere. Omsætningen drejede sig om millionbeløb, og tusinder af heste gik i årenes

løb gennem fars hænder. Da han forud for sin 70 års dag blev interviewet af et dagblad, stillede journalisten ham dette spørgsmål: »Hvor mange heste har De solgt gennem Deres tid som hestehandler?« Fars svar var nok en typisk Kisum-replik: »Det ved jeg skam ikke, 100.000 er mange!«

Der måtte tre tegnebøger til for at rumme de pengesedler, der blev indkasseret på Hjallerup marked. Med sin egen form for regnskab, var far ikke meget for at indføre betaling i check, men måtte naturligvis følge nyordningen. Den gamle form var nu den bedste, sagde han jævnligt.

Ole Kisum slutter sin beretning med at understrege, at det altid er en oplevelse at komme på Hjallerup marked. Alene ankomsten til egnen, hvor de hvidkalkede gårde er pudset ekstra op til årets begivenhed, og hvor man på så mange måder mærker forventningerne til det store marked, er i høj grad med til at skabe den markedsstemning, der fryder enhver hestehandler. Vendelboerne er et dejligt folkefærd, for i daglig tale vil de gerne »Tjyr' og tjyb«. Det klinger godt i en hestehandlers øre - køre og købe - navnlig når man også tilføjer et - sælge. Det er sød musik, som håndslaget ved en hestehandel er det. Viktor Kisum var som nævnt de danske hestehandlers førstemand, og som hans liv var heste, således var det også en hest, der blev årsag til hans død.

På Brønderslev marked den 28. november 1949 blev han sparket af en hest, han var ved at besigtige, hvorved han kom til skade på knæet og brækkede et fodrodsben. Trods store smerter ville han ikke lade sig køre bort, før han havde købt hesten. Han insisterede på at komme hjem, men måtte dagen efter indlægges på sygehuset. Her stødte der flere komplikationer til, og den 8. januar døde han.

Som Viktor Kisums navn uløseligt var knyttet til Hjallerup marked, har en meget lang række af navne på hestehandlere ligeledes indskrevet sig i markedets historie.

Navne som Johannes Pedersen, Hans Sørensen, Laursen, alle Aalborg, Iversen, Per Larsen, Jens Christensen, Johannes Larsen, Nørresundby, Berthelsen, Frederikshavn, Hansen, Slagelse, Knud Hansen, København, Christian Rasmussen, Randers, Kirkegaard, Århus, Pedersen, Kjellerup, Pedersen, Randersgård, Elleberg, Valsø, Villy Brædder, Århus, Andersen, Tarup, Erhard Andersen, Odense, Madsen

Odense, Markussen, Blanke på Fyn, Markussen, Bogense, Vestergaard, Horsens, Clemmensen, Silkeborg, Pedersen, Sakskøbing, Justesen, Randers, Poul Pedersen, Hobro, Pedersen, Hadsund, Frederik Møller, Ars, brødrene Dalsgaard, Løgstør, Jørgensen, Hjørring, Akacius, Hjørring, Ussing Kjær, Horsens, Skov, Vejle, Jens Hansen, København, Ejner Nielsen, Skals, Niels Larsen, Kolding. Lorentzen, Haderslev og Svendsen, Fjerritslev, er kun et lille udpluk af den store skare af markedets hvidklædte notabiliteter gennem årene, der kunne suppleres med udenlandske opkøbere, hvoriblandt en kapacitet som Stügger fra Luzern ragede særlig op i mængden såvel som hestehandler som rent fysisk, da han havde en højde på to meter og skilte sig ud fra de øvrige hestehandlere ved altid at gå med brun filt-hat med en kæmpemæssig skygge.

Hans modsætning i størrelse var Max Hoffnung, Breslau, der ikke kunne gøre sig gældende i højden, men som hestehandler var han kendt for altid at købe det bedste af det bedste på Hjallerup marked. Hver af de nævnte navne har eller har haft deres årlige gang på Hjallerup marked, som de trofast fulgte, hvad enten det gik op eller ned. De kom for at handle, men også for at opleve og mindes, for at møde gamle venner og for at mærke det store pust fra Danmarks største marked.

Mange af dem vil sammen med den øvrige store flok af hestehandlere formentlig fortsat besøge markedet, så længe handelsblodet rinder i årerne, og for størstedelen vil det nok sige: Engang hestehandler - altid hestehandler.

Blandt de nordjydske hestehandlere var Marinus Andersen, Nørresundby gennem mange år en kendt skikkelse på Hjallerup marked. Herom fortæller hans søn, slagtermester Ahlman Andersen, Nørresundby:

Min far begyndte at handle allerede som dreng. Bedstefar, der var torveslagter, havde studeplads på det gamle Østerå ved gangbroen ud for den endnu eksisterende restaurant »Limfjorden«. Her var der god afsætning af dueunger, som far opdrættede. Handelen begyndte således i det små. Senere blev far mælkekusk for andelsmejeriet og kørte rundt i byens gader med sit hesteforspand. Mælkekørselen kunne ikke tilfredsstille hans interesser, der var stærkt påvirket af det i drengsårene udviklede handelstalant, og hans særlige begejstring for

heste gjorde, at han slog ind på hestehandelen, som skulle blive hans altoverskyggende interesse, lige til han døde i 1965.

Der gik ikke så mange år, før mælkekørsel og hestehandel ikke mere kunne forenes, og far gik da helt over til at handle med heste.

Hans form for handel var baseret på tillid, hvilket jeg erindrer uendelig mange eksempler på, som da far en dag ringede hjem og sagde, at vi skulle være på Aalborg banegård med ni heste, når toget med Rasmussen, Randers kom ind. Rasmussen var fuldt ud tilfreds med blot at se hestene. Bentøjet garanterede far for, og det var nok for køberen, en mønstring var unødvendig. Sådan handlede far.

Han studerede også hestenes psyke og kunne fortælle morsomme tildragelser om hestes stedsans.

Hjallerup marked var naturligvis også for far årets største begivenhed, som den var det for mig, der fik lov til at komme med til dette eventyr.

Otte dage før markedet kørte vi til Hjallerup med vogne, som vi anbragte på den plads, vi var vant til at have.

I dagene før markedet var staldene i de mange købmandsgårde i Nørresundby fyldt med heste. Her begyndte det første forprang, hvor de bedste heste blev solgt.

For at nå forpranget i Hjallerup i de tidlige morgentimer, måtte vi tidligt op, så der blev kun få timers søvn den nat. Velankommet til markedspladsen startedes der med en morgenbitter, over hvilken markedets muligheder blev drøftet med andre hestehandlere samtidig med, at de forskellige berettede om, hvad de havde med af heste.

Selvom der var solgt en del heste inden markeder, var det ikke små portioner, vi havde med til Hjallerup, og en enkelt handel på godt en snes heste, der stod opstillet i lige linie på markedspladsen, var ikke usædvanlig.

Far havde sin egen måde på opbevaring af pengene. I en fordybning under sædet på en vogn var pengekassen anbragt.

De solgte heste blev trukket til Aalborg for derfra at videresendes sydpå til eksport. Det var de unge karles job at ride hestene ind til byen, og det kunne nok give bryderier, hvis en hest rev sig løs fra rækkerne. Til gengæld var det en stolt følelse at føre hestene over den gamle pontonbro, i hvis træbund hestehovene gungrede, som var det et kompagni soldater, man førte med sig, og så gav det en god



Der er mange interesserede, når en hestehandel foregår på Hjallerup marked. Her er det hestehandler Niels Pedersen, Kjellerup, der giver håndslag.

ekstrairndtægt. Fem kr. pr. hest kunne en karl få, og det var mange penge for et halvt hundrede år siden.

Nu afdøde direktør Brix Frandsen, Asaa, var også blandt de kendte hestehandlere på Hjallerup marked, hvor han kom første gang som 10 årig dreng i 1897 og siden fulgte det år efter år indtil 1962.

Hans interesse for heste var umådelig stor, og selvom hans virke som hestehandler ligger en del år tilbage i tiden, kan man sige, at hans tilknytning til handel med heste og opdræt har haft indflydelse på markedet, som det er i dag,

Brix Frandsen havde en særlig interesse for væddeløbsheste, og i 1928 fik han etableret en væddeløbsbane i Asaa.

Her var han i 40 år drivkraften i de årlige hestevæddeløb, der stadig holdes med tusinder af tilskuere fra hele Nordjylland.

Væddeløbsbanen i Asaa blev den første permanente bane i Jylland og er i tidens løb blevet udbedret betydeligt. Den er nu anerkendt af Travsportsforbundet for Danmark.



»Jeg har også fået lov til at komme på Hjallerup marked. Her er der nemlig ingen standsforskel. Et æsel er lige så velkomment som en hest, og for øvrigt vækker jeg da mere opsigt end mange andre,«



Ole Kühnel fra Danmarks Radio i samtale med direktør Brix Frandsen, Asaa, der i en meget lang årrække handlede på Hjallerup marked.

Med disse årlige hestevæddeløb skabtes den store interesse for rideheste i Vendsyssel, en interesse, der yderligere blev forøget, da Pandrup også fik sin væddeløbsbane. Dette præger også Hjallerup marked i dag, hvor netop ridehestenes antal er stærkt forøget.

Brix Frandsen, der i mange år var direktør for Vendsyssel Andelskønsportforening, handlede med heste på Hjallerup marked fra 1924 og var i næsten 40 år en prominent skikkelse på markedet.

For ligesom i et glimt at mærke stemningen fra de gamle hestehandlers færden på markedet i begyndelsen af dette århundrede citeres Aalborg Stiftstidendes markedsberetning fra 1907:

»Hjallerup marked er egnens fjerde højtid - og ikke mindst for Hjallerup bys vedkommende. I dagene, der er gået forud, har man hvidtet gårdene og puslet i haverne, så det hele kan tage sig pænt ud. I de tre dage, markedet varer, kommer der mange fremmede til bys, og i den ellers så stille by er der nu et rykind og en tummel, og fremmede tungemål blandes mellem hverandre, som om man var kommet ind i en hel verdensby.

I gårdene har man travlt med indkvartering. Gæstesengene bliver opredte, og det kan vel også træffe sig, at mand og kone flytter ud af sovekammeret for at give plads for de fremmede gæster. Laden bliver lavet om til stald, og karlen har travlt med at indkassere drikkepenge. Entreprenante folk laver cykelstald, og medens manden har travlt med at binde mærker på cyklerne, står konen og pumper vand op af brønden à 10 øre pr. spandfuld. Man skal prøve, om man kan tage huslejen ind i dag: Det viser sig, når man handler med huse i Hjallerup, tager man hensyn til, hvor godt de er beliggende for markedet - en god beliggenhed for dette kan altid gøre et lille tusind kroners stigning i prisen.

Men det er såmænd også anstrengende dage for folkene. Det var dumt andet, hvis de ikke gjorde sig en lille smule profit af, at vejen ud i den vide verden for et par dages tid går om ad Hjallerup.

Størst profit har dog kromanden. Der er tider, hvor man ligefrem stormer kroen, og dens store personale har travlt.

I en stor sal i anden etage står dækket bord hele dagen, og hestehandlerne, der snakker i deres ansigts sved, kaster sig over maden som hungre ravne.

Og imedens står værten og lader skuffen blive mere og mere fyldt.

Der synes at være aftagen i teltenes antal i de senere år, idet der ikke møder så mange med telte fra det sydlige Jylland. Politiets energiske skriden ind mod telte, der førte løsagtige kvinder med sig, har vel sin del af skylden - der er ingenting at hule på den konto, og så bliver rejsen dem for dyr.«

Efter denne markedsskildring henvender avisen sig til årets hestehandlere og skriver om markedets start:

»I dag er forpranget for Hjallerup marked flyttet fra staldene. Det er jo gammel sædvane og skik, at man begynder at handle i Hjallerup dagen før Almanakken fortæller, at markedet tager sin begyndelse. Og det er eliten af hestene, der bliver solgt i dag. Fede og blankpudsede er de, det hjælper ikke at komme med 2. klasses kram, hvis man har til hensigt at ville have solgt.

Men hundekoldt er det, og landmanden går og kigger på de drivende skyer, om de ikke skulle forbarme sig og åbne sluserne, og om der ikke skulle gå en varmebølge over landet.

Opkøbernes tal er en del mindre end sidste år, men priserne er for førsteklases heste høje.

Rudolf Koch holder med 17 heste og har solgt en til 950 kr. og en til 975 kr. - den højeste pris der endnu er opnået på markedet. Dyret er falden efter »Prins af Jylland«.

Anders Bertelsen, der i Aalborg holdt med 50 heste, har solgt de 30. Garver Klitgaard, Nørresundby, holder med en snes stykker, men det lader til, at han er lidt mellemfornøjet. »Jeg har solgt syv, men det er jo alt for lidt«, siger han.

Vi løber på købmand Georg Bendzen. »Hvad - goddag- er De også på marked? Er der forretning?«

»Ja, alt udsolgt!«

Laage, der snart er markedets veteran, og om et par år kan holde 50 års jubilæum som hestehandler på Hjallerup marked, går markedet flere gange igennem, men det lader til, at handelen ikke rigtig vil skride for ham.

Skov, Vejle, der i flere år ikke har givet møde personlig, har fundet sin gamle kærlighed og promenerer op og ned ad landevejen.

Af tyske opkøbere er der ikke mange.

Mendelsohn, Berlin, der søger en god anden klasses vare, lader dog

til at gøre en ret livlig forretning, og hvor Knopf er, der er der altid folk. Han tinger og handler efter større målestok.

Moinicke, København, kom først til Aalborg i går og gjorde ikke stor forretning. I dag holder han sig også en del tilbagetrukket, men hans vare kommer også først i større tal i morgen.«

- - -

Hestehandlernes sans for humor fornægter sig aldrig, og mange morsomme episoder fremkommer under deres tingen og prangen. Udtalelser som: »Det er et par gode heste, den ene af dem« er velkendte på markedet, hvor hestehandlerne også forstår at sno sig på diplomatisk vis, som da en købmand i Aalborg havde købt et par køreheste på markedet og inden handelens afslutning forespurgte, om hestene nu var skikkelige.

»Ih, ja«, sagde sælgeren med overbevisning, »det er de rigtignok, min karl kører vældig godt med dem«.

Da de mødtes igen en månedstid senere tilfældigvis, sagde aalborg-købmanden til hestehandleren: »Ja, jeg tror nu nok, at din karl er bedst til at køre!«

En hestehandel efterfølges som regel af et lidkøb. Dette bliver dog ikke praktiseret af de store opkøbere, der simpelthen ikke har tid til det, og som skal have hjernen klar dagen igennem.

Men den, som mere privat sælger nogle få heste, følger ritualet, hvilket nok har kunnet forårsage visse komplikationer, eftersom drammenes antal og sommervarmen gjorde deres indflydelse gældende. Som nu den uheldige landmand, der var på markedet med en ikke helt fejlfri hest, som han mod en vis pekuniær indsats byttede med en bedre, der igen på samme vis blev byttet med en endnu værdifuldere hest. Byttehandelen fortsattes fire gange, og efter næstsidste lidkøb blev der ikke set så nøje på bytteobjektet.

Da manden sent på dagen vendte hjem, blev han modtaget af konen, der mønstrede hesten et lille øjeblik, hvorefter hun sagde: »Nå, du fik nok ikke solgt hesten«.

Manden havde ikke observeret, at det var hans egen hest, han i fjerde omgang havde købt tilbage.

Der har i gammel tid været en særlig form for hestehandel af de såkaldte »Krikprangere«, og herom skriver Aalborg Stiftstidende i samme markedsberetning fra 1907:



Hestehandler Stein, Aalborg, - i midten - lytter til kollegers drøftelse af markedets tendens.

»Når solen dukker sig i vest, og hestehandlerne har fået seddelbogen lettet og ruller ind til Aalborg, tages der fat på hestehandelen ude i skrænterne bag kroen. Det er »Krikprangerne«, der her giver tonen an.

Og til den handel, der her går for sig, behøves ikke meget lys. Des mindre, des bedre. Der larmes og der støjes, og mens man tømmer en flaske brændevin, går handelen om de bovlamme krikker. Slagsmål - naturligvis i al fredelighed, for man kender hinanden - går for sig uden politiets medvirken. Der kan jo let falde et nedværdigende ord om krikken, og som ærekære mænd kan man ikke have dette siddende på det kære dyr.

Men endelig- når klokken er 12-1, falder der ro over markedet. Man slumrer blideligt efter dagens møje for at tage fat på markedets sidste dag.«

Sådan skrev de om Hjallerup marked

Hvad aviserne de senere år har skrevet om Hjallerup marked, kan man se i store scrapbøger, som markedsudvalget organiserer og opbevarer. Ved at abonnere på avisudklip, får udvalget tilsendt alt, hvad der skrives året rundt om markedet, og det er imponerende mængder af stof, der er tilflydt landets aviser og blade.

Disse scrapbøger vil med tiden få betydning i beretninger om markedets historie, men vil man i dag gå tilbage i historien, må det blandt andet ske gennem avisarkivet, hvor gamle årgange opbevares.

Ved at studere dette vil man se, at Hjallerup marked er nævnt i så at sige alle årgangene.

Det er derfor ikke underligt, at alle kender Hjallerup på grund af markedet, og at man i Hjallerup sætter alle sejl til for at bringe markedets eksistens til folks kundskab. I dag er der publikationsmidler som aldrig før: Aviser, radio, TV og måske bedst af alt: Samtaler mand og mand imellem, når der som i gamle dage bliver sagt:

»Nå, du skal vel til Hjallerup marked«.

Vi blader i arkiverne. Ugebladet »Verdens-Spejlet«, der udkom fra 1902-1910, omtaler i en artikel fra bladets første år Hjallerup marked som verdens største og skildrer den ædle hestehandel, der skaber et rykind af gode, danske pengesedler i de jyske sparekasser og skriver:

»Spørg en jyde, om han kender Hjallerup marked! Lige så godt kunne man spørge en københavner, om han kendte Tivoli. Thi markedet i den lille nørrejydske flække et par mil nord for Aalborg er berømt - og forresten ikke blot i Jylland, men mellem hestekyndige langt udenfor Danmarks grænser.

Forberedelserne er da naturligvis store. Flere dage før markedets afholdelse mærkes de. Man ruster sig med adskillige muligheder for øje og gør i det hele taget anstalter som en begivenhed af den rækkevidde synes at have krav på. Markedet i Hjallerup varer tre dage, og for tusinder af hesteopdrættere nord og syd for Limfjorden vil in-



Mønstring: er et væsentligt led i en hestehandel. Køberen må se, hvordan hesten bevæger sig i trav og skridtgang.

teresser, der betinger et uregelmæssigt driftsforløb, være afhængige heraf. Og Hjallerup marked er dertil verdens største hestemarked. Siden sin oprindelse, der skriver sig fra forrige århundredes første halvdel, har det været afholdt først i juni. Tre-fire dage forinden sætter hestekøretøjer fra skagensegnen, fra Midtjylland og vestude fra kursen mod Hjallerup, punktet oppe mellem Den Jydske As og Hammer Bakker. Vognene er stærkt besatte og slutter efterhånden ind i tætte rækker. Oven på havren og grøntfoderet til hestene og sødmælksosten, lammelåret og ølankeret for ekspeditionens medlemmer har naboer og kendinge sæde. Man beder i kroer og raster ved vejskellene og ankommer til markedet den første dag tidlig om morgenen. Hører det dyr, der falholdes, til hestenes »upper ten«, vil det øjeblikkeligt have fanger en kenders blik, og længe forinden markedspladsen nås rettes forespørgsler om prisen, der enten fører til en nærmere undersøgelse eller blot en afværgende gestus. Den gamle markedsplads er en jævn græsjordsmark, ved pløjefurer

inddelt i gader og omgivet af lange teltrader, men udenom i bakkeformigt terræn indtager annex-markedet en næsten lige så stor plads. De bløde jyske enge præsenterer her et typisk og værdifuldt produkt. Skinnende af velnæret blankhed og med svulmende, massive former er hestene i deres lidt vegt bløde yppighed en legemliggørelse af et stykke Danmark. En fager hårvækst er kunstfærdigt fremhævet i flettede og opbundne manker og haler, og i lød varieres alle farver. Hyppigst er den røde og den brune farve med henholdsvis lys og sort manke og hale. Det høje stade udvalget indtager må selvfølgelig i første række tilskrives de jyske foreningshingste, af hvilke nogle kan glæde sig ved europæisk ry.

Der er mødt en halv snes tusind heste, stuvet sammen i kobler og langs vognrækkerne. Og ind imellem dette kaos af vrinskende og sparkende dyr, hvis løb får jorden til at gungre, og hvorover sol og vind forenes om at svøbe en tæt støvtåge, glider internationale opkøbere. To og to og med tolk i følge. Schneidige tyskere, jøder, zigeunertyper, opkøbere fra England og Frankrig og hjemlige hestehandlere besigtiger, parlamentterer og gør angreb på den trænede jyske handelsmand, der her har et plus af passivitet. Mod den samlede sum af forfaren sindighed preller den mest professionelle drevenhed af.

De fremmede holder det ikke ud mere end de to første dage, så trækker de sig udmattede tilbage. Men først er millionen udvekslet med kobler af svære, jyske heste.

Mere tvangfrit former tredie dags handel sig om de ringere kvaliteter: Jysk købe- og salgsevne finder størst tilfredsstillelse og når højest udfoldelse i mødet med jævnbyrdige. Under gensidig sjælekval og opofrelse og bebrejdelser for mangel på personlig påskønnelse nærmer parterne sig det punkt, der lader hestene skifte plads. Den mest energiske fatter modpartens højre hånd med sin venstre og behandler den med indtrængende slag, hvori ligger beskyldninger for krænkelser af almenvellet tilligemed de mest talende udtryk for et ultimatum. Modpartens hånd dvæler livløs mellem hans, - men der er trukket for store vekslers på en overenskomst, til at en løsning kan undgås. Han gengælder pludselig håndslaget med bekræftende ildfuldhed, og spændingen synker i næste nu ned til tilfredshed eller indre uro over det skete. Omsætningen mand og mand imellem vil andrage endnu en million eller to.

I teltrækkerne rundt om drikkes og pokuleres der. Handelen går lejlighedsvis over til også at omfatte så stabile ting som tørrede jyder. Gøglerne kappes med Frelsens Hær om at levere den mest øredøvende musik, og i en udkant er en missionspræst fra en talerstol i disput med en bibelfast tilhører om et skriftsted.

Tumlen og forvirringen når sit højeste ud på eftermiddagen opad mod Hjallerup kro, hvor hestene kobles for at rides til Aalborg. 10 à 15 heste forbindes ved hoved og hale med hinanden. De stejler og slår, og koblet, der føres af en rytter på forreste hest, snurrer under et uvejr af kosmopolitiske eder og varskoråb ud og ind mellem folk og dyr, til de når frem til fri mark. Fra Aalborg af går på to dage 135-150 vognladninger over mod øerne og ad kontinentet til.

Lidt anstrengte bryder de fleste op på slutningen af den sidste dag. Indtrykket fra dette højdepunkt af dreven handel bringes med hjem, hvor det holdes frisk på baggrund af den jævne hverdagsbedrift - til handelslysten eller en salgbar hest igen fører til Hjallerup marked. Hjallerup, der har været verdenshandels-centrum for et par dage, synker atter tilbage i sin landlige uberørthed. Men i de jyske sparekasser og banker er der i dagene efter rykind af gode grønne, violette, blå og brune sedler, stoltelig erhvervede på den valplads, hvor jyden udfolder alt sit snilde: den ædle hestehandel. - - -«

Internationale konflikter kan berøre Hjallerup marked, og herom beretter *Familiejournalen 1908*:

»Hjallerup marked er en begivenhed for alle hesteinteresserede. Alle der vil sælge eller købe en god hest, tager i juni måned til Hjallerup marked.

Her er der tilbud og efterspørgsel, så det kan forslå noget. Men man skal nu forstå sit kram til bunds, om man vil slå en handel af med fordel. For de Hjallerup-hestehandlere er ikke sådan »at komme om ved«, som det hedder i hestehandler-jargonen. Den, der ikke nærer noget højere ønske end at blive af med sit øg for små 600 kr., ler himmelhøjt, når der bydes ham 800 kr. og vender med foragt køberen ryggen - og den, der hellere end gerne vil ofre, om det så skal være op til 1000 kr. for at komme i besiddelse af den prægtige hest, der præsenteres ham, erklærer med største sindsro, at han da helst skulle have penge for at trække ud af markedspladsen med »sådan en rallike«.

Men handlerne kommer dog lidt efter i stand. Man mødes på halvvejen. Det hører nu engang med til markedes handel aldrig at forlange eller byde den virkelige værdi, og de gode folk, der handler med heste, forstår sig på hverandre og på hestene. Det er yderst sjældent, at der betales for meget eller for lidt på et hestemarked. Sker det, er det ukyndige, det går ud over. Og ukyndige skal ikke indlade sig på at handle om heste. En mængde tyske opkøbere havde givet møde, og alt, hvad der overhovedet var sælgeligt, blev solgt. Den russisk-japanske krig kan nemlig allerede mærkes så langt som til Hjallerup, og mangen god dansk hest vil sikkert komme til at vrinske højt af længsel efter den jyske stald, når kosakken hugger sporen i dens sider og driver den fremad over de mantshurske slagmarker. Foreløbig er de danske heste i Hamborg; og byder russerne ikke højt nok, sælger tyskerne til japanerne. Hamborg-opkøberne forstår sig jo også lidt på hestehandel og indtager i det østasiatiske spørgsmål en fuldt ud korrekt neutral holdning. De holder med dem, der betaler mest for deres heste. - - -«

Selvom vi alle er jyder for Vorherre, så er der dog en forskel, skriver *De tusend hjem 1909*:

»Tre dage årlig hæves den lille landsby Hjallerup, et par mil nordøst fra Aalborg, ud af sin ubemærkede tilværelse og bliver et verdenscentrum, hvad hestehandel angår.

Heroppe på markedspladsen mødtes i begyndelsen af juni i hvert af de sidste hundrede år skarer af opkøbere fra alle Europas hjørner med de jydsk hesteopdrættere og hestehandlere.

I de tre dage prøver jydens anerkendte og frygtede forretningstalent kræfter med de internationale professionals i hestebranchen, - og de nørrejyske bønder og sparekasser kan tale med om, hvad de jyske hestehandlere og kommissionærer kan præstere af seddelbunker efter det store Hjallerup slag.

For Vorherre er vi alle jyder, men på markedet, når det drejer sig om at give køberen blod på tanden og skrue gevinsten op, - ja, så er skellet sat mellem jyder og andre.

Vel en halv snes tusinde heste møder op på Hjallerup marked, hvor de kobles sammen i lange rader langs de vidtstrakte teltgader, hvor købere og sælgere tinger og prutter i det uendelige, indtil et håndslag af gør prisen, og der besegles ved det lidkøb, der drikkes i teltet ved

siden af. Små summer er det ikke, totalomsætningen drejer sig om. Men den jyske hestehandler er vant til ikke at have med små summer at gøre. - - -«

De to verdenskrige satte naturligvis deres præg på Hjallerup marked. Om forholdene under første verdenskrig kan man læse i *Illustreret Tidende 1917*:

»I tre år har Hjallerup marked arbejdet under ganske abnorme forhold. Hjallerup marked er i en ganske væsentlig grad bygget på eksport og arbejder altså mindre heldigt for lukkede døre.

Fuldstændig udelukket fra al forbindelse med vore aftagere er vi jo ikke, men vor eksport er jo så stærkt begrænset, skarpt kontrolleret og utilstrækkelig, og så går den fuldstændig uden om vore markeder. Forbindelsen mellem producenter og forbrugere er brudt. Handelen foregår mellem en regeringskommission på den ene side og en mellemhandler på den anden side, og i stedet for de officielle markeder træder private købestævner, der berammes aldeles vilkårligt på de pladser, der passer de to parter bedst. Hvad priser, der betales på disse købestævner, kommer ikke til offentlig kundskab. Producenterne kender ikke andre priser end dem, mellemhandlerne kommer med.

Eksporten berører ikke direkte vore markeder i denne tid, og det bevirker for Hjallerup markeds vedkommende, at det store, betydelige formarked i Aalborg er bortfalden. Markedet har i de sidste tre år ikke vist livstegn, før det kommer på pladsen.

Og sådan vil det forblive, til vi atter får det tyske sprog at høre på Hjallerup marked. Så vil Aalborg igen få sit gamle formarked, og så er der mulighed for, at en væsentlig del af eksporten vil blive knyttet til Aalborg. Der var stærke tendenser i den retning før krigen, og vil de vise sig igen, når vi atter får frie markeder, så kan det godt udvikle sig dertil, at markedet deler sig i et eksportmarked i Aalborg og Nørresundby og et hjemmemarked ved Hjallerup kro.

Men den udvikling må foregå frit og uden indblanding fra nogen myndigheders side. Aalborg har ganske vist intet officielt marked på den tid, men det behøves heller ikke. Det har mere end hundred års aldershævd på sit formarked, og det må være nok.

Markederne kan undertiden have en anden mening end dyrskuerne. På dem doceres der, at vi absolut må holde på den rene race, men

enkelte producenter har desuagtet en vis hang til at prøve krydsninger.

For 15-20 år siden (o. 1900) var der her i Nordjylland en hingsteart, som hed kornet, vistnok en oldenborger. Den nød absolut ingen anseelse, blev kun tilført det simplere hoppemateriel og skiftede gentagende gange ejer. Til sidst forsvandt den fra egnen.

Men da dens afkom meldte sig på markedet, viste det sig, at de atter tog overpris. I 2-3 år spillede kornetterne en glansrolle på Hjallerup marked. Så var beholdningen udtømt.

Nu blev der søgt efter kornetten, men den var død, og dermed var dens saga ude.

Der er nu enkelte belgiske hingste i Nordjylland. Deres afkom er begyndt at vise sig på markederne, og det ser ud til, at disse halvbelgier vil komme til at spille en lignende rolle som i sin tid kornetten.

Men disse krydsninger har en ulempe. De giver glimrende individer, men er ubrugelige som avlsdyr.

Når det gælder avlsdyr, er det en absolut og uafviselig nødvendighed at holde på de rene racer.

- For tiden spiller vore markeder anden violin. Det er Den tyske Kommissions købestævner, der angiver tempo og sætter priser. Når de arbejder, er der liv på markederne, men når de er indstillede, er markederne komplet livløse. -Det var alle vore vintermarkeder i år. Så kom der ny udførselstilladelse hen på foråret, og det gav et meget livligt Hjallerup marked.

Men så snart vi igen kommer ind under normale forhold, så vil markederne indtage deres naturlige førerstilling.«

Markedet i 1919, året efter krigens afslutning, så man hen til med megen forventning, og der blev spået stor tilførsel af heste, hvilket også blev tilfældet. Man skulle adskillige år tilbage for at overgå tallet af heste på markedet, og der var livlig efterspørgsel på gode 5-6 års heste, skrev Aalborg Venstreblad den 3. juni dette år og fortsatte:

»Der stod heste på hele pladsen, og der var masser af mennesker. Også markedsteltene var talrige, og søgningen fænomenal. Bag ved restaurationsteltene og boderne kom man ind på pladsen, hvor gøglet var, og her var der en råben og skrigen, en forvirring og et spektakel, der mere end tilstrækkeligt godtgjorde, at man var lit marked. Professor Labri var en af de fornemste her, og han var i ypperligt humør.



På Hjallerup marked foregår kåring af knobstruppere. Efter kåringen uddeler major Karl Petersen 1. præmie til Møller Jensen, Thorsager, Djursland, for fløjhingsten Thor, medens formanden for Knobstrupperforeningen i Danmark og Norge Robert Nielsen, Ballerup, ser til.

Man kan godt sige, at alt hvad der var af gode 5-6 års heste blev solgt, hvis da ikke ejeren holdt alt for stejlt på prisen. Et stort antal af disse heste kostede over 3000 kr. For virkelig 1. kl.s 5 - 6 års heste betaltes der 3200 kr. til 3800 kr., for en ganske enkelt 4000 kr. De særlig store heste var man ikke begejstret for. En stor, kraftig velbygget hoppe nåede kun en pris på 2700 kr. Når hestene var 4 år, var prisen straks mindre. Et par 5 års belgier kostede 800 kr. mere end et par 4 års, skønt de 4 års var mindst lige så gode.«

Af kendte hestehandlere på Hjallerup marked i 1919 nævnes Niels Pedersen, Nørresundby, der solgte et par heste for 8000 kr., hvilket var markedets højeste pris, Jens Hansen, København, som købte en 5 års vallak for 3800 kr., Jens Rasmussen, Komdrup, der solgte 7 heste, Kragelund, Sejlflod, Niels Østergaard, Brønden, Brandborg, Tylstrup, Juul, Gug, P. Bjerring, St. Restrup, Tange, Fredericia, Kisum, Viborg, Pedersen og søn, Kjellerup, og Grabow, Randers.

Endnu mere interesseret end hestehandlerne var avlskarlen på. St. Restrup, frk. Kejser-Nielsen, en datter af undervisningsministeren. Hun fulgte med stor opmærksomhed købet af en 2 års plag til højskolen.

Endelig bemærkes det fra samme års marked, at Aalborgs mark- og vejudvalg, som plejede at besøge markedet, var udeblevet, og i stedet kom fattigudvalget, som solgte et par røde 4 års vallakker.

Omkring århundredskiftet påpegede aviserne, at markedet igen burde flyttes til Dronninglund. Det var den nye jernbane, der var årsag til dette. Dronninglund by voksede stærkt i disse år, og i markedsberetningen den 5. juni 1900 kunne Aalborg Amtstidende oplyse, at der var planer fremme om atter ad åre at forlægge markedet til Dronninglund, vel nærmest af hensyn til samfærdselsforholdene - ligesom det påtænkte at give markedet sit gamle navn »Hundslund marked«. Forberedelserne var, skrev avisen videre, allerede så langt fremme til en sådan plans gennemførelse, at man havde givet almanakkerne en bemærkning derom og tilføjet navnet »Hundslund« til Hjallerup. År for år tiltager markedet i størrelse og omfang, og fremmede opkøbere strømmer til det i skarevis. Landboere og forretningsfolk ser med stærk spænding udviklingen i møde, thi mangt og meget afhænger for dem af et godt marked - derfor drøftes også chancerne for et sådant lang tid forinden, og betingelserne for, hvad der kan virke hæmmende for et godt marked vejes og måles på alle måder.

På markedet savnede man dette år franskmændene. - Vi hører i år kun tyske stemmer og spørger, hvor franskmændene er blevet af - dem, der tidligere i så stort tal var til stede, og hvoraf flere indkøbte 100 heste og derover. Svaret lyder, at de ganske har forladt det danske hestemarked. Tolden på indførsel af danske heste er forhøjet fra 20 til 150 fr., og guld kan jo købes for dyrt. De får nu deres import hovedsagelig fra Amerika. Sporvogns- og droskeheste, der tidligere udgjorde hovedbestanddelen af franskmændens indkøb, er jo også for en stor del afskaffet - og det kan mærkes.

En polsk jøde har på markedet stort salg i små russiske heste og melder udsolgt, inden dagen er gået.

Der er livlig handel i teltene, hvor øllet glider ned i de tørre, støvede ganer. En af teltværterne oplyser, at han har solgt 2000 halve bajere.

Kroejerens salg er på 10.000 af samme slags, og til dem er der blandt andet fortæret 10 lam.

Det store ølsalg er ikke gået ubemærket hen over markedsgæsterne. Markedsreporteren slutter sin beretning med at nævne, at han på vej hjemad møder adskillige slingrende markedsgæster. De synger højlydt og griner om kap med den lysende måne, og adskillige af dem har skellig grund til at misunde den dens kun halvfulde tilstand. Markedet i året 1900 fandt sted lige op til pinse. Det hæmmede de tyske opkøbere i deres handel, fordi de tyske jernbaner ikke kunne forene den store pinsetrafik med transport af hestene, hvilket Aalborg Stiftstidende kommer ind på i avisens referat af markedet.

»I dag rykker markedet ned til Hjallerup kro som sædvanlig dagen forud for den i almanakken bestemte tid. De stille marker ved den ensomme landsbykro præsenterer i tre dage et liv og en bevægelse, der er uden sidestykke her i landet.

Der er gader med telte og gader med heste, og der er masser af vogne, hvor de besøgende må indrette sig i lejre for natten, medens hestene står bundet til hjulene og tygger deres foder af fadingen. Færdslen til markedspladsen er allerede i dag ret livlig, og i morgen bliver den større. Alt tyder på, at tilførslen af heste i år bliver større end nogensinde. Heldigvis synes det, som om efterspørgslen vil svare til tilbuddet, og de gode varer synes sælgelige til rigtig smukke priser.

I aftes og i morges kom hovedstrømmen af, markedsgæsterne, og hotellerne er godt belagte. I løbet af formiddagen drog de af til markedspladsen på den sædvanlige vis i vogn. Sæbybanen er nemlig lagt så sindrigt, at ingen af dens mange slyngninger bringer den i forbindelse med Hjallerup, og Dronninglund, der er den nærmeste station, ligger en god mil fra markedspladsen, og den stærke trafik ud ad landevejene i disse dage, berører ikke på nogen måde Sæbybanen.

I går eftermiddags og i går morges fortsattes handelen omkring i staldene, og køberne trykkede sig fremdeles for at gå med til de høje priser, og flere besluttede at se tiden an. Den stærke tilførsel, der ventedes, kunne muligvis trykke priserne lidt, mentes der, men der blev dog afsluttet flere forretninger.

I nat er der afsendt en snes heste til Fredericia og lignende kobbel sendtes over grænsen. Til »Cimbria« i aftes er der anmeldt ca. 60 heste, og man venter endnu flere.

På banegården forbereder man sig på nogle travle dage, men ladningen er noget vanskelig på grund af den indskrænkede plads. Der kan kun indlades fem vognladninger på tiden, og det kniber med at få plads på sporene til al den mængde materiel, der er samlet sammen. Den travleste nat venter man at få mellem fredag og lørdag. De forsendelser, der skal over grænsen, må nemlig sendes inden lørdag, da de tyske baner ikke vil tage den transport første pinsedag. De senere indkøbte heste vil derfor være nødt til at blive her til mandag. I morgen mener man, at der her fra banegården vil blive afsendt fem ekstratog med heste. Lørdag mener man at kunne slippe med tre.

Når denne store travlhed er overstået, sidder banegården lige midt i den enorme pinsetrafik.

Vor markedskyndige korrespondent er af den formening, at alle solemærker tyder på et usædvanligt godt og stort marked. Et særligt held er det, at vejret er mildt og godt for de mange, der skal tilbringe nætterne under åben himmel, og jorden er ikke så tør, så støvet bliver ulideligt.«

Avisomtalerne af Hjallerup marked var for over 100 år siden ret korte og stod i forhold til avisernes størrelse. I 1859 beretter Aalborg Stiftstidende, at markedet skal have været så stort som ikke erindres i mands minde. Ved Nørresundby færgested er i disse dage blevet overført 7-800 heste i kobler. Luksusheste blev betalt med 250 à 350 rdl. og derover. Gode danske remonter betaltes med 200 à 280 rdl. stykket.

Samme avis skriver i 1871: - På Hjallerup marked var handelen med heste livlig. Af bedre heste solgtes et par sorte vallakker fra Vang til en handlende fra Sjælland for 650 rdl., og denne bødes kort efter af hestehandler Heinze fra Sachsen 725 rdl. uden at derpå reflecteredes. Et par brune heste, tilhørende hr. Dybro fra hjørringegnen, blev solgt til en tysk hestehandler for 565 rdl., men købtes atter af hr. Heinze for 600 rdl.

Handelen med kreaturer, som egentlig først finder sted i dag, var de foregående dage ringe, og der var kun tilført magre og simple dyr.



Hjalleruphallen er det første resultat af Hjallerup Samvirkes anstrengelser på markedet. En svømmehal følger efter. Planerne herom er langt fremme.

Et stort antal svin var tilført, og priserne på disse var fra 16-24 rdl. Med jernbanen afgik herfra i formiddags 18-20 vogne med heste, som er opkøbte på markedet og i egnen de foregående dage.

Planerne om at flytte markedet fra Hjallerup til Dronninglund blev naturligvis ikke realiseret, lige så lidt som navneforandringen fandt genklang. Hjallerup marked var allerede dengang så indgroet et begreb, at det ville være ganske utænkeligt at røre ved det, og det kunne udmærket undvære jernbanen, som det for længst har overlevet. Heller ikke nedlæggelsen af den bane, der senere kom til Hjallerup, kom til at influere på markedets eksistens, og med den udvikling, det nu er inde i, er der grund til at tro, at Hjallerup marked vil bestå fremover, uanset hvad de kommende tider så end vil byde på.



Farvel og tak! Markedet er forbi, hesten her har skiftet ejer flere gange i de tre markedsdage. Nu køres den bort til nye omgivelser. Hvorhen aner den ikke.

*Hjallerup
byen med vrinsk i!*